

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

การศึกษาแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติเพื่อความสุขของกลุ่มชาติพันธุ์
ในกลุ่มจังหวัดสนุค

Study of Concept, Belief and Practice for happiness of
The Ethnic Groups in the SNM Provinces' Cluster

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

พหุวัฒนธรรมชาติพันธุ์ : แนวคิด ความเชื่อ ภาษา และกระบวนการจัดการทางสังคม
เพื่อเสริมสร้างความสุขของกลุ่มจังหวัดสนุค

Multicultural Ethnic : Concepts, Beliefs, Languages and Process of Social
Management for Enhancement the happiness of SNM Provinces' Cluster

โดย

พระครูศรีปริยัติการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 61007600130

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

การศึกษาแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติเพื่อความสุขของกลุ่มชาติพันธุ์
ในกลุ่มจังหวัดสนุก

Study of Concept, Belief and Practice for happiness of
The Ethnic Groups in the SNM Provinces' Cluster

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

พหุวัฒนธรรมชาติพันธุ์ : แนวคิด ความเชื่อ ภาษา และกระบวนการจัดการทางสังคม
เพื่อเสริมสร้างความสุขของกลุ่มจังหวัดสนุก

Multicultural Ethnic : Concepts, Beliefs, Languages and Process of Social
Management for Enhancement the happiness of SNM Provinces' Cluster

โดย

พระครูศรีปริยัติการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 61007600130

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub - Research Report 1

Study of Concept, Belief and Practice for happiness of
The Ethnic Groups in the SNM Provinces' Cluster

Under Research Plan

Multicultural Ethnic : Concepts, Beliefs, Languages and Process of Social
Management for Enhancement the happiness of SNM Provinces' Cluster

By

Phrakhrusripariyatthikarn

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Nakhon Phanom Buddhist College

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 61007600130

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : การศึกษาแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติเพื่อความสุขของกลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มจังหวัดสนุก
ผู้วิจัย: พระครูศรีปริยัติการ
ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม
ปีงบประมาณ : ๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความสุข ๒) เพื่ออธิบายความเชื่อเกี่ยวกับความสุขและ ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักการปฏิบัติเพื่อความสุขของชนเผ่าไทยผู้อยู่ในกลุ่มจังหวัดสนุก ได้แก่ ไทย้อบ้านโนน จังหวัดนครพนม ไทย้อบ้านกลาง จังหวัดสกลนคร ไทย้อบ้านเจริญสุข จังหวัดมุกดาหาร โดยการวิจัยเชิงคุณภาพวิเคราะห์เอกสารและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ข้อมูลในพื้นที่วิจัยจังหวัดละ ๑๕ รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า หลักแนวคิด ความเชื่อและหลักปฏิบัติเพื่อความสุขของชนเผ่าไทยผู้อยู่ในกลุ่มจังหวัดสนุก ได้แก่ สกลนคร นครพนมและมุกดาหาร มีความสัมพันธ์กันในแง่ความเชื่อของชนเผ่าไทยผู้อยู่ทั้งสามกลุ่มมีความเป็นลักษณะเฉพาะ ได้แก่ ความเชื่อการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยใกล้แม่น้ำ ความเชื่อและหลักปฏิบัติเพื่อความสุข เช่น การมีพ่อสื่อแม่สื่อที่เป็นหน่วยสังคมในการประคับประคองชีวิตครอบครัวของบุคคลที่ตนเองสื่อ ความเชื่อเรื่องหลักบ้านหรือหลักเมือง อุดมการณ์สำคัญของชนเผ่าไทยผู้อยู่คือภาษาและการแต่งกาย ความเชื่อดังกล่าวนำไปสู่ความสุข ได้แก่ การมีสุขภาวะโดยเฉพาะด้านจิตใจที่ยึดมั่นในจารีตประเพณี ความศรัทธาในประเพณีสร้างแรงบันดาลใจและความเบิกบาน ความเชื่อเรื่องผีหลักเมือง การสร้างสังคมเข้มแข็ง การเชื่อเรื่องผีปู่ตาสร้างการรักษาสิ่งแวดล้อม การเชื่อผู้อาวุโสเป็นการสร้างระบบการให้ความร่วมมือในกิจกรรมของคนในชุมชน และอัตลักษณ์ทางประเพณีในปัจจุบัน ได้พัฒนาเป็นฐานเศรษฐกิจชุมชนคือการท่องเที่ยว ดังนั้น หลักความเชื่อและการปฏิบัติของชนเผ่าไทยผู้อยู่เป็นฐานการสร้างความสุขในชนเผ่าไทยผู้อยู่ได้

คำหลัก : ผู้อยู่, ความสุข, ความเชื่อ

Research Title: Study of Concept, Belief and Practice for happiness of The Ethnic Groups in the SNM Provinces' Cluster

Researchers: hrakhrusripariyatthikarn Depatment:
Nakhon Phanom Buddhist College

Fiscal Year: 2560/2017

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to study the concept of happiness, 2) to explain beliefs toward community happiness, and 3) to analyze the principles of happiness for Thai Yoh people in Sanook Province group; Ban Phon in Nakhon Phanom, Ban Klang in Sakon Nakhon and Ban Chareonsool in Mukdahan Province which conducted by qualitative research method, document analysis, and 15 key informants interviewed

The results are as fallow Beliefs and Rules of the Yoh people in Mukdahan, Sakon Nakhon and Nakhon Phanom provinces lead to happiness and connection in terms of beliefs of the three groups of the Yoh people. They have unique characteristics; such as the belief of domiciling near the river, having matchmaker in the society. Such beliefs lead to happiness, including well-being, especially the mind that adheres to tradition. Faith in traditions inspires cheerfulness. The crucial characteristics of the Yoh people are language and dress. Obeying the elders creates a system of cooperation in the activities of people in the community. The present characteristics of the tradition are the base of the community economy which is tourism. Therefore, the beliefs of the Yoh people are the base for creating happiness in the tribe.

Key word : Yo, Happiness, Beliefs

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างยิ่งจากคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ให้คำแนะนำและติดตามความคืบหน้า ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการทำงานวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดียิ่ง

งานวิจัยครั้งนี้หากไม่กล่าวถึงมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม ซึ่งเป็นสถานที่ทำงานและเป็นเสมือนที่พำนักพักพิงอีกแห่งหนึ่งรวมทั้งเป็นสถานที่ฝึกกำลังสติปัญญาของผู้ทำวิจัยเลยเป็นอันไม่ได้ โดยเฉพาะคณาจารย์เจ้าหน้าที่ของสถาบันแห่งนี้ที่มีความเป็นกัลยาณมิตร คอยให้คำแนะนำและถามไถ่เกี่ยวกับเรื่องโครงการวิจัยนี้ด้วยความห่วงใยอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครพนม พระครูสิริเจตยานุกิจ ผศ.ดร.และ ดร.บุรกรรณ์ บริบูรณ์ ที่ได้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยครั้งนี้

ขออนุโมทนาขอบคุณนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ประธานชุมชนวัดธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร และนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลดงเย็น อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร รวมทั้งปราชญ์ท้องถิ่นและชาวบ้านตลอดทั้งพระสงฆ์คือท่านพระครูอุดมกิจพัฒนเจ้าอาวาสวัดคามวาสี เจ้าคณะตำบลโนนตาล และผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่วิจัยชุมชนไทยญ้อบ้านโพน ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ท่าน พระครูสกลวรานุกิจ ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธาตุเชิงชุมวรวิหาร และผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่วิจัยชุมชนไทยญ้อในเขตเทศบาลเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร และ พระมหาสมศักดิ์ สุจิตโต เจ้าอาวาสวัดโนนสวรรค์เจริญสุขและผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่วิจัยไทยญ้อบ้านดงเย็น ตำบลดงเย็น อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร ที่กรุณาให้ข้อมูลสำคัญและเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยจนทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงได้

พร้อมกันนี้ขออนุโมทนาขอบคุณอุบาสก - อุบาสิกาและพระภิกษุ - สามเณรวัดโอกาส ซึ่งเป็นที่พำนักและปฏิบัติงานของผู้วิจัย ที่ได้เอื้อเฟื้อเวลาให้ผู้วิจัยได้ทำงานวิชาการอย่างเต็มที่

พระครูศรีปริยัติการ

๓๐ กันยายน ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ ปัญหาการวิจัย.....	๕
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๖
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๗
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ.....	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘
๒.๑ แนวคิดความเชื่อ.....	๘
๒.๒ แนวคิดพิธีกรรม.....	๑๒
๒.๓ แนวคิดความสุขตามหลักพุทธธรรม.....	๒๕
๒.๔ แนวคิดสุขภาวะองค์รวม.....	๓๔
๒.๕ แนวคิดชุมชนกับความสุข.....	๔๑
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๕
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๔๘
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๔๙
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๔๙
๓.๒ พื้นที่ในการวิจัย.....	๔๙
๓.๓ ประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	๕๐
๓.๔ เครื่องมือในการวิจัย.....	๕๑
๓.๕ การรวบรวมข้อมูล.....	๕๑
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๕๒
๓.๖ สรุปลขั้นตอนการทำวิจัย.....	๕๓

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย.....	๕๔
๔.๑ บริบทและความเป็นมาชาวญ้อ.....	๕๔
๔.๒ ความเชื่อและประเพณีเกี่ยวกับความสุข.....	๖๒
๔.๓ หลักปฏิบัติการนำไปสู่ความสุข.....	๖๙
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๗๕
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๗๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๗๗
๕.๒ อภิปราย.....	๘๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๘๑
บรรณานุกรม.....	๘๓
ภาคผนวก.....	๘๕
ภาคผนวก ก บทความ.....	๘๖
ภาคผนวก ข กิจกรรมการนำมาใช้ประโยชน์.....	๙๕
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์.....	๙๗
ภาคผนวก ง เครื่องมือวิจัย.....	๑๐๐
ภาคผนวก จ รูปแบบการจัดงานวิจัย.....	๑๐๒
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๐๕
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๐๑

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความสุขเป็นเป้าหมายสำคัญของทุกชีวิต ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม ส่วนรวม โดยมีการจัดการสิ่งแวดล้อมภายนอกและภายในตัวบุคคล อันเป็นเงื่อนไขที่ขัดขวางนำไปสู่ความสุขและส่งเสริมปัจจัยทั้งภายนอกและภายในที่เอื้อต่อการมีความสุขจึงเป็นสิ่งสำคัญ ปัจจัยดังกล่าวมีหลายมิติ โดยในสมัยพุทธกาลมีสำนักคิดทั้งหลายต่างแสวงหาวิธีที่จะทำให้มนุษย์เข้าถึงความสุข ดังเช่นพวกนิครนถ์ที่มีแนวคิดในการปฏิบัติทุกกรกริยาต่าง ๆ เนื่องจากมีความเห็นว่าคุณสุขจะไม่สามารถเข้าถึงด้วยวิธีที่เป็นสุข หากต้องอาศัยวิธีบำเพ็ญตบะทรมาณตนเองเท่านั้นจึงจะสามารถพ้นทุกข์และเข้าถึงสุขได้

แนวคิดดังกล่าวได้แพร่หลายทั่วไปในครั้งพุทธกาล ขณะที่ยังทรงเป็นนักบวชในประเพณีของอินเดียในสมัยนั้น พระพุทธเจ้าได้ทดลองใช้วิธีการดังกล่าวจนเกือบสิ้นพระชนม์ในที่สุด พระองค์จึงทรงมีพระดำริว่า “สมณะหรือพรหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีต ได้เสวยทุกขเวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนที่เกิดเพราะความเพียร อย่างยิ่งก็เพียงเท่านั้น ไม่ยิ่งไปกว่านี้ แม้สมณะหรือพรหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอนาคต จักเสวยทุกขเวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนที่เกิด เพราะความเพียรอย่างยิ่งก็เพียงเท่านั้น ไม่ยิ่งไปกว่านี้ ถึงเช่นนั้น เราก็ไม่ได้บรรลุญาณทัศนะอันวิเศษของพระอริยะอันสามารถยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ด้วยทุกกรกริยาอันเผ็ดร้อนนี้ จะพึงมีทางอื่นเพื่อความตรัสรู้กระมังหนอ เรามีความคิดเห็นว่า ก็ เราจำได้อยู่ในงานของท้าวศากยะผู้พระบิดา เรานั่งอยู่ที่ร่มไม้หว่ามีเงาอันเย็น สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจารณ์ มีปกติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ทางนี้กระมังหนอ จะพึงเป็นทางเพื่อความตรัสรู้ เราได้มีญาณอันแล่นไปตามสติว่า ทางนี้แหละเป็นทางเพื่อความตรัสรู้ เรามีความคิดเห็นว่า เรากลัวต่อสุขอันเว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรมนั้นหรือ จึงมีความคิดเห็นว่ เราไม่กลัวต่อสุข อันเว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรมตูก่อนภารทวาชะ เรานั้นมีความคิดเห็นว่ อันบุคคลผู้มีกายชুবพอมเหลือเกินอย่างนี้ จะบรรลุถึงความสุขนั้นไม่ใช่ทำได้ง่าย ถ้ากระไรเราพึงกินอาหารหยาบ คือ ข้าวสุก ขนมนกมมาสเถิด เรากินอาหารหยาบ คือ ข้าวสุก ขนมนกมมาส”^๑

ต่อจากนั้น พระองค์จึงได้เสวยอาหารหยาบ จนมีกำลังขึ้นแล้วทรงบำเพ็ญฌานจนบรรลุจตุตถฌานและได้ตรัสรู้ ส่วนแนวปฏิบัติอีกสายหนึ่งที่มีอยู่คู่กัน คือ ลัทธิจรวาก ซึ่งเป็นลัทธิที่ไม่เชื่อในเรื่องโลกนี้ โลกหน้า นรก-สวรรค์ ไม่เชื่อในเรื่องวิญญาน จึงสนับสนุนให้มนุษย์แสวงหาความสุขสบายในชีวิตให้มากที่สุด เรียกว่าเป็นลัทธิที่หนักไปในทางวัตถุนิยม จึงได้รับความนิยมนิยมจากผู้คนอยู่ไม่

^๑ ม.ม.๑๓/๔๘๒-๔๘๓/๕๙๖-๕๙๗.

น้อย เนื่องจากมีแนวคิดที่ตอบสนองส่วนที่เป็นกิเลสซึ่งมีอยู่ในมนุษย์ทุกคน^๒ ซึ่งถ้าหากคนในสังคมถือตามอย่างลัทธิจารวากก็จะเกิดความวุ่นวายเนื่องจากต่างคนก็ทำทุกอย่างเพื่อตัวเอง

ดังนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้จึงได้ทรงแสดงพระปฐมเทศนา หรือ อัมมจักกัปปวัตตนสูตรที่มีเนื้อหาและจุดหมายของการปฏิบัติไปในทางสายกลางที่ เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นหนทางที่ปฏิเสธรส่วนสุดทั้ง ๒ ด้าน^๓ อันได้แก่ ๑.อตัฏฐิกลมัตถานุโยค การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเอง และ ๒.กามสุขัลลิกานุโยค การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุข ทั้งในวัตถุกามและกิเลส กาม โดยที่ทางสายกลางนั้นเป็นวิธีการที่เป็นสุข กล่าวคือเป็นวิธีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ ซึ่งพอเหมาะพอดีที่จะให้เกิดผลตามกระบวนการดับทุกข์ หนทางที่จะทำคนให้เป็น พระอรียะนั้นมีองค์ประกอบ ๘ อย่าง ซึ่งผู้ปฏิบัติจะต้องใช้องค์ประกอบทั้ง ๘ ของมรรคไป พร้อม ๆ กัน

การปฏิบัติตนตามทางสายกลางนั้น อาจเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการศึกษาและอบรมตาม หลักไตรสิกขา คือ การอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นจนสามารถบรรลุ จุดหมายสูงสุดคือนิพพานไปด้วยในขณะเดียวกันโดยเราสามารถเห็นความสัมพันธ์ของไตรสิกขา และมัชฌิมาปฏิปทาได้ดังนี้^๔

๑. อธิศีลสิกขา - สัมมาวาจา - สัมมากัมมันตะ - สัมมาอาชีวะ
๒. อธิสมาธิสิกขา - สัมมาวายามะ - สัมมาสติ - สัมมาสมาธิ
๓. อธิปัญญาสิกขา - สัมมาทิฏฐิ - สัมมาสังกัปปะ

กล่าวได้ว่า มัชฌิมาปฏิปทานั้นเป็นหลักปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าได้แสดงไว้ให้เป็นหลักเกณฑ์ในการเข้าถึงความสุขโดยอาศัยองค์ประกอบทั้ง ๘ ประการเพื่อให้ปุถุชนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง ดีงาม อันจะนำไปสู่ความสุขในบั้นปลายและเป็นพื้นฐานที่ใช้สำหรับการ พัฒนาตนเองไปสู่ระดับอริยบุคคลเพื่อเข้าถึงความสุขในระดับที่สูงขึ้นต่อไปดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า^๕ “ภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลหลังลาดเอน เบนบ่าสู่มหาสมุทรฉันใด ภิกษุ เมื่อเจริญอยู่ ทำให้มากอยู่ ซึ่งมรรคมองค์ ๘ ประการอันประเสริฐ ย่อมเป็นผู้โน้มนมลาดเอนเบนไปสู่นิพพานฉันนั้น”

ในส่วนมิติด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่ได้รับการจัดการ นอกจากนี้ยังมีมิติเชิงระบบอันเกิดจากความสัมพันธ์ของบุคคลและความสัมพันธ์ระหว่างมิติเหล่านั้นด้วย ประกอบกับผลจากกระแสโลกาภิวัตน์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ รวมทั้งคนไทยได้รับแนวคิดและกระแสการพัฒนาใหม่ ๆ จากต่างประเทศอย่างกว้างขวาง โดยปราศจากภูมิคุ้มกันหรือรู้เท่าทันทำให้วิถีชีวิตของคนไทยเปลี่ยนไปจากอดีต โดยหันมามุ่งให้ความสำคัญกับรายได้และทรัพย์สินเงินทองมากกว่าด้านจิตใจ ค่านิยมด้านวัตถุที่สูงขึ้น^๖ ดังเห็นได้จากการพัฒนาเศรษฐกิจและ

^๒ จานง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย-เกษตรศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๔๓.

^๓ ขุ. อ. /๕๘/๒๒๗

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพฯ : มหาลจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓ หน้า ๖๖๓.

^๕ ส.ม.๑๙/๒๒๑/๕๖

^๖ อมรรารรณ ทิวถนอม, “ดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย : 5 มิติใหม่ของการพัฒนาประเทศ,” สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม : , ๒๕๔๘, หน้า ๔๙ - ๕๔.

สังคมในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ ๑ - ๗ (พ.ศ.๒๕๖๖ - พ.ศ.๒๕๓๙) ได้มีการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ภายในประเทศมาใช้สนับสนุนในการพัฒนาประเทศและขยายฐานการผลิต ทำให้ระบบเศรษฐกิจมีการขยายตัวในอัตราสูง ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาในช่วง ๒๖ ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยได้ก้าวสู่ประเทศที่มีรายได้ระดับปานกลาง โครงสร้างเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงจากเกษตรกรรม ไปสู่อุตสาหกรรมและบริการที่เน้นการผลิตเพื่อการส่งออก และสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศ คุณภาพชีวิตของคนไทยดีขึ้นในทุกๆระดับ มีระบบการบริหารจัดการประเทศที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง แต่ผลการพัฒนาดังกล่าวต้องแลกด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมและร่อยหรอลงไปอย่างรวดเร็ว ในขณะที่รากฐานทางสังคมและศิลปวัฒนธรรมอันดีงามและเอกลักษณ์ของความเป็นไทยกำลังเสื่อมถอยลง สถาบันครอบครัวเกิดความแตกแยกชุมชนอ่อนแอลงจำนวนมาก คนบางกลุ่มที่ยังมีค่านิยมที่นับถือผู้ที่มีฐานะร่ำรวยยึดถือวัตถุนิยม รวมทั้งยังมีความรุนแรงเกิดขึ้นในสังคมบ่อยครั้ง^๗

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ (พ.ศ.๒๕๔๖-พ.ศ.๒๕๔๙) เป็นแผนฯ แรกของการนำวิธีการใหม่มาใช้เพื่อจัดระเบียบทางเศรษฐกิจและสังคมให้สามารถบรรลุถึงสถานะอันพึงปรารถนาของคนไทยทั้งชาติในอนาคต การจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ได้เริ่มต้นจากการเปิดโอกาสให้คนไทยทุกกลุ่มสาขาอาชีพและภูมิภาคของประเทศเข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็น และกำหนดทิศทางทางการพัฒนาประเทศอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่การเริ่มจัดทำแผนแทนการกำหนดแผนจากภาคราชการ แต่เพียงฝ่ายเดียวอย่างแต่ก่อน ซึ่งนับได้ว่าเป็นการเปิดศักราชกระบวนการวางแผนที่เน้นสร้างความร่วมมือร่วมใจกันผนึกกำลังอย่างสมานฉันท์ของคนในชาติ^๘ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๕-พ.ศ.๒๕๔๙) เป็นแผนที่ได้อัญเชิญแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืน^๙

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ และฉบับที่ ๙ ได้ปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาใหม่โดยหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน ทั้งในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาและผู้รับผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนา จึงมุ่งเน้นการพัฒนาแบบองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” นอกจากนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ ได้วางแนวทางการพัฒนา โดยมีจุดมุ่งเน้นการแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพของคนส่วนใหญ่ของประเทศให้เกิด “การพัฒนาที่ยั่งยืนและอยู่ดีมีสุขของคนไทย” และสร้างค่านิยมร่วมให้คนไทยได้ตระหนักถึงความจำเป็นและปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด ทักษะคิดและกระบวนการทำงานโดยยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหาร

^๗ เกวรุต ไชยเดช, การสำรวจและประเมินระดับความสุขของประชาชนกรณีศึกษา : เทศบาลตำบลอ่าวลึกใต้ อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่. ปริญญาโทบริหาร รม. (การปกครองท้องถิ่น). ขอนแก่น : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖, หน้า ๑.

^๘ สำนักงาน คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๖, หน้า ง.

^๙ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่เก้า พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙, กรุงเทพฯ:สำนักงานกฤษฎมนตรี, ๒๕๔๕, หน้า ก.

ประเทศ ขณะเดียวกันได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุลทั้งในด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารจัดการประเทศแนวใหม่ที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพและคุณภาพและก้าวตามโลกได้อย่างรู้เท่าทัน^{๑๐} จนนำไปสู่การวัดผลการพัฒนาประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมาด้วยชี้วัดต่าง ๆ ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายคือผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ หรือ GDP ที่ใช้วัดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก

เมื่อแนวคิดการพัฒนาเริ่มเปลี่ยนไป จึงได้เริ่มตระหนักถึงเครื่องมือดังกล่าวไม่เพียงพอที่จะวัดผลได้ครอบคลุมทุกมิติของการพัฒนาได้ โดยเฉพาะในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ และฉบับที่ ๙ ที่ปรับเปลี่ยนมาเน้นที่คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยให้เศรษฐกิจเป็นเพียงเครื่องมือที่จะพัฒนาคนให้มีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เมื่อกระแสการพัฒนาเริ่มให้ความสำคัญกับแนวคิดที่จะทำให้คนมีความสุข มีความอยู่เย็นเป็นสุขหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จึงส่งผลให้เริ่มมีการพัฒนาดัชนีชี้วัดทางสังคมหรือด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนขึ้นอย่างครอบคลุมหลากหลายมิติ เพื่อใช้วัดผลการพัฒนานอกเหนือจากการวัดด้วย GDP เพียงอย่างเดียว^{๑๑} แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๖ (พ.ศ.๒๕๕๖ - พ.ศ.๒๕๕๙) ได้กล่าวถึงวิสัยทัศน์ของประเทศว่ามุ่งพัฒนาสู่ “สังคมอยู่เย็น เป็นสุขร่วมกัน” (Green and Happiness Society) โดยเน้นให้คนไทยมีคุณธรรม นำความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวยุติธรรม ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพและเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและ ทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน อยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาลดำรงไว้ ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี^{๑๒} จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่าง ๆ ซึ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติเป็นหลักเพียงด้านเดียวที่ผ่านมามีจุดจติแล้วว่าไม่ถูกต้อง เพราะมนุษย์มีองค์ประกอบทั้งร่างกาย จิตใจและอารมณ์ซึ่งการตอบสนองเพียงด้านวัตถุมิได้นำไปสู่ความจริงอย่างยั่งยืน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในฉบับต่อมา จึงเน้นการพัฒนามนุษย์เป็นศูนย์กลางทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ชุมชนโดยใช้ฐานเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อให้เกิดดุลยภาพและสำนักงานแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและกรมพัฒนาชุมชนได้กำหนดตัวชี้วัดความสุขของมนุษย์ไว้ ๖ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) มิติด้านจิตใจ อารมณ์ ๒) มิติทางสังคม ชุมชน ๓) มิติครอบครัว ๔) มิติทางเศรษฐกิจ ๕) มิติธรรมาภิบาล และ ๖) มิติทรัพยากร และมีตัวชี้วัดไว้หลายระดับ ซึ่งรายละเอียดและตัวชี้วัดว่า มิติทางด้านจิตใจ การมีสุขภาวะ ชุมชนประกอบด้วยร่างกายแข็งแรงและจิตใจเบิกบาน ยึดมั่นในคุณธรรม ความมีเหตุมีผล ๒) ด้านเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง มีอาชีพมั่นคง การมีแก้ไขหนี้สินนอกระบบ ๓) มิติทางครอบครัว ที่สมาชิกมีความมุ่งมั่นในการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีจุดหมาย มีความรัก ความผูกพันต่อกันสามารถปฏิบัติบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม ครอบครัว มีการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกวัยเยาว์ให้เติบโตอย่างมีคุณภาพในวิถีชีวิตของความเป็นไทย ครอบครัว ชุมชน เลี้ยงดูผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมี

^{๑๐} อ่างแล้ว : เกวตุต ไชยเดช, ๒๕๕๖, หน้า ๑.

^{๑๑} วิณา เตชะพนาดร, “ดัชนีชี้วัดความสุขที่มีหลากหลายมิติของการพัฒนาที่มีต่อคน,” กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๘, หน้า ๖๖ – ๗๐.

^{๑๒} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่เก้า พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙, กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๕, หน้า ๙.

ความสุข ๔) ชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนซึ่งประกอบด้วย ประชาชนและองค์กรในชุมชนสามารถร่วมมือช่วยเหลือกันเกื้อกูลและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ๕) มิติสภาพแวดล้อมดี มีระบบนิเวศที่สมดุล ชุมชนประกอบด้วยบุคคล ครอบครัว มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง บุคคล ครอบครัว มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน ชุมชน จัดสภาพแวดล้อมให้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ๖) มิติเป็นชุมชนประชาธิปไตย ชุมชนประกอบด้วยบุคคล มีศักดิ์ศรี มีสิทธิเสรีภาพและการยอมรับและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นคนที่เท่าเทียมกัน ซึ่งตัวชี้วัดเหล่านี้มีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตาม การสร้างความสุขเป็นกระบวนการสร้างอันยาวนาน ในสังคมที่วัฒนธรรมแตกต่างกันย่อมมีพื้นฐานองค์ประกอบของความสุขแตกต่างกัน ตามเงื่อนไขของวัฒนธรรมเฉพาะที่สังคมนั้น ๆ สร้างขึ้น วัฒนธรรมจึงเป็นตัวหล่อหลอมให้สังคมหนึ่งๆ มีลักษณะเฉพาะในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างกันและความสัมพันธ์ต่อสังคมอื่น วัฒนธรรมนี้เป็นตัวสร้างเอกลักษณ์และตัวตนของความเป็นชาติพันธุ์หนึ่งๆ

ในกลุ่มจังหวัดภาคอีสานตอนบนหรือกลุ่มสนุก ประกอบด้วยจังหวัดมุกดาหาร นครพนมและสกลนคร นอกจากกลุ่มคนลาว (อีสาน) แล้วยังมีชาติพันธุ์ที่หลากหลาย เช่น ผู้ไท ญ้อ ข่า เป็นต้น แต่ละชาติพันธุ์จะมีวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต ภาษา การแต่งกาย ความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อที่ทั้งคล้ายและแตกต่างกัน วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมนี้เป็นฐานการจัดการดำเนินชีวิตที่เห็นประจักษ์รูปธรรม ความเป็นชาติพันธุ์จึงเป็นการกำหนดค่านิยม ความเชื่อ วิถีชีวิตและเป็นหลักปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตด้านครอบครัว การจัดการทรัพยากรและความสัมพันธ์ระหว่างกัน เป็นที่มาของความสุข งานวิจัยชิ้นนี้จึงสนใจการศึกษาแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติการนำไปสู่ความสุขในกลุ่มชนเผ่าในจังหวัดสนุกขึ้น ซึ่งเป็นโครงการย่อยที่ ๑ ภายใต้แผนงานวิจัย พหุวัฒนธรรมชาติพันธุ์ : แนวคิด ความเชื่อ ภาษาและกระบวนการจัดการทางสังคม เพื่อเสริมสร้างความสุขของกลุ่มจังหวัดสนุก

๑.๒ ปัญหาการวิจัย

- ๑.๒.๑ แนวคิดของความสุขชนเผ่าไทยญ้อในกลุ่มจังหวัดสนุกเป็นอย่างไร
- ๑.๒.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับความสุขของชนญ้อในกลุ่มจังหวัดสนุกเป็นอย่างไร
- ๑.๒.๓ หลักการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสุขของชนเผ่าไทยญ้อในกลุ่มจังหวัดสนุกจังหวัดสนุกเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดของความสุขชนเผ่าไทยญ้อในกลุ่มจังหวัดสนุก
- ๑.๓.๒ เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับความสุขของชนเผ่าไทยญ้อในกลุ่มจังหวัดสนุก
- ๑.๓.๓ เพื่อวิเคราะห์หลักการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสุขของชนเผ่าไทยญ้อในกลุ่มจังหวัดสนุก

๑.๔ ขอบเขตในการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตวิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) เป็นหลัก ทั้งจากหลักฐานเรื่องความสุขของชาติพันธุ์ชาวไทยผู้อยู่ใน กลุ่มจังหวัดสนุก และ ศึกษาจากการลงภาคสนาม (Field Work) โดยการสัมภาษณ์โดยกำหนดผู้รู้ (Key Informant) ที่จะต้องสัมภาษณ์ไม่ต่ำกว่าจังหวัดละ ๑๕ รูป/คน ประกอบด้วย

๑) ชาวไทยผู้อยู่ บ้านโพน ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม จำนวน ๑๕ รูป/คน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๑ คน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลโนนตาล จำนวน ๒ คน พระสงฆ์ จำนวน ๒ รูปและชาวบ้านโพน จำนวน ๘ คน

๒) ชาวไทยผู้อยู่ ชุมชนวัดธาตุเชิงชุมวรวิหาร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร จำนวน ๑๕ รูป/คน ได้แก่ ประธานชุมชน จำนวน ๑ คน สมาชิกสภาเทศบาลเมืองสกลนคร จำนวน ๒ คน พระสงฆ์ จำนวน ๒ รูปและชาวบ้านไทยผู้อยู่ทั่วไปที่อาศัยอยู่ในพื้นที่วิจัย จำนวน ๘ คน

๓) ชาวไทยผู้อยู่ ตำบลดงเย็น อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร จำนวน ๑๕ รูป/คน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๑ คน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลดงเย็น จำนวน ๒ คน พระสงฆ์ จำนวน ๒ รูปและชาวบ้านไทยผู้อยู่ทั่วไปที่อาศัยอยู่ในพื้นที่วิจัย จำนวน ๘ คน

๑.๔.๒ ขอบเขตเชิงเนื้อหา

สำหรับขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะวิจัยเชิงคุณภาพทั้งในด้านเอกสารและการลงภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเรื่อง การศึกษาแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติที่นำไปสู่ความสุขในกลุ่มชนเผ่าในจังหวัดสนุก โดยมีกรอบเนื้อหาที่จะทำการศึกษประกอบด้วย ๓ ประเด็นได้แก่

- ๑) แนวคิดของความสุขชนเผ่าไทยผู้อยู่ในกลุ่มจังหวัดสนุก
- ๒) ความเชื่อเกี่ยวกับความสุขของชนผู้อยู่ในกลุ่มจังหวัดสนุก
- ๓) หลักการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสุขของชนเผ่าไทยผู้อยู่ในกลุ่มจังหวัดสนุก

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านระยะเวลาดำเนินการ

สำหรับระยะเวลาในการศึกษานั้น ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการศึกษาแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติที่นำไปสู่ความสุขในกลุ่มชนเผ่าในจังหวัดสนุก ในระยะเวลา ๑ ปี คือตั้งแต่วันที่ ๑ เดือนตุลาคม ๒๕๕๙ ถึงวันที่ ๓๐ เดือนกันยายน พ.ศ.๒๕๖๐

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

สำหรับขอบเขตด้านพื้นที่นั้น ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติที่นำไปสู่ความสุขในกลุ่มชนเผ่าในจังหวัดสนุก ครั้งนี้ เป็นการเลือกจำเพาะเจาะจง (Purposive sampling) ศึกษาชาวไทยผู้อยู่ในสามจังหวัด ได้แก่

- ๑) บ้านโพน ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม
- ๒) บ้านดงเย็น ตำบลดงเย็น อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหารและ
- ๓) ชุมชนวัดพระธาตุเชิงชุม ในเขตเทศบาลเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย

สำหรับศัพท์ที่เป็นคำสำคัญที่นำมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์เรื่อง การศึกษาแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติการนำไปสู่ความสุขในกลุ่มชนเผ่าในจังหวัดสกลนั้น ผู้วิจัยนำมาใช้เป็น คำสำคัญสำหรับการวิจัยครั้งนี้ดังต่อไปนี้

แนวคิด หมายถึง ความคิดสำคัญที่เป็นแนวทางในการผูกเรื่องราวหรือเป็นแนวทางของ ความคิดอื่น ๆ ที่สอดแทรกอยู่ในเรื่องก็ได้ เช่น แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องบุญกรรมที่สามารถสร้างสรรค์ สังคมไทยผู้อยู่ในพื้นที่วิจัยให้เกิดความสงบสุขได้

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือมีการดำรงอยู่จริง โดยอาศัยประสบการณ์ตรง การไตร่ตรองหรือการอนุมานเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติเพื่อความสุขของชน เผ่าไทยผู้อยู่ในกลุ่มจังหวัดสกล

หลักการปฏิบัติ หมายถึง กฎเกณฑ์, หลักเกณฑ์หรือข้อกำหนดที่เกิดจากแนวคิดและ ความเชื่อของชนเผ่าไทยผู้อยู่ในกลุ่มจังหวัดสกล

ความสุข หมายถึง ความพึงพอใจจากการตอบสนอง โดยอาจจะเป็นการตอบสนองด้าน ร่างกาย จิตใจ อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งหมดของชนเผ่าไทยผู้อยู่ในกลุ่มจังหวัดสกล ที่สามารถ ชีวีตได้และสังเกตตามดัชนีชีวัดความสุขทั้ง ๖ ของด้านของกรมพัฒนาชุมชนกำหนดไว้

ชนเผ่าไทยผู้อยู่ หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งซึ่งมีภาษา ความเชื่อ และแนวปฏิบัติในกร ดำเนินชีวิตบางด้านที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน และอาศัยอยู่ในกลุ่มพื้นที่กลุ่มจังหวัดสกล ได้แก่ จังหวัดนครพนม จังหวัดสกลนครและจังหวัดมุกดาหาร

กลุ่มจังหวัดสกล หมายถึง กลุ่มจังหวัดในภาคอีสานตอนบนโดยมีกำหนดวิสัยทัศน์กลุ่ม จังหวัด คือ “ส่งเสริมการเกษตรด้วยนวัตกรรม ท่องเที่ยว ๓ ธรรม เชื่อมโยง ๓ ประเทศ มุ่งพัฒนา เศรษฐกิจสู่ อาเซียน” และมีพันธกิจกลุ่มจังหวัด คือ “ประสานความร่วมมือในการบริหารจัดการกลุ่ม จังหวัดฯ แบบบูรณาการ ในด้านการท่องเที่ยว การเกษตร และการค้า การลงทุน เพื่อเพิ่มขนาด เศรษฐกิจและรายได้ของประชาชนในกลุ่มจังหวัด” โดยเป้าประสงค์รวม “การขยายตัวทางเศรษฐกิจ และรายได้ของประชาชน”

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบแนวคิดและความเชื่อเรื่องความสุขชนเผ่าไทยผู้อยู่

๑.๗.๒ ทำให้ทราบหลักการปฏิบัติเพื่อความสุขของชนเผ่าไทยผู้อยู่

๑.๗.๓ ทำให้ทราบผลการวิเคราะห์เรื่องแนวความคิดและความเชื่อรวมทั้งหลักการ ปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสุขของชนเผ่าไทยผู้อยู่ในกลุ่มจังหวัดสกล

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติเพื่อความสุขของกลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มจังหวัดสนุก (Study of Concept, Belief and Practice for happiness of the Ethnic Groups in the SNM Provinces’ Cluster)” ซึ่งผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นกรอบกำหนดประเด็นในการศึกษาและพัฒนาเครื่องมือเก็บข้อมูล ประมวลแนวคิดต่างๆ แนวคิดที่เกี่ยวกับงานศึกษาโดยตรง ทั้งหมดประกอบด้วย ๓ แนวคิดหลักที่เป็นกรอบในการศึกษา คือ แนวคิดเรื่องความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณี เพราะทั้งหมดเป็นตัวสะท้อนหรือสืบเนื่องถึงกันได้ แนวคิดเรื่องความสุข (happiness) และข้อมูลเกี่ยวกับบริบทพื้นที่วิจัยคือพื้นที่บ้านโพน ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน พื้นที่ชุมชนวัดธาตุเชิงชุม ในเขตเทศบาลเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร และพื้นที่บ้านสุขเจริญ ตำบลดงเย็น อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งอยู่ในกลุ่มจังหวัดสนุก เพื่อศึกษาข้อมูลชาติพันธุ์ไทยญ้อ (Yor ethnic group) และข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อที่ทำให้เกิดความสุขในชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดที่จะนำเสนอตามลำดับดังนี้

๒.๑ แนวคิดเรื่องความเชื่อ

ความเชื่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ส่วนบุคคล ซึ่งสามารถก่อให้เกิดการแสดงต่อสิ่งที่เชื่อหรือศรัทธานั้น ๆ ในรูปของพิธีกรรมและมีการถ่ายทอดอย่างสืบเนื่องมาจนกลายเป็นประเพณีในที่สุด ดังที่มีรายละเอียดนำมาศึกษาดังนี้

๒.๑.๑ แนวคิดเรื่องความเชื่อของมนุษย์

ความเชื่อเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของความเป็นมนุษย์ และมนุษย์เท่านั้นที่มีความเชื่อ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ความเชื่อเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเป็นมนุษย์ ความเชื่อจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้ทำความเข้าใจเรียนรู้กับสรรพสิ่งรอบข้างและการสนองตอบต่อสิ่งนั้น แล้วแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมเฉพาะ ความเชื่อสัมพันธ์กับความจำและความเข้าใจ ความเชื่อเป็นความรู้สึกประเมินค่า สิ่งที่ใช้/ถูกกับสิ่งที่มีใช้หรือผิด

ความเชื่อเป็นเรื่องของอัตวิสัยของมนุษย์ เกี่ยวข้องกับจิตใจ เช่น การมุ่งมั่น แรงบันดาลใจ และการปักใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจจะสอดคล้องกับความเป็นจริงภาววิสัยหรือไม่ก็ได้ เช่น บางคนเชื่อว่าผีมีจริง บางคนไม่เชื่อว่าผีมีจริง ความเชื่อทั้งสองคนอาจจะจริงหรือไม่จริง หรือจริงทั้งคู่ หรือเท็จทั้งคู่ ความเชื่อบางประการพิสูจน์ด้วยความเชื่อ ความเชื่อบางประการพิสูจน์ด้วยหลักการบางอย่าง ความเชื่อจึงเป็นประเมินค่า ความเชื่อสัมพันธ์กับการรับรู้ที่พระพุทธศาสนาใช้คำว่า “วิญญูญาณ” หมายถึงการรับรู้เกิดจากอายตนะภายในกระทบกับอายตนะภายนอกกระทบกันมี

ความหมายคือการรับรู้ การรับรู้ทำให้เกิดการหาคำตอบว่าสิ่งนั้นคืออะไร การให้คำตอบคือความเชื่อ ความเชื่อจึงเป็นคำตอบพื้นฐานของการรับรู้สรรพสิ่ง แล้วจากนั้นจึงแสวงหาคำตอบที่ชัดเจนร่วมกัน ต่อมา

ความเชื่อก็คือการสำนึกและปักใจว่าสิ่งนั้นคืออะไร เป็นอย่างไร ความรู้จึงเป็นลักษณะของความรู้สึกและการตกลงใจโดยคาดคะเนให้คำตอบล่วงหน้าไว้ก่อน เช่น เห็นเงาตะคุ่มๆ ตอนกลางคืนคิดว่าเป็น “คิดว่าเป็นผี” คือความเชื่อที่เป็นคำตอบรองรับสิ่งที่ประสพ สิ่งที่เป็นคำตอบอันเป็นความเชื่อมิได้เป็นคำตอบเฉพาะตนเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดจากกลุ่มหรือสังคมที่บุคคลนั้นสังกัดอยู่ ความเชื่อจึงเป็นกลไกการทำงานของวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นผลผลิตของความเชื่อ ถ้าไม่มนุษย์ไม่มีความเชื่อมนุษย์จะเป็นหุ่นยนต์และไม่มีวัฒนธรรมหรือไม่มีวิถีชีวิต

๒.๑.๒ พัฒนาการของความเชื่อไปสู่พิธีกรรม

ความเชื่อเป็นเข็มทิศของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นคุณสมบัติหนึ่งของมนุษย์ที่เกิดมาพร้อมกับมนุษย์ มนุษย์เกิดมาจะรับรู้และมีความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของลักษณะผล เช่น มีความเชื่อบางอย่างและหาคำอธิบายให้เป็นเหตุเป็นผล หรือมีเหตุผลก่อนแล้วมีความมั่นใจ ปักใจในสิ่งที่อธิบายได้เป็นเหตุเป็นผลนั้น ความเชื่อจึงเป็นเข็มไมล์ในการดำเนินชีวิตมนุษย์ และเป็นจุดเริ่มต้นของการแสวงหาเหตุผลและปัญญา เมื่อเหตุผลอาจจะหักล้างความเชื่อเก่า มนุษย์ก็จะมี ความเชื่อใหม่แตกต่างจากเดิม ความเชื่อจึงเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของมนุษย์ ความเชื่ออาจจะเป็นเฉพาะตนและเป็นผลผลิตจากสังคม พระพุทธศาสนาอธิบายลักษณะความเชื่อต่อเป้าหมายการดำเนินชีวิตออกเป็น ๖๒ ประการที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในพรหมชาลสูตร^๑ ซึ่งเป็นทัศนะของมนุษย์ต่อตนเองและต่อโลก ความคิดของมนุษย์ครอบคลุมมนุษย์ทุกคนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความคิด ความเชื่อไม่อยู่นอกเหนือจากความเห็น ๖๒ ประการนี้ สรุปให้เข้าใจง่าย ดังนี้

กลุ่มแรก เห็นว่าทุกอย่างเที่ยงแท้

- ๑) มีความเห็น/ความเชื่อว่าตัวตน (ตัวเราและคนอื่น) และโลกมีความเที่ยง ยั่งยืน ตั้งแต่ชาติเดียวจนถึงแสนชาติ เพราะเกิดจากการระลึกชาติได้
- ๒) มีความเห็น/ความเชื่อว่าตัวตนและโลกเที่ยง ยั่งยืน ตั้งแต่กัปเดียวถึง ๑๐ กัป เพราะระลึกชาติได้เป็นกัป
- ๓) มีความเห็น/ความเชื่อว่าตัวตนและโลกเที่ยง ยั่งยืนตั้งแต่ ๑๐ ถึง ๔๐ กัป เพราะตนระลึกชาติได้เป็นกัป
- ๔) มีความเห็น/ความเชื่อว่าตัวตนและโลกเที่ยง ยั่งยืน ไม่เปลี่ยนแปลง เพราะเดาและจินตนาการเอง

กลุ่มสอง เห็นว่า บางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง

- ๕) มีความเห็นว่าเป็นพระพรหม (หรือผู้สร้าง) เที่ยง ยั่งยืน แต่ผู้ถูกสร้างไม่เที่ยงแปรเปลี่ยนได้

^๑ ที.สี ๙/๑๖/๒๖

- ๖) มีความเห็นว่าเทวดาบางกลุ่มเที่ยง (เป็นเทวดาอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น ไม่เวียนว่ายอีก) บางกลุ่มที่สนุกสนานไร้สาระ ไม่เที่ยงและมีความแปรเปลี่ยน
- ๗) มีความเห็นว่าเทวดาบางกลุ่มเที่ยง ส่วนเทวดาที่คิดร้าย ไม่เที่ยงแปรเปลี่ยน (ไปเป็นมนุษย์ หรือ ภูมิต่างๆได้)
- ๘) มีความเห็นว่าตัวตนฝ่ายที่เป็นร่างกายปรากฏเปลี่ยนแปลง แต่ว่าจิตไม่เปลี่ยนแปลง เป็นความคิดที่คาดคะเนขึ้นเอง

กลุ่มที่สาม มีความเห็น/ความเชื่อว่าสิ้นสุดและไม่สิ้นสุด

- ๙) มีความเห็น/เชื่อว่าโลกและมนุษย์มีที่สิ้นสุด (หมายถึงมีขอบโลกและจักรวาล)
- ๑๐) มีความเห็น/เชื่อว่าโลกและมนุษย์ไม่สิ้นสุด (เป็นอนันตะ)
- ๑๑) มีความเห็น/เชื่อว่าโลกสิ้นสุดเฉพาะบนและล่าง ส่วนกว้างและขวางไม่สิ้นสุด (เป็นอนันตะ)
- ๑๒) มีความเห็น/ความเชื่อว่ามีที่สิ้นสุดก็มีไซ่ ไม่มีก็มิไซ่ ซึ่งเป็นการคาดคะเนหรือใช้หลักตรรกะ

กลุ่มที่สี่ มีความเห็น/ความเชื่อแบบปลาไหล เอาแน่ไม่ได้

- ๑๓) มีความเห็นว่าหากมีความเห็นอย่างใดอย่างหนึ่งอาจจะผิดได้ จึงเห็นว่าย่างนั้นก็มิไซ่ อย่างนี้ก็มิไซ่ อย่างอื่นก็มิไซ่ มิไซ่ก็มิไซ่
- ๑๔) เพราะกลัวจะยึดติด จึงมีความเห็นแบบข้อ ๑๓
- ๑๕) เพราะกลัวจะถูกซักถาม จึงมีความเห็นแบบข้อ ๑๓
- ๑๖) เพราะไม่รู้หรือเขลา จึงมีความเห็นแบบข้อ ๑๓ และไม่ยอมรับหรือยืนยันอะไรเลย

กลุ่มที่ห้า มีความเห็น/เชื่อว่า สิ่งต่างๆเกิดขึ้นโดยไม่มีสาเหตุ

- ๑๗) มีความเห็น/ความเชื่อว่สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นเองโดยไม่มีสาเหตุ เพราะตนมีประสบการณ์เคยเป็นอสังขยีสัตว์ (ผู้ไม่มีความจำ ไม่มีการรับรู้ ไม่มีความรู้สึก)
- ๑๘) มีความเห็น/ความเชื่อว่สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นโดยไม่มีสาเหตุ เพราะคาดคะเนและเดา

กลุ่มที่หก มีความเห็น/เชื่อว่ามิตัญญา (ความจำ ความรู้สึก) มี ๑๖ กลุ่มย่อย

- ๑๙) อตตามีรูปร่าง ยั่งยืน มีสัญญา
- ๒๐) อตตาทันไม่มีรูป ยั่งยืน มีสัญญา
- ๒๑) อตตาทันมีรูป ทั้งที่มิมีรูป ยั่งยืน มีสัญญา
- ๒๒) อตตาทันมีรูปก็มิไซ่ ทั้งที่มิมีรูปก็มิไซ่ มีความยั่งยืนและมีสัญญา
- ๒๓) อตตามีสิ้นสุด มีความยั่งยืนและมีสัญญา
- ๒๔) อตตาทันมีสิ้นสุด มีความยั่งยืนและมีสัญญา
- ๒๕) อตตาทันมีสิ้นสุด ทั้งไม่สิ้นสุด มีความยั่งยืนและมีสัญญา
- ๒๖) อตตาทันมีสิ้นสุดก็มิไซ่ ไม่มีก็มิไซ่ มีความยั่งยืนและมีสัญญา
- ๒๗) อตตาทันมีสัญญาอย่างเดียวกัน มีความยั่งยืนและมีสัญญา

- ๒๘) อตตามีทั้งมีสัญญาต่างกัน มีความยั่งยืน และมีสัญญา
 ๒๙) อตตามีสัญญาเล็กน้อย มีความยั่งยืนและมีสัญญา
 ๓๐) อตตามีสัญญาประมาณมิได้ มีความยั่งยืนและมีสัญญา
 ๓๑) อตตามีความสุขอย่างเดียว มีความยั่งยืนและมีสัญญา
 ๓๒) อตตามีความทุกข์อย่างเดียว มีความยั่งยืนและมีสัญญา
 ๓๓) อตตามีทั้งมีความสุขและมีความทุกข์ปะปนกัน มีความยั่งยืนและมีสัญญา
 ๓๔) อตตามีความทุกข์ก็ไม่ใช่ มีความสุขก็ไม่ใช่ มีความยั่งยืนและมีสัญญา

กลุ่มที่เจ็ด มีความเห็นว่ามีสัญญา (อสังขณฺณิทธิ ๘) มีความเห็น/ความเชื่อว่า

- ๓๕) หลังจากตายแล้ว อตตามีรูปร่าง ยั่งยืน มีสัญญา
 ๓๖) หลังจากตายแล้ว อตตาที่ไม่มีรูป ยั่งยืน มีสัญญา
 ๓๗) หลังจากตายแล้ว อตตาทันทั้งมีรูป ทั้งที่ไม่มีรูป ยั่งยืน มีสัญญา
 ๓๘) หลังจากตายแล้ว อตตาทันทั้งมีรูปก็ไม่ใช่ ทั้งที่ไม่มีรูปก็ไม่ใช่ มีความยั่งยืนและมีสัญญา
 ๓๙) หลังจากตายแล้ว อตตามีสิ้นสุด มีความยั่งยืนและมีสัญญา
 ๔๐) หลังจากตายแล้ว อตตาไม่มีที่สิ้นสุด มีความยั่งยืนและมีสัญญา
 ๔๑) หลังจากตายแล้ว อตตามีทั้งสิ้นสุด ทั้งไม่สิ้นสุด มีความยั่งยืนและมีสัญญา
 ๔๒) หลังจากตายแล้ว อตตามีทั้งมีสิ้นสุดก็มิใช่ ไม่มีก็มิใช่ มีความยั่งยืนและมีสัญญา

กลุ่มแปด ที่มีความเห็นว่ามีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีก็ไม่ใช่ (เนวสัญญานาสัญญัทธิ ๙)

- ๔๓) อตตามีรูป เป็นอตตา ตายแล้ว เป็นสัตว์มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีก็มิใช่
 ๔๔) อตตาไม่มีรูป เป็นอตตา ตายแล้ว มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีก็มิใช่
 ๔๕) อตตามีรูปและไม่มีรูป ตายแล้ว มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีก็มิใช่
 ๔๖) อตตามีรูปก็มิใช่ ไม่มีก็มิใช่ ตายแล้ว มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีก็มิใช่
 ๔๗) อตตามีที่สุด ตายแล้ว มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีก็มิใช่
 ๔๘) อตตาไม่มีที่สุด ตายแล้ว มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีก็มิใช่
 ๔๙) อตตามีที่สุดและไม่มีที่สุด ตายแล้ว มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีก็มิใช่
 ๕๐) อตตามีที่สุดก็ไม่ใช่ไม่มีก็มิใช่ ตายแล้ว มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีก็มิใช่

กลุ่มที่เก้า มีความเห็นและเชื่อว่าขาดสูญ

- ๕๑) กายที่เกิดด้วยมหาภูตรูป ตายแล้วขาดสูญ
 ๕๒) กายทิพย์ พวกกามาวจร ตายแล้วขาดสูญ
 ๕๓) พวกสำเร็จด้วยใจคิด ตายแล้วขาดสูญ
 ๕๔) สัตว์พวกอากาศานัญญาตนะ ตายแล้วขาดสูญ
 ๕๕) วิญญาณัญญาตนะ ตายแล้วขาดสูญ
 ๕๖) สัตว์พวกอากิญจัญญาตนะ ตายแล้วขาดสูญ
 ๕๗) เนวสัญญานาสัญญายตนะ ตายแล้วขาดสูญ

กลุ่มที่สิบ มีความเห็น/ความเชื่อเกี่ยวนิพพาน

- ๕๘) มีความเชื่อว่า ความอึดแอ็บด้วยกามคุณห้าเป็นนิพพานในปัจจุบันชาติ
 ๕๙) มีความเชื่อว่าความสุขจากการได้ปฐมฌานเป็นนิพพานในปัจจุบันชาติ
 ๖๐) มีความเชื่อว่าความสุขเกิดจากได้ทุติยฌานเป็นนิพพานในปัจจุบันชาติ
 ๖๑) มีความเชื่อว่าความสุขจากการได้ตติยฌานเป็นนิพพานในปัจจุบันชาติ
 ๖๒) มีความเชื่อว่าความสุขจากการได้จตุตถฌานเป็นนิพพานในปัจจุบันชาติ

กล่าวโดยสรุปกลุ่มความเชื่อของคนในโลกนี้มีอยู่ ๑๐ กลุ่ม กลุ่มความเชื่อในโลกของผู้สร้างและมีผู้ดับตนตาลจะอยู่ในกลุ่มที่ ๒ กลุ่มที่เชื่อในด้านวิทยาศาสตร์จะอยู่ในกลุ่มที่ ๙

โลกประกอบด้วยสาระในที่สุดก็ไม่มีอะไร การอธิบายความเชื่อโดยใช้กรอบของความเชื่อ ๖๒ ประการตามทัศนะของพุทธศาสนา เป็นการอธิบายโดยสืบย้อนไปสู่พัฒนาการความเชื่อของคนในอดีตสู่ปัจจุบัน โดยคนในอดีตมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งมีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น ผี ซึ่งมีทั้งผีดีและผีร้าย ผีดีคือผีบรรพบุรุษมักจะให้คุณ ความเชื่อในสิ่งมีอำนาจพิเศษเหนือมนุษย์นั้น ในงานศึกษาทางมานุษยวิทยาอธิบายว่ามนุษย์ในอดีตมีอาชีพเกษตรกรรมแบบยังชีพแบบดั้งเดิม คือ เก็บของป่าล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารประทังชีวิต กิจกรรมในชีวิตส่วนใหญ่มักจะใช้เวลาไปกับการแสวงหาอาหาร ซึ่งการได้มาหรือไม่ได้มาไม่มีความไม่แน่นอน ทุกอย่างไม่อาจจะคาดการณ์ได้ ธรรมชาติเป็นสิ่งที่คาดการณ์และอธิบายไม่ได้เพราะไม่เข้าใจ มนุษย์หาคำตอบว่าปรากฏการณ์เหล่านี้มีผู้อยู่เบื้องหลังให้เป็นไปโดยมีตัวตน มนุษย์จึงมีการอ่อนน้อมและทำพิธีกรรมต่อสิ่งมีชีวิตเหนือธรรมชาติเหล่านี้ เพื่อให้ตนและกลุ่มตนได้รับในสิ่งที่ปรารถนาจึงเป็นที่มาของพิธีกรรมและพิธีกรรมต่อมาคลี่คลายเป็นพระเพณี

๒.๒ แนวคิดเรื่องพิธีกรรม

พิธีกรรม (ตามคำนิยามของหลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม) มีขอบเขตแคบกว่าวัฒนธรรม หมายถึง วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงพิธีกรรม พิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม วัฒนธรรมอาจจะไม่ใช่พิธีกรรมแต่พิธีกรรมจะเป็นวัฒนธรรมเสมอ

๒.๒.๑ ความหมายและการกำเนิดพิธีกรรม

มีผู้ให้คำนิยามความหมายพิธีกรรมไว้หลากหลาย ผู้บุกเบิกศึกษาพิธีกรรมที่โดดเด่นได้แก่ เคนเน็พ (Gennep)^๒ ดักลาส (Douglas)^๓ และเทิร์นเนอร์ (Turner)^๔ สรุปการให้ความหมายของพิธีกรรมมีสาระสำคัญคือ ธรรมเนียมที่กระทำในโอกาสคราวจำเป็นมักจะเกี่ยวข้องกับวิกฤติชีวิต ธรรมเนียมวิธีจะมีความแน่นอน เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และสัญลักษณ์ มักจะทำพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านตนเองจะภาวะหนึ่งไปสู่อีกภาวะหนึ่ง

ดักลาส (Douglas) ได้การเกิดขึ้นของพิธีกรรมในหนังสือ Implicit Meaning ว่าพิธีกรรมเป็นกรรมพิธีกรรมขจัดความสงสัยในสิ่งที่มนุษย์หาคำตอบไม่ได้ โดยธรรมชาติของมนุษย์ต้องการ

^๒ Gennep. *The rites of passage*. (Chicago: The University of Chicago Press, ๑๙๖๐)

^๓ Douglas. *Implicit Meaning; Essay in Anthropology*. (London: Routledge & Kegan Paul, ๑๙๗๕)

^๔ Turner. *The Forest of Symbols*. (London: Cornell University Press, ๑๙๖๗)

เข้าใจธรรมชาติและต้องการควบคุมธรรมชาติ วิธีการที่จะนำไปสู่การเข้าใจธรรมชาติหรือสรรพสิ่งรอบตัวคือ การแยกแยะ การจัดกลุ่ม (category) สิ่งต่าง ๆ ออกเป็นหมวดหมู่ จัดสิ่งที่มีคุณสมบัติเหมือนกันอยู่ในกลุ่มเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ก็อาจจะมีบางอย่างไม่สามารถจัดกลุ่มเข้าหมวดใดหมวดหนึ่งได้ เช่น นกเค้าแมว ไม่สามารถจัดอยู่ในกลุ่มนกทั่วไปได้เพราะตาโตเหมือนแมวและหากินตอนกลางคืน จะจัดเข้าไปกลุ่มแมวก็ได้เพราะมีปีก จะจัดเข้ากลุ่มนกก็ไม่เหมือนนกทั่วไป จึงเป็นที่มาของความกำกวม (Implicit) ถือว่าไม่มีความบริสุทธิ์ ต้องทำพิธีกรรมเพื่อขจัดความไม่เข้าใจนั้น

ในสังคมไทยทำพิธีกรรมก็มาจากฐานความเชื่อเดียวกัน เช่น ภูเข้าบ้าน นกแสกบินเข้าบ้าน แมลงวันชี้ใส่ตัวคน เป็นต้น การที่ภูบางประเภทเข้าบ้านเป็นเหตุการณ์ผิดปกติสามัญเพราะธรรมชาติของภูจะอยู่ในป่า จึงมีการแก้ไขโดยการทำพิธีกรรมบางประการ นกแสกบินเข้าบ้าน ลักษณะรูปลักษณะของนกแสกแตกต่างจากนกปกติและการที่นกที่มีรูปลักษณะผิดปกติบินเข้าบ้านถือว่าอัปมงคลหรือไม่มีความบริสุทธิ์ การแก้ไขเพื่อให้เกิดความปกติหรือความบริสุทธิ์ก็คือการทำพิธีกรรม แมลงวันชี้ใส่ตัวคน ธรรมชาติของแมลงวันมักจะชี้ใส่สิ่งปฏิกูล หากเมื่อแมลงวันชี้ใส่ตัวมนุษย์หรือข้าวที่สะอาด มนุษย์จะตั้งคำถามถึงความผิดปกติธรรมชาติของแมลงวันและเป็นสถานการณ์ผิดปกติ เห็นว่าเกิดความไม่บริสุทธิ์ของคนที่เกี่ยวข้อง ความสงสัยและเชื่อว่าเกิดความไม่บริสุทธิ์ กรรมวิธีที่จะแก้ได้คือการทำพิธีกรรมเพื่อให้เกิดคลายความสงสัย เกิดความสงบใจและเกิดความบริสุทธิ์

มนทัศน์ความบริสุทธิ์เป็นสาเหตุของการทำพิธีกรรมนี้ มิใช่ความบริสุทธิ์ในเชิงกายภาพ แต่เป็นความบริสุทธิ์ในเชิงความเชื่อ ความไม่บริสุทธิ์เกิดจากการไม่สามารถจัดเข้ากลุ่มหรือการเกิดผิดที่ผิดทาง เช่น ปกติมนุษย์มักจะดื่มน้ำที่บรรจุในขวดหรือในแก้วน้ำ แต่หากเมื่อน้ำตกลงบนพื้นหรือจานหรือถ้วย มนุษย์จะคิดว่าน้ำไม่สะอาดและไม่กล้าที่จะดื่ม ความไม่สะอาดมิใช่เพราะน้ำสกปรกถ้วย จาน พื้นสกปรก แต่หากเพราะน้ำอยู่ผิดที่ผิดทาง อยู่ในสถานะที่มนุษย์นอกรอบที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นไว้กำกับเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน มโนทัศน์ความไม่บริสุทธิ์ของเหตุการณ์ของภูเลื้อยเข้าไปบ้าน นกแสกบินเข้าบ้านหรือแมลงวันชี้บนตัวมนุษย์ ถือว่าเป็นเหตุการณ์ผิดที่ผิดทาง นอกรอบที่มนุษย์แยกแยะจินตนาการไว้ การทำพิธีกรรมจึงเกิดขึ้น มโนทัศน์เรื่องทิศทาง สูง ต่ำ เป็นมโนทัศน์การจัดระเบียบแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบหรือความบริสุทธิ์

มนุษย์ควรทำสิ่งใดและไม่ควรทำสิ่งใด ในสังคมหนึ่งอาจจะมีมนทัศน์แยกแยะความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์หรือสิ่งที่ควรและไม่ควรแตกต่างกัน สังคมไทยจะถือว่าขวามีความหมายมงคล (ทักษิณาวัตร) ซ้ายมือมีความหมายอัปมงคล (อุตราวัตร) ศีรษะเป็นสิ่งที่สูง เท้าจะอยู่ต่ำ ผู้น้อยจะไม่ได้อนุญาตให้แตะศีรษะของผู้ใหญ่ได้ ขณะที่ผู้ใหญ่ได้รับอนุญาต (ทางวัฒนธรรม) แตะศีรษะของผู้น้อยด้วยความเอ็นดูได้ สิ่งของที่เกี่ยวข้องกับอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายก็มีความหมายสัมพันธ์กับความสูงต่ำนั้นด้วย เช่น หมอนใช้ในการหนุนศีรษะ ถือว่าเป็นของสูง หากนำมาเช็ดเท้าหรือนั่งถือว่าไม่เหมาะสม สิ่งของที่ใช้กับเท้า เช่น รองเท้า ย่อมไม่ได้รับอนุญาตให้ใช้กับศีรษะได้ พิธีกรรมจึงเป็นกรรมวิธีสร้างความบริสุทธิ์และการสร้างความสบายใจ คลายความสงสัยของมนุษย์นั่นเอง

๒.๒ ประเภทและลักษณะของพิธีกรรม

พิธีกรรมที่ได้รับการปฏิบัติในชีวิตของมนุษย์คนใดคนหนึ่งหรือพิธีกรรมร่วมของคนในสังคมแบ่งออกเป็นประเภทหลักได้ ๒ ประเภท คือ

๑) พิธีกรรมตามปฏิทินหรือวงจรชีวิตหรือพิธีกรรมตามปฏิทิน เช่น พิธีกรรมจัดขึ้นเมื่อมีการเกิด พิธีกรรมแต่งงาน พิธีกรรมครบรอบวันเกิด พิธีกรรมรับน้องใหม่ เป็นต้น พิธีกรรมประเภทนี้มนุษย์ทุกคนจะเกี่ยวข้องตลอดช่วงชีวิต หรือไม่ก็ช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิต ไม่ว่าจะอยู่ในสังคมใดก็ตาม

๒) พิธีกรรมเมื่อเกิดวิกฤติชีวิต เช่น พิธีกรรมรักษาโรค พิธีกรรมสืบลุ่ม พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ พิธีกรรมแต่งงาน พิธีกรรมสถาปนากษัตริย์องค์หรือประธานาธิบดีคนใหม่ พิธีกรรมเกษียณราชการ พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ พิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย เป็นต้น

อย่างไรก็ดี พิธีกรรมทั้งสองประเภทก็อาจจะไม่แยกออกจากกันเด็ดขาด เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายถือเป็นพิธีกรรมวงจรชีวิตและพิธีกรรมวิกฤติชีวิตด้วย และพิธีกรรมที่นักมานุษยวิทยาสนใจคือพิธีกรรมเกี่ยวกับวิกฤติชีวิตและกระทำเมื่อเห็นว่าเกิดวิกฤติชีวิต ซึ่งมักจะเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับเปลี่ยนผ่าน (rite of passage) หมายถึง พิธีกรรมกระทำเพื่อให้บรรลุเป็นอีกบุคคลหนึ่ง เช่น พิธีกรรมสุหนัต (ขลิบปลายอวัยวะเพศเด็กของชนเผ่าดั้งเดิมในแอฟริกา) พิธีกรรมจัดทำขึ้นเมื่อผู้หญิงมีระดู พิธีกรรมขจัดความเจ็บป่วย เป็นต้น ในหนังสือ *Forest of Symbols* ของเทิร์นเนอร์ (Turner)^๕ ได้อธิบายแบบแผนของพิธีกรรมที่เป็นโครงสร้าง ซึ่งจะประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนแยกออกจากกลุ่ม (separation) เด็กชาวเดมบู (Ndembu) เพื่อเตรียมพร้อมเข้าสู่สภาวะใหม่ กลุ่มเด็กจะถูกแยกออกครอบครัวยุติทางกายภาพและจิตใจไปสู่กระท่อมที่สร้างไว้เฉพาะแยกออกจากชุมชนออกไปต่างหากเพื่อเผชิญกับความยากลำบากและเผชิญกับอุปสรรคที่จะเกิดขึ้น

ช่วงระหว่างรอยต่อ มิได้เป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง (margin or limen) เป็นช่วงที่จะได้รับการทำพิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน เช่น ขลิบและทดสอบความอดทน

ช่วงกลับเข้าสู่ครอบครัวหรือชุมชนเดิม (aggregation) การกลับเข้ามาสู่ครอบครัวและชุมชนของเด็กจะเปลี่ยนสภาวะเป็นผู้ใหญ่ ได้รับการยอมรับจากสังคมถึงสถานภาพใหม่และเด็กก็รับทัศนะนั้นมาสู่ตนเอง สถานภาพของตนเองในการจัดความสัมพันธ์กับคนในสังคมก็จะเปลี่ยนแปลงไปตามสถานภาพใหม่ที่ได้รับ สถานภาพใหม่ปรากฏให้เห็น เช่น ได้ชื่อใหม่ สามารถแต่งงานได้ มีความรับผิดชอบมากขึ้นและชุมชนก็คาดหวังในสถานภาพใหม่นั้น

ในทัศนะของเทิร์นเนอร์ (Turner) แบบแผนขั้นตอนของพิธีกรรมจะปรากฏในทุกพิธีกรรมจะแตกต่างกันแง่ ๑) ความเข้มข้นของการเปลี่ยนผ่าน ๒) ระยะเวลาของการดำเนินขั้นตอนทั้งสามขั้น บางพิธีกรรมอาจจะใช้เวลานานหลายวัน บางพิธีกรรมอาจจะใช้ระยะเวลาไม่นานนัก เมื่อเปรียบเทียบกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมของไทย เช่น พิธีกรรมการอยู่ปริวาสกรรมของผู้ละเมิดสิกขาบทสังฆาติเสสจะถูกแยกออกจากสงฆ์ในระยะเวลาที่ยาวนาน หลังบำเพ็ญธรรมแล้วก็ได้กลับเข้ามาสู่สังคมสงฆ์เป็นผู้บริสุทธิ์เช่นเดิม พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญผู้เจ็บป่วย พิธีกรรมจะใช้เวลานานนัก ผู้ได้รับการบายศรีจะแยกตัวเองทางด้านจิตใจ (กายภาพยังคงรวมกันอยู่) หลังจากพิธีกรรมเสร็จก็จะ

^๕ Turner. *The Forest of Symbols*. (London: Cornell University Press, ๑๙๖๗) page ๙๔.

รวมกับชุมชนใหม่ เป็นคนใหม่ กล่าวคือ มีความสบายใจแตกต่างจากก่อนทำพิธีกรรม เพราะฉะนั้น
หน้าที่พิธีกรรมจึงทำหน้าที่ทางสังคมวิทยา จิตวิทยาและปรัชญาเช่นเดียวกับหน้าที่ของวัฒนธรรม

เป้าหมายของพิธีกรรมเป็นไปเพื่อการเปลี่ยนผ่านบุคคลที่เข้าพิธีจากสถานะหนึ่งเปลี่ยน
ผ่านไปสู่อีกสถานะหนึ่ง พิธีกรรมการบรรพชา อุปสมบททางพระพุทธศาสนาเป็นพิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน
บุคคลธรรมดาไปสู่ความเป็นพระสงฆ์ จะปรากฏชัดเจนแบบแผนอันเป็นขั้นตอน ๓ ขั้นตอนชัดเจน
ที่สุด ขั้นตอนแรก แยกตนเองออกจากครอบครัว ชุมชน (separation) เริ่มต้นด้วยการออกจากบ้าน
เพื่อไปอยู่วัดฝึกท่องขานนาคและฝึกขั้นตอนการเข้าบวชตามลำดับของพิธีกรรม การแยกชัดเจนที่สุด
ต่อมาคือการห่มผ้ากาสาวพัสต์ ขั้นตอนที่สอง ขั้นตอนระหว่างการดำรงสภาวะกำลังจะเปลี่ยนผ่าน
จากบุคคลธรรมดาไปสู่ความเป็นพระสงฆ์ (margin) ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่คู่สวดทั้งสองรูปสวดขาน
นาค ขั้นตอนสุดท้ายขั้นตอนการเปลี่ยนสภาวะใหม่ การเข้ามาอยู่ในชุมชนใหม่ (aggregation)
หลังจากพระอุปฌาย์ได้ทำพิธีทางสงฆ์สิ้นสุดแล้ว นาคจะเป็นสภาวะอย่างสมบูรณ์เป็นบุคคลใหม่ด้วย
การได้รับชื่อ (ฉายา) ใหม่ ถือว่ากระบวนการของพิธีกรรมสิ้นสุดลง นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมอื่น ๆ ที่
ได้รับการปฏิบัติในสังคมสมัยใหม่ เช่น นื่องใหม่เป็นพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านจากผู้จะเป็นนิสิตสู่ความเป็น
นิสิต พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญเป็นกรรมวิธีเปลี่ยนผ่านจากคนป่วย หรือคนปกติไปสู่คนที่หายป่วยหรือ
คนที่โชคดี เป็นต้น พิธีกรรมเป็นกระบวนการจัดการความขัดแย้งของการเปลี่ยนผ่านไปสู่อีกสถานะหนึ่ง
ให้เป็นอย่างราบรื่นและเพื่อให้เกิดการยอมรับของคนสังคมไทย ตลอดจนบุคคลที่เข้าพิธีกรรมรับ
หลอมตนเองให้เป็นบุคคลในสถานะใหม่ด้วย พิธีกรรมจึงเป็นกรรมวิธีที่จำเป็นในการเปลี่ยนคนซึ่ง
ปรากฏในทุกสังคมทั่วไปทั้งอดีตและปัจจุบัน

๒.๒.๓ องค์ประกอบของพิธีกรรม

ลักษณะของพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านบุคคลไปสู่สถานะหนึ่ง พิธีกรรมอาจจะไม่เกี่ยวข้องกับ
ศาสนา เช่น พิธีกรรมการรับนื่องใหม่ พิธีกรรมรับตำแหน่งใหม่ พิธีกรรมเกษียณอายุราชการ เป็นต้น
และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อหรือศาสนา เช่น พิธีกรรมโกนจุก (ของศาสนาพราหมณ์)
พิธีกรรมรับศีลจุ่ม (ของศาสนาคริสต์) พิธีกรรมสุหนัด (ของศาสนาอิสลาม) พิธีกรรมอุปสมบท (ของ
พระพุทธศาสนา) จะมีองค์ประกอบบางประการที่สามารถสังเกตเห็นอย่างเป็นภาววิสัยได้ ซึ่ง
องค์ประกอบเหล่านี้ (elements) จะเป็นคุณสมบัติที่แสดงความสมบูรณ์ของพิธีกรรมนั้นได้ ได้แก่

๑) **สัญลักษณ์** สัญลักษณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมอาจจะเป็นสัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรม
และนามธรรมที่มีความหมายเฉพาะแตกต่างจากการใช้ในชีวิตประจำวัน สัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรม
ได้แก่ สิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรมที่มีความหมายในเชิงบวกหรือกุศล เช่น พิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ จะมี
สัญลักษณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมที่เป็นรูปธรรม เช่น ด้าย หมายถึง การผูกไว้ มัดไว้ ไซ่ ผลไม้อื่น ๆ หมายถึง
ความอุดมสมบูรณ์และเป็นมงคล สัญลักษณ์ยังอาจจะหมายถึง เสียงในการสวด ทำทางต่าง ๆ ในการ
ทำพิธีกรรม ซึ่งเสียง ท่วงทำนองและท่าทาง อาจปกริยามีความพิเศษแตกต่างจากการใช้
ในชีวิตประจำวัน พิธีกรรมศีลจุ่มหรือการรับบัพติสมา (การรับเข้ารีตในศาสนาคริสต์) จะมีสัญลักษณ์
นอกจากคำพูดแล้ว ยังใช้ขนมและเหล้าองุ่นแทนความหมายเลือดเนื้อของพระเยซู การรับประทาน
หมายถึงการเข้าเป็นหนึ่งเดียวกับพระคริสต์ การทำน้ำมนต์ในทางพระพุทธศาสนา สัญลักษณ์ของ
ความศักดิ์คือน้ำที่อยู่ในบาตรหรือขัน ซึ่งรวมสัญลักษณ์ไฟจากเทียน สายสิญจน์แทนลม ดอกไม้ที่อยู่

ในน้ำแผ่นดินและน้ำคือน้ำพระพุทธรูป นอกจากนี้สัญลักษณ์ที่สำคัญประการหนึ่งคือบทสวดของพระสงฆ์ พิธีกรรมไหว้ครู สัญลักษณ์ได้แก่ ดอกเข็ม หญ้าแพรก เป็นต้น มีความหมายถึงความเจริญรุ่งเรืองในการดำเนินชีวิตและการทำหน้าที่ในภาระงานที่รับผิดชอบ

๒) ความศักดิ์สิทธิ์ องค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรมทั้งพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและพิธีกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาและกระทำเพียงคนเดียวหรือเป็นกลุ่มก็ตาม พิธีกรรมจะมีความศักดิ์สิทธิ์ ดังนี้

๑. ความศักดิ์สิทธิ์ของสัญลักษณ์ สัญลักษณ์ เช่น คำพูด บทสวด สายสิญจน์ เป็นต้น ที่ใช้ในการทำพิธีกรรมจะมีความหมายแตกต่างจากความหมายในการใช้ชีวิตประจำวัน

๒. ความศักดิ์สิทธิ์ของกระบวนการ การทำพิธีจะลำดับขั้นตอนที่เคร่งครัดถูกต้องตามกฎเกณฑ์ที่เคยยึดถือกันมาก่อน พิธีกรรมจะดำเนินไปอย่างเคร่งขรึม คนที่ร่วมพิธีกรรมจะไม่สามารถหยอกล้อกันได้ แม้ปกติในชีวิตประจำวันทุกคนที่เข้าพิธีกรรมอาจจะคุ้นเคยกันสามารถหยอกล้อกัน แต่เมื่อเข้าพิธีกรรมความสัมพันธ์ของบุคคลที่ร่วมพิธีกรรมจะเปลี่ยนแปลง กล่าวคือจะไม่มีความเป็นส่วนตัว ทุกขั้นตอนของพิธีกรรมจะแสดงพิธีการ ความเป็นทางการ ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมที่เกิดขึ้นคือการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมนั่นเอง

๓. ความศักดิ์สิทธิ์ หมายถึง สิ่งที่มีอนาจพิเศษอยู่นอกเหนือความเข้าใจและการควบคุมของมนุษย์ พิธีกรรมส่วนใหญ่มักจะมีสาเหตุมาจากการเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในฐานะที่มนุษย์มีอำนาจน้อยกว่า พิธีกรรมจึงแสดงการอ่อนน้อม บวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีความพึงพอใจและประทานความช่วยเหลือตามที่ผู้ทำพิธีกรรมประสงค์ เช่น พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ สิ่งที่มีพลังเหนือการควบคุมของมนุษย์ คือ ขวัญ เป็นภาวะบางอย่างที่ดำรงอยู่ในตัวมนุษย์มีลักษณะกำกวมระหว่างความเป็นมนุษย์ เป็นเทวดาและเป็นผี คุณลักษณะจะมีความเป็นคุณมากกว่าทางร้าย มนุษย์ไม่อาจจะควบคุมได้จึงต้องทำพิธีกรรมเพื่อการสื่อสารและให้ขวัญดำรงอยู่กับตนตลอดไป

๓) ความถูกต้อง ความถูกต้องหมายถึง การสืบทอดพิธีกรรมจากคนรุ่นหนึ่งจากคนรุ่นหนึ่งอย่างไม่ผิดเพี้ยน ในด้าน ๑) ขั้นตอนของการทำพิธีกรรม ๒) บทสวด สัญลักษณ์ ท่าทาง ต้องคงเดิมโดยไม่ตัดแปลง การตัดแปลงจะก่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมหายไป ๓) สัญลักษณ์ รูปธรรมที่เป็นองค์ประกอบของพิธีกรรมยังคงรักษาไว้เช่นเดิม การผิดเพี้ยนของขั้นตอน บทสวดหรือสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งจะถือว่าพิธีกรรมนั้นขาดความสมบูรณ์เท่าที่จะเป็น พิธีกรรมที่มีการสืบทอดต่อคนรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องได้คือการสืบทอดคุณลักษณะทั้งสามประการได้อย่างสมบูรณ์

๔) สังคม พิธีกรรมโดยส่วนใหญ่จะกระทำร่วมกันของคนในชุมชน พิธีกรรมเป็นตัวกลางสานจิตความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ทศณะของเดอร์ไคม์^๖ (Durkhiem) อธิบายในหนังสือ The Elementary of Religious Life ว่าการทำพิธีกรรมของคน (คนดั้งเดิมและคนยุคใหม่) เพื่อรวมกลุ่มโดยมีสัญลักษณ์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กลุ่มยึดถือเป็นตัวยึดในการรวมกลุ่ม สังคมมีความสำคัญต่อ

^๖ Durkhiem. *The Elementary of Religious Life*, (New York: Free Press, ๑๙๖๕).

คนในสังคม เมื่อมีการรวมกลุ่มกันขึ้นจะมีการกระทำพิธีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเชื่อมต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เชื่อ เช่น เทวดาหรือสิ่งศักดิ์ทั้งหลาย สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นตัวแทนของสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง สิ่งศักดิ์สิทธิ์คือตัวเขาเอง ที่สะท้อนออกมาเมื่อได้ทำพิธีกรรม สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะอยู่เป็นสิ่งที่เขาร่วมกันสร้างขึ้น เมื่อสร้างขึ้นแล้วสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นก็มาควบคุมพวกเขา (อาจจะเทียบได้กับกฎหมายในสังคมสมัยใหม่ ที่คนในสังคมร่วมกันสร้างขึ้น เมื่อสร้างเสร็จกฎหมายก็มีอำนาจแยกออกจากตัวผู้สร้างและกลับมาควบคุมผู้สร้าง) พิธีกรรมเกิดขึ้นตอบสนองการรวมกลุ่มของคนในสังคมเพื่อสร้างกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน สิ่งศักดิ์สิทธิ์และพิธีกรรมก็คือตัวเขาเองนั่นเอง

๕) กลุ่ม หรือ ชาติพันธุ์ แรกเริ่มของพิธีกรรมมาจากการรวมกลุ่มซึ่งก่อให้เกิดสัญลักษณ์ร่วมของกลุ่ม สัญลักษณ์นี้จะอยู่นอกเหนือกลุ่มหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง สัญลักษณ์มักจะมี ความศักดิ์สิทธิ์ที่คนในกลุ่มยึดถือ ในสังคมดั้งเดิมอาจจะเป็นผู้ ในสมัยใหม่สัญลักษณ์อาจจะเป็นธงชาติ เป็นต้น ต่อมาเมื่อมีพิธีกรรมเกิดขึ้นคนในกลุ่มยึดถือพิธีกรรมเพื่อเป็นการรวมกลุ่ม เช่น คนเผ่าดั้งเดิมในแอฟริกาจะรวมกลุ่มกันก่อนที่จะออกรบเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ พิธีกรรมหนึ่งๆจึงมักจะสะท้อนความเป็นกลุ่มของกลุ่มหนึ่ง ๆ ที่แตกต่างจากอีกสังคมหนึ่ง เช่น การทำพิธีบายศรีสู่ขวัญมักจะทำในภาคอีสานและคนในประเทศลาว ซึ่งพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญจึงแสดงลักษณะร่วมของชาติพันธุ์ แสดงที่มาของคนกลุ่มหนึ่งได้ พิธีกรรมสวดภาณยักษ์จะนิยมทำในภาคกลางของไทยแต่ไม่นิยมในภาคอื่น ๆ แสดงถึงพิธีกรรมการสวดภาณยักษ์สะท้อนรากฐานทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ของคนได้ พิธีกรรมยังจะโยงกับเรื่องเล่าบางประการเสมอ เช่น พิธีกรรมบุญบั้งไฟของคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะโยงกับเรื่องเล่าการจุดบั้งไฟเพื่อบูชาพญาแถนซึ่งเป็นเทพสูงสุดของผู้ทำพิธีกรรมในฐานะเป็นผู้สร้างมวลมนุษย์โดยเฉพาะสร้างกลุ่มชนผู้ทำพิธีกรรม การจุดบั้งไฟเพื่อขอฝนกับพญาแถนเพื่อตนจะได้ทำการเพาะปลูกได้ พิธีกรรมบุญบั้งไฟจึงสะท้อนกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมพึ่งพาธรรมชาติ และธรรมชาติมีอะไรบางอย่างที่อยู่เบื้องหลังก่อให้เกิดเหตุการณ์ทางธรรมชาติอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ฝนตก ฟ้าร้อง เป็นต้น สิ่งที่อยู่เบื้องหลังนั้นมีอำนาจเหนือมนุษย์ มนุษย์จึงติดต่อด้วยการทำพิธีกรรม พิธีกรรมจึงสะท้อนความเชื่อ วิธีการดำเนินชีวิตอันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งๆได้

๖) ตำนานหรือเรื่องเล่า พิธีกรรมมักจะสัมพันธ์กับตำนาน (myth) เรื่องเล่าบางประการ เรื่องเล่านี้จะสัมพันธ์กับชาติพันธุ์ กลุ่ม บอกที่มาของ ๑) ก่อกำเนิดของพิธีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การสวดภาณยักษ์ภาคกลาง จะมีเรื่องเล่าเป็นตำนาน (ซึ่งเรื่องเล่านี้ได้ปรากฏในพระคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา) ยักษ์มีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์มาก่อนแต่มีอำนาจ ด้วยอำนาจพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้าทรงทำให้ยักษ์มีความเลื่อมใสและทำหน้าที่ปกป้องพระพุทธรูปศาสนาและภยันตรายทั้งปวง พระสงฆ์สวดภาณยักษ์โดยเลียนเสียงยักษ์จะสามารถคุ้มครองบุคคลที่เข้าพิธีได้ เป็นต้น พิธีกรรมอื่นๆ จะมีเรื่องเล่าในทำนองเดียวกัน กล่าวคือ เรื่องเล่าที่อธิบายต้นกำเนิดของพิธีกรรม เพื่อแสดงหน้าที่ของพิธีกรรมยังคงมีอยู่

๗) ข้อห้าม/พรหมแดน/อาณาเขต พิธีกรรมจะเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เสมอ เดอร์ไคม์ (Durkheim) ได้อธิบายพิธีกรรมมาจากความสัมพันธ์ของสองสิ่งคือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ (sacred) จะถือว่ามีความบริสุทธิ์ และมนุษย์มีความเป็นสามัญ (profane) อำนาจน้อยกว่าเป็นผู้ไม่มีความบริสุทธิ์ การติดต่อระหว่างสิ่งสามัญกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะไม่ว่าจะสามารถทำได้ในวิถีชีวิตปกติ จะทำได้

เพียงในบางโอกาสคือ การสื่อสารลักษณะพิเศษคือการทำพิธีกรรม การติดต่อระหว่างสองสิ่งเป็นไปอย่างมีข้อจำกัดและจะมีข้อห้ามเสมอ เพราะความบริสุทธิ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะดำรงอยู่ได้จะต้องมีพรมแดนกั้นระหว่างความบริสุทธิ์กับความไม่บริสุทธิ์ออกจากกัน พรมแดนที่แยกของสองสิ่งออกจากกันคือข้อห้าม บุคคลที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือมีคาถาประจำตัว มักจะมีข้อห้ามในการดำเนินชีวิตประจำวัน บางประการ ข้อห้ามที่ปรากฏในระหว่างพิธีกรรมและหลังพิธีกรรมจะปรากฏเสมอ ข้อห้ามโดยเฉพาะหลังทำพิธีกรรมจะเป็นการจัดระเบียบความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และมนุษย์ด้วยกันเอง เช่น ทางพระพุทธศาสนาการทำพิธีกรรมและหลังพิธีกรรมพระสงฆ์จะให้ศีลห้าเป็นหลักปฏิบัติตน ศีลห้าจึงเป็นหลักปฏิบัติเฉพาะตนและเป็นหลักปฏิบัติในการจัดความสัมพันธ์ของคนในสังคมด้วย ข้อห้ามนี้เองทำให้ยังคงได้รับการรักษาและสืบทอดต่อเนื่องจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งได้

๒.๒.๔ หน้าที่และประโยชน์ของพิธีกรรม

หน้าที่ของพิธีกรรมคล้ายกับหน้าที่ของวัฒนธรรม ได้แก่ การขจัดความสงสัย ให้ความเชื่อมั่นทางด้านจิตใจและตอบสนองในการดำรงสถานภาพของบุคคลในสังคม

๑. หน้าที่ในการขจัดความสงสัยของมนุษย์ ธรรมชาติของมนุษย์เรียนรู้จะเข้าใจสิ่งรอบข้างอยู่ตลอดเวลา การทำความเข้าใจของมนุษย์ต่อสิ่งรอบข้างด้วยการแยกแยะสิ่งต่างๆตามหมวดตามลักษณะร่วมของสิ่งต่าง ๆ จากลักษณะร่วมวงกว้างไปสู่ลักษณะร่วมที่แคบลงจนถึงลักษณะเฉพาะของสิ่งนั้น เช่น ๑) สัตว์ปีก (มีลักษณะร่วมของสัตว์ที่มีปีกทั้งอยู่บนบกและบินได้) ๒) สัตว์ปีกแยกย่อยออกเป็นสัตว์ปีกประเภทปศุสัตว์และสัตว์ปีกประเภทนก ๓) นกเป็นสัตว์ที่บินได้ แต่มีนกบางประเภทที่ไม่สามารถบินได้ เช่น นกกระจอกเทศ เป็นต้น นกกระจอกเทศมีลักษณะกำกวม คนดั้งเดิมจะถือว่าสิ่งใดที่จัดประเภทแล้วไม่เข้ากับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งไม่อาจจะอธิบายได้จะมีคุณพิเศษ บางครั้งจะมีลึกลับ บางครั้งจะมีความศักดิ์สิทธิ์ สัตว์บางชนิดคนแอฟริกาจะถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์จะไม่ทานสัตว์ประเภทนั้น จะทานครั้งเดียวเมื่อทำพิธีกรรมเพื่อจะออกสงครามเท่านั้น ในสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมไทยภาคกลาง จะทำพิธีกรรมจัดแต่งงานคู่แฝดชายหญิง เพราะลูกแฝดมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากเด็กทั่วไป เพราะโดยปกติคนหนึ่งจะมีลักษณะพิเศษทั้งรูปลักษณ์และบุคลิกภาพ ขณะที่เด็กแฝดจะมีรูปลักษณ์และบุคลิกภาพเหมือนกัน คล้ายกับคนๆเดียวแต่ปรากฏสองร่าง ความสงสัยในความกำกวมก่อให้เกิดการทำพิธีกรรมขึ้น การทำพิธีกรรมทำให้คลายความสงสัยซึ่งจะทำให้เกิดการความไม่สบายใจได้

๒. หน้าที่คลายความวิตกกังวลที่เกิดจากความไม่แน่นอนและการหาคำตอบไม่ได้ (แต่อาจจะมีคำตอบแต่ก็วิตกกังวล ความกลัว) เช่น การตายของมนุษย์ การตายเป็นการภาวะหนึ่งไปสู่อีกสภาวะหนึ่ง คนในสมัยโบราณเชื่อว่าการตายของคนใดคนหนึ่งของครอบครัว วิญญาณจะยังคงวนเวียนอยู่กับคนในครอบครัวและชุมชน สามารถแทรกเข้ามาสู่กิจกรรมการดำเนินชีวิตมนุษย์ปกติได้ โดยทั้งจะให้คุณให้โทษได้ การติดต่อกับคนตายไม่สามารถต่อได้ตามปกติวิสัยเช่นเดียวกับการสื่อสารกับคนในสภาวะปกติ การสื่อสารด้วยภาวะพิเศษบางประการอาจจะติดต่อไปวิญญาณบรรพบุรุษนั้นได้ การติดต่อกับภาวะพิเศษนี้คือการทำพิธีกรรม เช่น เข้าทรง การเซ่นไหว้บูชา เป็นต้น ปัจจุบันการทำพิธีกรรมอีกคนกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ เข้าใจว่าความตายเป็นเรื่องปกติของมนุษย์ แต่การเข้าใจทางวิธีคิดหรือสมองอาจจะไม่คลายความเศร้าโศก การคลายความเศร้าโศกซึ่งเป็นภาวะเรื่องจิตใจได้วิธีการหนึ่งคือการทำพิธีกรรมเหมือนหนึ่งการทำต่อบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่ การดำเนินชีวิต

ของมนุษย์มักจะประสบกับภาวะการณ์ที่น่าซึ่งความพึงพอใจและภาวะการณ์ที่ไม่พึงพอใจ ภาวะการณ์ทั้งสองประการมักจะเกิดขึ้นโดยที่บุคคลหนึ่งๆอาจจะคาดการณ์ไม่ได้ เช่น การเจ็บป่วยอย่างรุนแรง อุบัติเหตุ การสูญเสียอย่างรุนแรง ภาวะการณ์เช่นนั้นมนุษย์จะคิดถึงเรื่องเคราะห์ บางสิ่งบางอย่างที่อยู่ การควบคุมของมนุษย์ ทั้งสิ่งที่มีตัวตนหรืออาจจะไม่มีตัวตน สิ่งนั้นได้แก่ “เคราะห์” การหลีกเลี่ยงจาก ภาวะการณ์ดังกล่าวจึงได้เกิดพิธีกรรม พิธีกรรมจึงตอบสนองด้านจิตใจ การคลายกังวล สร้างความ เชื่อมมั่นและแรงบันดาลใจให้แก่มนุษย์

พิธีกรรมบางประเภทเป็นพิธีกรรมสร้างความผ่อนคลายของคนในสังคมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างตึงเครียด จะแสดงออกได้ในเฉพาะช่วงเวลาทำพิธีกรรมเท่านั้น เช่น แสดง สัญลักษณ์ทางเพศ การกล่าวคำหลายคำที่ไม่อาจจะกล่าวได้ในเวลาปกติในชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ของคนจะกลับทิศทาง กลับหัวกลับหาง คู่สัมพันธ์ในครอบครัวอาจจะหลอกล้อกันไม่ได้ แต่ช่วงพิธีกรรมบางประเทศจะอนุญาตให้หยอกล้อกันได้ บางพิธีกรรมของชาวเขาอาจจะอนุญาตให้คู่ บ่าวสาวแสวงหาคู่ที่เหมาะสมของตนเพื่อจะแต่งงาน เป็นต้น พิธีกรรมเป็นกรรมวิธีการแสวงหาทางออก สำหรับสังคมที่มีข้อห้ามทางประเพณีที่เข้มข้น พิธีกรรมจึงทำหน้าที่ช่วยผ่อนคลายทางด้านจิตใจได้

๓. พิธีกรรม ทำหน้าที่รวมกลุ่มของคนในชุมชน พิธีกรรมในฐานะเป็นพิธีกรรมใน การฉลองรื่นเริง พิธีกรรมตามปฏิทิน และพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านชีวิตของบุคคลหนึ่งในทางสังคม เช่น การบวชในการทางพระพุทธศาสนา การสถาปนาผู้นำของชุมชนและผู้นำของรัฐ พิธีกรรมเปลี่ยน ผ่านคนตายจากอีกภพหนึ่งไปสู่อีกภพหนึ่ง เป็นต้น พิธีกรรมจะเกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ คนในสังคมยึดถือ การยึดถือสูงสุดเดียวกันจะเป็นตัวโยงให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมกันในการทำ กิจกรรม พิธีกรรมเปลี่ยนผ่านสถานภาพเป็นพิธีกรรมหน้าที่รองรับด้านจิตใจทำให้ผู้เปลี่ยนผ่านรับ สถานภาพใหม่ของตนอย่างเชื่อมั่น ยึดมั่นสถานภาพใหม่เพื่อปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมอย่างมั่นใจ และพิธีกรรมทำหน้าที่สร้างสังคมรับรองสถานภาพใหม่ของคนหนึ่งโดยปราศจากความคลางแคลง พิธีกรรมสร้างตัวเชื่อมการเปลี่ยนสถานภาพของบุคคลให้ราบรื่นและเสริมสร้างสถานภาพให้มีความ เข้มแข็งและทำให้เกิดความชอบธรรมมากขึ้น

ทศนะเดอร์ไคม์ (Durkhiem) การทำพิธีกรรมเพื่อการบูชา ติดต่อกับสิ่งที่มี อำนาจพิเศษที่สร้างร่วมกันสร้างขึ้น การสร้างเกิดจากการรวมกลุ่มกันขึ้น การรวมกลุ่มจะมีพลังพิเศษ บางประการเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากทางด้านกายภาพที่เท่ากับจำนวนที่รวมจำนวนปริมาณคน การ รวมตัวของก๊าซสองประเภท คือไฮโดรเจนและออกซิเจน ถ้าฟังก๊าซใดก๊าซหนึ่งไม่ก่อให้เกิดน้ำแต่เมื่อ รวมตัวของโมเลกุลทั้งสองก๊าซจะเกิดสิ่งใหม่คือ น้ำ สังคมก็เช่นเดียวกัน มิใช่การรวมตัวทางกายภาพ ของมนุษย์ แต่เมื่อมนุษย์รวมตัวกันจะเกิดพลังบางประการ พลังดังกล่าวมีมากกว่าตัวมนุษย์ พลังคือ ความเชื่อมั่น ความเชื่อบางอย่าง ความศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นผลจากพิธีกรรมจะเกิดขึ้นจากการรวมตัวของ มนุษย์ และมีพลังนอกเหนือตัวมนุษย์ปัจเจกบุคคล มีอำนาจควบคุมตัวมนุษย์ สิ่งที่มาควบคุมตัวมนุษย์ คือพลังทางสังคมหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กลางอีกนัยหนึ่งคือสังคม มนุษย์ทำพิธีกรรมก็คือการทำบูชาสังคมที่ ตนรวมตัวกันนั่นเอง ในแง่นี้พิธีกรรมและตัวมนุษย์จะแยกออกจากมนุษย์มนุษย์ ครอบงำที่มีสังคม มนุษย์ยังรวมตัวกันพิธีกรรมจะยังคงดำรงอยู่ แต่จะมีรูปแบบของพิธีกรรมของแต่ละสังคมที่แตกต่าง กัน องค์ประกอบและสัญลักษณ์ยังทำหน้าที่หล่อเลี้ยงพิธีกรรมอยู่ พิธีกรรมจึงสะท้อนความเป็นมนุษย์ นั้นเอง

ขณะที่ทำพิธีกรรมและหลังพิธีกรรมมักจะมีข้อห้ามกำกับเสมอ ข้อห้ามของพิธีกรรมเป็นตัวสะท้อนสังคมในแง่การรวมกลุ่มของมนุษย์จะมีพันธสัญญาที่สังคมอนุญาตให้กลุ่มหรือตัวแทนสร้างขึ้นเพื่อความสงบสุขของตนหรือสังคม โดยแต่ละคนจะเสียสละสิทธิ์บางประการเพื่อให้ได้สิทธิ์บางประการคืนมาคือความสงบสุข การทำพิธีกรรมจะแสดงข้อห้าม ซึ่งหมายถึงพันธสัญญาของสังคมนั่นเอง หน้าที่ของพิธีกรรมจึงเป็นการดำรงสังคมให้มีความแข็งแกร่ง ให้มีภราดรภาพนั่นเอง

๒.๒.๕ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

เป้าหมายทางพระพุทธศาสนาสูงสุดอันสาระหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาคือการพ้นทุกข์ การหลุดกิเลสสิ้นเชิง บรรลุความเป็นพระอรหันต์ การบรรลุกิเลสสิ้นด้วยการเข้าถึงพระนิพพานของพระพุทธศาสนาเป็นสาระหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีความเป็นเฉพาะแตกต่างจากศาสนาอื่น ในระยะแรกของการประกาศพระศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้ที่ฟังธรรมจะบรรลุเป้าหมายเกือบทั้งสิ้นและเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเป็นพระสงฆ์ คือ ผู้ประพฤติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาตามหลักพระธรรมวินัยและนำสิ่งที่ตนได้จากการประพฤติเสนอแนวทางการปฏิบัติออกสู่ประชาชน บุคคลดังกล่าวคือพระสงฆ์ บุคคลที่ได้ฟังธรรมเกิดความเลื่อมใส เห็นว่าแนวทางการดำเนินชีวิตแบบอย่างพระสงฆ์เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตในอุดมคติสอดคล้องแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงสูงสุดนั้นได้ พระสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนาเพิ่มปริมาณขึ้นเรื่อยๆ การจัดองค์กรสงฆ์ให้เข้มแข็งจึงมีความสำคัญต่อการรักษาหลักธรรมวินัยให้คงอยู่ การเผยแพร่หลักธรรมจึงมีความจำเป็นในการจัดองค์กรสงฆ์ให้เป็นระบบ ต่อมาพระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติพระวินัยขึ้น “สาวกชั้นหลังที่ต่างชื่อกัน ต่างโคตรกัน ต่างชาติกัน ออกบวชจากตระกูลต่างกัน จึงยังพระศาสนานั้นให้อันตรธานโดยฉับพลัน ดุกรสارىบุตร ดอกไม้ต่างพรรณที่เขากองไว้บนพื้น กระดาน ยังไม่ได้รื้อด้วยด้าย ลมย่อมกระจ่าย ขจัด กำจัด ซึ่งดอกไม้เหล่านั้นได้ ข้อนั้น เพราะเหตุอะไร เพราะเขาไม่ได้รื้อด้วยด้าย ฉันทใด เพราะอันตรธานแห่งพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าเหล่านั้น เพราะอันตรธานแห่งสาวกผู้ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้าเหล่านั้น”^๗

พระวินัยมีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าช่วงเริ่มต้นของพระสงฆ์ในสมัยพระพุทธกาล พระสงฆ์ที่เข้ามาในองค์กรพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่จะเป็นพระอรหันต์ วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ที่เป็นพระอริยบุคคลจะเป็นไปตามพระอริยวินัย กฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่างกันจะเกิดขึ้นโดยตัวมันเอง หมายถึง ไม่จำเป็นต้องมีพระวินัยกำกับ การหลุดพ้นจากกิเลสจริยวัตรของพระอรหันต์เป็นเพียงจริยธรรม ไม่ถือว่าเป็นกรรม กล่าวคือ การกระทำทั้งปวงเป็นการกระทำที่ปราศจากกิเลส ระยะต่อมาเพื่อพระสงฆ์เกิดขึ้นในองค์กรพระพุทธศาสนามากขึ้น พระส่วนหนึ่งซึ่งมีปริมาณมากกว่าพระอริยบุคคล พระวินัยจึงมีความจำเป็นในการจัดระเบียบของพระสงฆ์ระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์ ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนและพระสงฆ์กับเป้าหมายสูงทางพระพุทธศาสนา (กับธรรม) พระพุทธองค์จึงบัญญัติพระวินัย ทรงยกอุทาหรณ์พระพุทธศาสนาในสมัยพระพุทธเจ้าก่อนหน้าพระองค์ อดีตพระพุทธเจ้าบางพระองค์นั้นเมื่อได้ประกาศพระศาสนา มีผู้

^๗ วินย. (ไทย) ๑/๗/๙

เลื่อมใสสมาทานพระรัตนตรัยประพุดิเพื่อจะเข้าถึงเป้าหมายทางพระพุทธศาสนาเพิ่มปริมาณมากขึ้นเรื่อย ๆ อดีตพระพุทธเจ้านั้นมิได้บัญญัติพระวินัย พระศาสนาจึงดำรงอยู่ได้ไม่นาน

๑. กำเนิดและพัฒนาการของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีได้เน้นพิธีกรรม อย่างไรก็ตาม จุดกำเนิดของพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับพระวินัย พิธีกรรมระยะแรกในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง กรรมพิธีการดำเนินกิจกรรมไปตามขั้นตอนตามลำดับจนบรรลุผล การเกิดขึ้นของพระวินัย เริ่มต้นจากมีพระภิกษุผู้กระทำความผิดหรือมีพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่ส่อไปในทางที่เบี่ยงเบนจากมาตรฐานทางสังคมที่สังคมยึดถือในขณะนั้นมีผู้พบเห็นการกระทำนั้น มาฟ้องพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาถามตรัสถามต่อหน้าสงฆ์ พระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาแถลงการณ์กระทำของตนตามความข้อเท็จจริง พระพุทธเจ้าทรงชี้โทษของการกระทำผิด (หากผิด) ยกย่องกับปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม (วินัย) และทรงบัญญัติพระวินัย ทรงแสดงถึงประโยชน์พระวินัย ดั่งข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย อาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อชมบุคคลผู้เกื้อยาก ๑ เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะจักบังเกิดในอนาคต ๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังฆธรรม ๑ เพื่อถือตามพระวินัย ๑”^๘

อนึ่ง พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีสาเหตุเกิดขึ้นดังนี้

๑. พิธีกรรมก่อกำเนิดจากการจัดความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับพระวินัย/ธรรม พิธีกรรมที่มีพัฒนาการมาจากการจัดความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับหลักธรรมและหลักวินัย ได้แก่ พิธีกรรมผ้าป่า พิธีกรรมกฐิน พิธีกรรมการเข้าพรรษา พิธีกรรมการออกพรรษา พิธีกรรมปวารณา พิธีกรรมการเข้าปริวาสกรรม เป็นต้น พิธีกรรมดังกล่าวก่อกำเนิดจากความมุ่งหวังที่พระพุทธเจ้าวางแนวประพุดิเพื่อให้พระสงฆ์ปฏิบัติเพื่อเป็นฐานสู่การขัดเกลาตนเองและการเข้าถึงหลักธรรม ซึ่งเป็นทางเข้าสู่เป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา เช่น

๑) ผ้าป่า พระพุทธเจ้าทรงแนวทางให้พระสงฆ์ใช้ผ้าที่คนสละกรรมสิทธิ์ เพราะความคร่ำคร่า ผ้าห่อศพ ผ้าที่คนใช้ประโยชน์ไม่ได้ออกไป พระสงฆ์นำผ้าผืนเล็กผืนน้อยเหล่านั้นมาเย็บเพื่อเป็นผ้าสบง จีวรเพื่อนุ่งห่ม การใช้ผ้าที่มีผู้ทิ้งเป็นการแสดงแนวปฏิบัติเพื่อความมกน้อย ไม่ติดในการอาภรณ์ประดับตกแต่ง แต่เพื่อการคลายกำหนด การปฏิบัติธรรมเพื่อหมดกิเลส ต่อมาวิถีชีวิตของพระสงฆ์ได้เข้าผูกพันกับสังคมมากขึ้น พระสงฆ์มีทั้งพระสงฆ์ที่เน้นการปฏิบัติไปสู่การหลุดพ้น พระสงฆ์กลุ่มนี้จะเป็นพระสงฆ์ที่เป็นพระป่า หรือพระอรัญวาสี อีกพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งเน้นศึกษาหลักคำสอนตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา วิถีชีวิตผูกพันกับชุมชน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระคามวาสี พระสงฆ์ทั้งสองกลุ่มได้ยึดแนวทางการใช้เครื่องนุ่งห่มจะแตกต่างกัน โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่ดำเนินชีวิตผูกพันกับชุมชน การได้มาซึ่งผ้าป่าจากที่เคยแสวงหาเองตามธรรมชาติได้พัฒนาการเชื่อมโยงกับคนในสังคม คนในสังคมจะเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์โดยการทำบุญตักประจำวัน และทำบุญเนื่องในโอกาสต่าง ๆ ผ้าป่าได้พัฒนาเป็นการทำบุญที่คนในชุมชนเป็นผู้แสวงหาเพื่อถวาย

^๘ วินัย. (ไทย) ๑/๑๗๙/๒๙๒

พระสงฆ์ พัฒนาการจากกรรมวิธีการได้มาซึ่งผ้าห่มอันคร่ำคร่าโดยพระสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการเองในอดีตพัฒนาการมาสู่ “พิธีกรรม” ที่คนในชุมชนเป็นผู้แสวงหาผ้าและอุปกรณ์จำเป็นการดำรงชีวิตตลอดจนการสร้างศาสนสถานของพระสงฆ์ในปัจจุบัน

๒) กฐิน เป็นการได้มาซึ่งผ้าห่ม ผ้าห่มของพระสงฆ์ที่ขาดแคลนผ้าในสมัยพุทธกาลในช่วงเข้าพรรษา กฐินคล้ายกับผ้าป่า ความแตกต่างตรงที่การแสวงหาเศษผ้าเพื่อเย็บเป็นผ้าไตรจีวรมีข้อจำกัดเพียงหนึ่งเดือนหลังออกพรรษา ทั้งนี้การกำหนดระยะเวลาเพื่อมิใช่พระสงฆ์หมกมุ่นอยู่กับการแสวงหาผ้าเพื่อทำผ้าไตรจีวร สาละหลักการทำผ้ากฐินเพื่อมีผ้าไว้ป้องกันความร้อน ความหนาว แผลงต่าง ๆ ที่จะรบกวนต่อการปฏิบัติธรรม ระยะเวลาการแสวงหาและการดำเนินการทำผ้ากฐินจึงจำกัดให้ดำเนินการเสร็จสิ้นภายในหนึ่งเดือน ต่อมากรรมพิธีกรรมได้เป็นพิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนได้มีส่วนร่วมในพิธีกรรมกฐินในปัจจุบัน

๒. ก่อกำเนิดจากการจัดความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์ พิธีกรรมที่พระสงฆ์ปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น พิธีกรรมปวารณา พิธีกรรมการอยู่ปวาสกรรม เป็นต้น พิธีกรรมหลังนี้พระพุทธรูปบัญญัติเพื่อการลงโทษพระสงฆ์ที่ละเมิดข้อห้ามที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้นในระดับโทษสูง (สังฆาทิเสส ๑๓ ข้อ) แต่สามารถกลับตัวและบำเพ็ญฝึกตนเองช่วงระยะเวลาหนึ่ง ต่อมากรรมพิธีสัมพันธ์กับชุมชนจึงก่อให้เกิดพิธีกรรมขึ้น ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการอยู่ปวาสกรรมในแง่ส่วนร่วมในการทำบุญแต่พระสงฆ์ที่ปฏิบัติธรรมและส่วนร่วมในการปฏิบัติธรรมกับพระสงฆ์ แรกเริ่มพิธีกรรมนี้เป็นกรรมวิธีการลงโทษที่พระสงฆ์ที่ละเมิดพระวินัยในระดับขั้นสูง พระสงฆ์ใช้กระบวนการทางสงฆ์

๓. ก่อกำเนิดจากความจัดความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับสังคม พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเกือบทุกกรณีช่วงระยะแรกจะเป็นกรรมพิธีพระสงฆ์ดำเนินชีวิตในพระวินัยให้คล้องกับหลักธรรม เช่น กฐิน ผ้าป่า เป็นต้น และกรรมพิธีที่พระสงฆ์จัดความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และพระสงฆ์เพื่อเกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม เช่น การปวารณา การอยู่ปวาสกรรม พัฒนาการของพิธีกรรมโดยเฉพาะการอยู่ปวาสกรรมมีเป้าหมายและหลักการเปลี่ยนแปลงจากเดิม เดิมการอยู่ปวาสกรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการลงโทษพระสงฆ์ที่ละเมิดพระวินัย (สังฆาทิเสส) การจัดเกลาตนเองของพระสงฆ์ที่ละเมิดนั้นจะได้มีใจจิตที่อ่อนโยนและบริสุทธิ์ขึ้น ในปัจจุบันการอยู่ปวาสกรรมเป็นการขัดเกลาของพระสงฆ์และประชาชนทั่วไปที่จะเข้าร่วมปฏิบัติในเทศกาลที่กำหนดขึ้นครั้งหนึ่งในปีละปีของวัดต่าง ๆ พิธีกรรมแบบเดิมมุ่งจัดความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับพระสงฆ์เป็นหลักได้คลี่คลายเป็นความสัมพันธ์เกื้อกูลระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์และพระสงฆ์กับชุมชน นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นหลังพุทธกาล เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมให้เข้ากับสงฆ์และความสัมพันธ์ของคนในสังคมด้วยกันเอง ได้แก่ พิธีกรรมที่จัดขึ้นในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น มาฆบูชา วิสาขบูชา วันเข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น

๒. พระพุทธศาสนากับพิธีกรรม พระพุทธศาสนามีเป้าหมายสูงสุดเพื่อเข้าถึงความหลุดพ้น ผู้ต้องการจะเข้าถึงความหลุดพ้นจากกิเลสจะต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ สติปัญญา ๔ เป็นต้น ส่วนพิธีกรรมคือกรรมวิธีการของการปฏิบัติตามขั้นตอนของกิจกรรมนั้น เพื่อให้การดำเนินการของกิจกรรมนั้นบรรลุผลตามที่มุ่งหวัง หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนากับพิธีกรรมจึงแยกจากกันและมีส่วนเชื่อมโยงกัน หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาประกอบด้วยสองส่วนคือ ๑) หลักคำสอนโลกุตระธรรม เป็นปรมาตม์ ความจริงสูงสุด (ultimate reality) เป็นเอกพจน์ ความ

จริงเป็นหนึ่งเดียว ดำรงอยู่อย่างอิสระไม่สัมพันธ์กับบริบท บุคคล กาลเวลา (absolute) เป็นภาวะวิสัย (objectivity) บุคคลที่ต้องการจะเข้าถึงความจริงสูงสุดนี้ต้องขัดเกลาดตนเองให้มีความเป็นภาวะวิสัยจะเข้าถึงความจริงได้ ความจริงประเภทนี้จะไม่สัมพันธ์ใดๆกับพิธีกรรม วัฒนธรรม จารีตประเพณีที่เป็นอัตวิสัย ๒) หลักคำสอนที่เป็น**โลกียธรรม** จริยธรรม กฎเกณฑ์ทางสังคม ศิล คุณค่า มูลค่าด้านจิตใจ ความจริงที่สัมพันธ์ (relativism) กับเงื่อนไขกาลเวลา สถานที่ บุคคล สภาพแวดล้อม ความจริงประเภทนี้จะสัมพันธ์กับประเพณี วัฒนธรรมและพิธีกรรม อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาจะสอนเรื่องโลกุตระ ขณะเดียวกันก็ยังให้ความสำคัญแก่พิธีกรรมบางประเภท ที่เป็นฐานรองรับความปฏิบัติเพื่อจะเข้าถึงโลกุตระด้วย ดังนั้นจึงอธิบายแยกพิธีกรรมกับพระพุทธศาสนาออกเป็น ๓ ประเด็น ดังนี้

๑) พิธีกรรมมาจากรากฐานทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมประเภทพระพุทธเจ้าพระองค์ให้ความสำคัญในฐานะเป็นฐานการเข้าหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมเช่นนี้จะปรากฏในคัมภีร์พระวินัยปิฎก เช่น การกรานกฐิน ฝ่าป่า การปลงอาบัติ การออกจากอาบัติ การสวดสมมติพระรูปใตρουพหนึ่งทำหน้าที่ทางคณะสงฆ์ เช่น แจกสลากภัต การตัดสินอธิกรณ์ เป็นต้น พิธีกรรมเหล่านี้ถือว่าการตั้งหลักยึดให้สังคมสงฆ์ถือเป็นหลักการปฏิบัติให้มีความพร้อมเพียงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งพฤติกรรมและการเข้าใจต่อหลักคำสอน เป็นที่ตั้งแห่งชุมชนสงฆ์กับชุมชนสงฆ์ให้เกิดภราดรภาพ เป็นที่ตั้งของชุมชนสงฆ์กับสังคมเข้มแข็ง เป็นที่ตั้งของหน่วยชุมชนในสังคมมีความสามัคคี ความสามัคคีของกลุ่มสงฆ์ทำให้รักษาสัจธรรมอันเป็นโลกุตระธรรมได้ พระพุทธเจ้าทรงเน้นให้ความสำคัญแก่พระสงฆ์ จะเห็นได้ว่า การทำบุญให้แก่พระสงฆ์จะได้บุญมากกว่าการทำบุญแก่พระรูปใตρουพหนึ่ง การทำสังฆเภท คือการทำให้สงฆ์แตกความสามัคคีถือว่าการครุกรรม ห้ามสวรรค์นิพพาน จึงถือได้ว่าพิธีกรรมคือกรรมวิธีการจัดระเบียบคนให้เกิดชุมชนหรือสังคมขึ้น

๒) พิธีกรรมที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา ในระยะช่วงพุทธกาลและหลังพุทธกาลไม่มากนัก พิธีกรรมมักจะมีฐานตามหลักพระวินัยเป็นรากฐานของการปฏิบัติธรรมโดยตรงในประวัติศาสตร์ของไทย ตั้งแต่ยุคที่ได้รับการยอมรับทางประวัติศาสตร์คือยุคสมัยสุโขทัย ตามหลักฐานจารึกสุโขทัยมีความเชื่อด้านผีในฐานะเป็นผู้ปกป้องรักษาบ้านเมือง นอกจากพระพุทธศาสนาผีจะเชื่อมกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาคือจะเป็นผู้อยู่ในศีลธรรม พิธีกรรมบางประเภทที่มีได้กำเนิดเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกที่นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทจะยึดถือปฏิบัติกันทุกปี ได้แก่ งานสงกรานต์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของคนอินเดีย เมื่อคนไทยรับวัฒนธรรมสงกรานต์ให้ทำพิธีกรรมการสงกรานต์เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ การสรงน้ำพระพุทธรูป การสร้างน้ำพระสงฆ์ ประเพณีขึ้นปีใหม่เดิมที่ไทยยึดถือได้เปลี่ยนแปลงเป็นวันที่ ๑ มกราคมของทุกปี ชาวไทยได้เชื่อมโยงกิจกรรมการขึ้นปีใหม่กับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การสวดมนต์ข้ามปี การทำบุญตักบาตรเนื่องในวันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น

๓) พิธีกรรมท้องถิ่นที่โยงกับพระพุทธศาสนา เดิมคนไทยหรือคนพื้นเมืองเดิมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของไทย (ในปัจจุบัน) จะนับถือผีเป็นความเชื่อดั้งเดิม ผีจะสิงสถิตอยู่ในทุกหนแห่ง ผีมีสองประเภทคือ ผีดีกับผีไม่ดี ผีดีจะช่วยปกป้อง ผีชั่วจะคอยทำร้าย คนไทยสมัยก่อนจะมีอาชีพเกษตรกรรม จะเชื่อว่าจะมีผีอาศัยอยู่ในนาข้าว หากปีใดผีมีความพอใจจะรักษาท้องนา ผลผลิตที่ได้จากการทำนาก็จะได้ผล ผีในที่น่าได้เรียกแม่โพสพ การโยงแม่โพสพเข้ากับพระพุทธศาสนาได้เกิดพิธีกรรมทำบุญข้าวสาร (หรือข้าวสากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ให้แม่โพสพและทำบุญ ตักบาตร

ในทางพระพุทธศาสนาควบคู่กัน การเรียกขวัญ ซึ่งงานของศาสตราจารย์แทมเบียห์ (Tambiah) กล่าวว่า ขวัญมีลักษณะกำกวมระหว่างเทพและผี อยู่ในสิ่งมีชีวิตในตัวมนุษย์และสัตว์ที่มีคุณต่อมนุษย์ ขวัญจะมีความใกล้ชิดกับมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ ขวัญมีนิสัยเหมือนเด็ก ชอบให้อาใจ อาจจะหนีจากตัวมนุษย์ได้ มนุษย์จะเจ็บไขได้ป่วย ขวัญเป็นแก่นสารของความเป็นมนุษย์มีชีวิตอยู่^๔ ขวัญเป็นความท้องถิ่นได้โยงกับพุทธศาสนาในแง่คำเรียกขวัญจะมีการตั้งนะโม ซึ่งกล่าวถึงพุทธคุณเป็นปฐมบทด้วย พิธีกรรมของไทยจึงเป็นพิธีกรรมที่ทั้งมาจากรากฐานพระวินัย พิธีกรรมโยงกับพระพุทธศาสนา และพิธีกรรมท้องถิ่นเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาจะแทรกเข้าไปในความเชื่อและวิถีชีวิตของคนของคนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาตลอดกิจกรรมการดำเนินชีวิต จนเกิดประเพณี ประเพณีคือสิ่งที่ได้รับการปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ความแตกต่างและความเหมือนของประเพณีกับพิธีกรรม คือ พิธีกรรมจะเน้นความศักดิ์สิทธิ์ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาเกี่ยวข้อง พิธีกรรมจะทำคนเดียวหรือทำเป็นกลุ่มก็ได้ ส่วนประเพณีเน้นความสนุกสนาน รื่นเริงและเน้นการรวมกลุ่ม ประเพณีอาจจะมีพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องได้ ประเพณีจะมีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนมากกว่าพิธีกรรม ประเพณีจึงเป็นกิจกรรมของการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเดียวกันในกิจกรรมชีวิตโดยเฉพาะเกษตรกรรม ประเพณีบางอย่างอาจจะเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาหรือไม่เกี่ยวข้องก็ได้

วิถีชีวิตเกษตรกรรมโดยเฉพาะเกษตรกรรมในอดีตจะขึ้นอยู่กับแรงงานคนจำนวนมาก ประเพณีจึงเป็นการรวมกลุ่มกันขึ้นในรอบปี ประเพณีของคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีครบทุกเดือน ดังนี้

- ๑) เดือนอ้าย (เดือนหนึ่ง) บุญข้าวกรรม
- ๒) เดือนสอง บุญคุณลาน
- ๓) เดือนสาม บุญข้าวจี
- ๔) เดือนสี่ บุญพะเวด
- ๕) เดือนห้า บุญสงกรานต์
- ๖) เดือนหก บุญบั้งไฟ
- ๗) เดือนเจ็ด บุญซำฮะ
- ๘) เดือนแปด บุญเข้าพรรษา
- ๙) เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน
- ๑๐) เดือนสิบ บุญข้าวสาก
- ๑๑) เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา
- ๑๒) เดือนสิบสอง บุญกฐิน

ประเพณีบางอย่างเมื่อเกิดขึ้นอาจจะไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น สงกรานต์ เป็นวัฒนธรรมของชาวอินดีที่ทำเพื่อจะบูชาแม่น้ำคงคา เมื่อคนไทยรับมาจึงโยงกับพระพุทธศาสนาเพราะคนไทยนับถือพระพุทธศาสนา ประเพณีบั้งไฟ เป็นการบูชาพญาแถนเพื่อให้ฝนตก ซึ่งความเชื่อพญาแถนเป็นความเชื่อเดิมของคนท้องถิ่น เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์และชาติพันธุ์ของคนท้องถิ่น ความเชื่อพญา

^๔ Tambiah. *Buddhism and the Spirit Cults in North-east Thailand*. (Cambridge: Cambridge University Press, ๑๙๗๐)

แถบได้ลดลงในปัจจุบัน แต่ประเพณีบุญบั้งไฟยังได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันและเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาแทนที่ กล่าวคือทำกิจกรรมที่วัด พระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องในกิจกรรมทำบุญเพื่อให้เกิดมงคลต่อชีวิต

ประเพณีของคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะเห็นว่าเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับ ๑) การเกษตรกรรม ๒) พระพุทธศาสนา เกษตรกรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิตทางโลก พระพุทธศาสนาเชื่อมโยงกับด้านจิตใจ

หน้าที่ของประเพณี ประเพณีเป็นสิ่งที่สังคมหรือกลุ่มคนให้การยอมรับแล้วปฏิบัติสืบต่อมาอย่างไม่ขาดสาย ถึงแม้จะไม่มีข้อกำหนดว่าประเพณีมีหน้าที่อะไรบ้าง แต่ก็สามารถสังเกตได้ว่าประเพณีมีหน้าที่การรวมกลุ่มคน ลดความตึงเครียดในสังคมและสร้างกติกาบางอย่างของคนสังคม ดังนี้

๑. การรวมกลุ่ม ประเพณีเกิดขึ้นจากความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตเกี่ยวกับเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพที่มีความเสี่ยงกับความไม่แน่นอน การรวมกลุ่มจึงมีความจำเป็นเพื่อใช้แรงงานและการลดความเสี่ยงจากความไม่แน่นอน ประเพณีจึงเกี่ยวข้องกับการทำมาหากินและเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคน

๒. การลดความเครียด ประเพณีมีหน้าที่เหมือนกับพิธีกรรม มีข้อเดียวที่แตกต่างจากพิธีกรรมคือประเพณีมีหน้าที่ลดความเครียด เพราะมีงานรื่นเริงผสมด้วย เช่น งานประเพณีบุญบั้งไฟจะมีการจับช่างทำบั้งไฟที่บั้งไฟจุดไม่ขึ้นหรือบั้งไฟตกลงโคลนตม การใช้สัญลักษณ์ทางเพศเช่น ปลัดขิกในพิธีกรรมหรือการพูดภาษาต้องห้ามในชีวิตปกติแต่ใช้ได้ในงานประเพณี เป็นต้น งานทางมานุษยวิทยาวิเคราะห์ว่าเป็นการลดความเครียดของการปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน ในชีวิตปกติการปฏิสัมพันธ์บางกรณีเป็นสิ่งต้องห้าม แต่เปิดโอกาสให้แสดงออกในประเพณี

๓. สร้างกติกา ความสัมพันธ์ของกลุ่ม หน้าที่นี้เป็นหน้าที่เดียวกับหน้าที่ของพิธีกรรม ซึ่งเนื้อหารายละเอียดในพิธีกรรม

จากข้อมูลที่ประมวลมาทั้งหมดในส่วนของแนวคิดเรื่องความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณี จะเห็นได้ว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับความเชื่อและสามารถพัฒนาความเชื่อโดยอาศัยพิธีกรรมหรือการแสดงออกเพื่อตอบสนองต่อความเชื่อของตน นอกจากนั้นมนุษย์ยังได้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้รับที่เกิดจากความเชื่อและดำเนินพิธีกรรมนั้นจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งได้รับการยอมรับว่าดีและถือปฏิบัติสืบต่อมาจนกลายเป็นประเพณีไปในที่สุด

๒.๓ แนวคิดเรื่องความสุขตามหลักพุทธธรรม

ความสุข หรือ สุข พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ นิยามว่า "น. ความสบายกายสบายใจ..."^{๑๐} คือความรู้สึกหรืออารมณ์ประเภทหนึ่ง มีหลายระดับตั้งแต่ความสบายใจเล็กน้อยหรือความพอใจจนถึงความเพลิดเพลินหรือเต็มไปด้วยความสนุก มีการใช้แนวความคิดทางปรัชญา ศาสนา จิตวิทยา ชีววิทยาอธิบายความหมายของความสุข รวมถึงสิ่งทำให้เกิดความสุข

^{๑๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๐๑.

แนวความคิดทางปรัชญาและศาสนามักจะกำหนดนิยามของความสุขในความหมายของการดำรงชีวิตที่ดี หรือชีวิตที่มีความเจริญ โดยไม่จำกัดความหมายว่าเป็นเพียงอารมณ์ประเภทหนึ่ง และแนวคิดเรื่องความสุขหรือสภาวะทางพระพุทธศาสนามีรายละเอียด ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของความสุข

เพื่อความเข้าใจง่ายการอธิบายเรื่องความหมายของความสุข โดยจะมีคำว่า สภาวะ ซึ่งมาจากคำว่า “สุขะ” และ “ภาวะ” ความหมายถึง การมีความสุข ที่อาจจะเป็นความสุขเชิงอัตวิสัย (Subjective well-being) เฉพาะบุคคล กล่าวคือ ความสุขที่บุคคลมีการเผชิญสถานการณ์เดียวกัน บุคคลหนึ่งอาจมีความสุข อีกบุคคลหนึ่งอาจจะไม่มีความสุข และความสุขอาจจะเป็นความสุขเชิงภววิสัย (Objective well-being) เป็นความสุขที่สามารถสร้างและวัดค่าได้ และมีองค์ประกอบที่จะก่อให้เกิดความสุขและมีตัวชี้วัด ซึ่งจะอธิบายต่อไปตามลำดับ และ นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของความสุขไว้หลายความหมายดังนี้

อภิชัย มงคล และคนอื่น ๆ^{๑๑}ได้ให้คำจำกัดความของความสุขในที่นี่คือ สภาพชีวิตที่เป็นสุข อันเป็นผลจากการมีความสุขในการจัดการแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต มีศักยภาพจะพัฒนาตนเองเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี โดยครอบคลุมถึงความดีงามภายในจิตใจภายใต้สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^{๑๒} ได้กล่าวว่าความสุขมี ๒ แบบ คือ เป็นความสุขจากภายใน หมายถึงมีความสุขสงบสุขในใจตนเองหรือมีความสุขจากการรู้เท่าทันเข้าใจความจริงของสิ่งทั้งหลายเป็นความสุขทางปัญญา เนื่องจากเห็นแจ้งความจริงเป็นความโปร่งโล่ง ไม่มีความติดขัดบีบคั้นใจเป็นความสุขภายในของบุคคล สำหรับความสุขอีกแบบเป็นความสุขที่ได้จากภายนอก นอกจากนี้ท่านพระธรรมปิฎก ยังได้แบ่งประโยชน์สุขออกเป็น ๓ ระดับ ดังนี้

ประโยชน์สุขระดับที่ ๑ ด้านรูปธรรมที่ตามองเห็นหรือเห็นได้กับตา คือ การมีสุขภาพดี การมีทรัพย์สินเงินทอง การมีอาชีพการงานเป็นหลักเป็นฐาน การมียศ ฐานะ ตำแหน่ง การเป็นที่ยอมรับในสังคม การมีมิตรสหายบริวารและการมีชีวิตครอบครัวที่ดี

ประโยชน์สุขระดับที่ ๒ ด้านนามธรรมที่ลึกลับเลียดจากตามองเห็นคือเรื่องของคุณงามความดี การมีสุขที่เกิดจากความมั่นใจในคุณค่าของชีวิต การได้บำเพ็ญประโยชน์ ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ ความมีศรัทธาในสิ่งที่ดีงามที่เป็นหลักของจิตใจ และการมีปัญญาที่ทำให้รู้จักการปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้ถูกต้องและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ทำให้ชีวิตเป็นอยู่ด้วยดี

ประโยชน์สุขระดับที่ ๓ ด้านนามธรรมชั้นโลกุตระที่อยู่เหนือกระแสความไหลเวียนของโลกธรรมคือความเป็นผู้มีจิตใจเป็นอิสระด้วยความรู้เท่าทันต่อสิ่งทั้งหลาย รู้โลกและชีวิตตามความเป็นจริง จนกระทั่งว่าโลกธรรมเกิดขึ้นมากระทบกระทั่งก็ไม่หวั่นไหว วางใจและปฏิบัติได้ถูกต้องตามเหตุปัจจัย ปล่อยให้กฎธรรมชาติทั้งหลาย ก็เป็นกฎธรรมชาติอยู่ตามธรรมชาติ ความทุกข์ที่มีอยู่

^{๑๑} อภิชัย มงคล และคนอื่น ๆ. รายงานวิจัยการศึกษาชีวิตความสุขของคนไทย. ขอนแก่น: โรงพิมพ์พระธรรมขันธ์. ๒๕๔๔ ข) หน้า ๑.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยายความ, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (๒๕๕๗), หน้า ๑๐๘๔-๑๐๘๕.

ในธรรมชาติก็คงเป็นทุกข์ของธรรมชาติไป ไม่เข้ามากระทบกระทั่งบีบคั้นจิตใจของเราได้เป็นผู้มีความสุขอยู่กับตนเองตลอดเวลา ชีวิตก็สมบูรณ์แล้ว

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)^{๑๓} ได้กล่าวถึงความสุขว่า สภาพจิตที่เป็นปกติดี นั้นแหละเรียกว่าความสุข สุขก็เพราะว่าจิตปกติไม่ขึ้นไม่ลง ไม่เอียงขวา เอียงซ้าย ไม่มีอะไรมาผูกมัดจิตใจ เป็นอิสระเป็นไทแก่ตัว อย่างนี้เรียกว่า “ปกติ” จิตที่ปกติคือใจที่ไม่มีอะไร รู้ว่าอะไรเกิดขึ้น อะไรตั้งอยู่ อะไรดับไป แล้วควรจะแก้ไขสิ่งนั้นอย่างไร อย่างนี้จิตใจก็สบาย ไม่ค่อยมีปัญหา รวมความว่าชีวิตของเราต้องการทั้งความสุขทั้งกาย ทั้งใจ ทางอารมณ์ เราก็ต้องมีสติ มีปัญญา พยายามที่จะรักษาใจไว้ให้ปกติอยู่ตลอดเวลา รู้จักประมาณในการกิน การอยู่ การนุ่งห่ม ใช้น้อย การปฏิบัติหน้าที่และการพักผ่อน สภาพร่างกาย จิตใจ ก็จะมีมีความสุขสมบูรณ์ สมปรารถนา

พุทธทาสภิกขุ^{๑๔} ได้กล่าวถึง ความสุขมี ๓ ระดับ คือ สุข เพราะไม่เบียดเบียน เป็นความสุขค่อนข้างจะเป็นเรื่องสังคมหรือของหมู่คณะ ถ้าไม่เบียดเบียนกันก็จะเป็นสุขหรือไม่เห็นแก่ตัว และ สุข เพราะอยู่เหนืออำนาจาม ซึ่งเป็นความสุขเพราะอยู่เหนือกิเลสที่จะมากระทบตัวเราเป็นความรัก หลงใหลในสิ่งต่าง ๆ หรือการกำหนดยินดีอารมณ์ที่เกิดขึ้นถือว่าเป็นกามอย่างหนึ่ง การที่หลงใหลทั้งบุคคล วัตถุก่อให้เกิดความทุกข์ได้ทั้งสิ้น

พุทธทาสภิกขุ^{๑๕} กล่าวถึงความหมายของคำว่า สุข หมายถึง ความสบาย ความสำราญ มี ๒ อย่าง คือ กายสุข คือ สุขทางกาย เจตสิกสุข คือ สุขทางใจ ทั้งสองอย่างเป็นสุขทางธรรม ส่วนสุข หมายถึง ความสุข ความสะดวก ความสบาย ความสำราญ ความไม่เบียดเบียน เป็นความสุขทางโลก

สมพร รุ่งเรืองกลกิจ และคณะ^{๑๖} กล่าวว่าคนอีสานใช้คำว่า “ความสุข” แทนคำว่า “สุขภาพจิต” ที่เป็นภาษาทางการโดยให้ความหมายของความสุขว่า เป็นเรื่องของหัวใจหัวใจ คนที่มีความสุขคือ คนที่มีภาวะจิตใจที่สงบ ไม่คิดมาก แสดงให้เห็นได้ด้วยการมีสีหน้ายิ้ม สดชื่น แจ่มใส สามารถกินข้าวได้ นอนหลับ ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีสัมพันธภาพดีกับบุคคลรอบข้าง “คนที่ไม่มีความสุข” หรือ “สุขภาพจิตไม่ดี” คือคนที่มีภาวะจิตใจไม่สงบ ฟุ้งซ่าน คิดมาก คิดหลายอย่าง ในเวลาเดียวกัน สังเกตได้จากการที่บุคคลนั้นมีอารมณ์ไม่ดี หงุดหงิดง่าย ขี้บ่น หน้าบูดนอนไม่หลับ กินข้าวไม่อร่อย นิ่งเหม่อลอย จะเห็นได้ว่า คนอีสานให้ความสำคัญต่อการที่มีภาวะจิตใจที่สงบ ไม่คิดมาก เป็นองค์ประกอบหลักที่จะทำให้คนมีความสุข

พินิจ รัตนกุล^{๑๗} ศาสนาพุทธแบ่งความสุขที่มนุษย์พึงมีออกเป็น ๓ ระดับตามกำเนิดหรือที่มา (ของความสุข) ในระดับแรกความสุขเป็นการควบคุมกิเลสตัณหาไม่ให้มีอำนาจเหนือตัวเราด้วย

^{๑๓} อ้างถึงใน อภิชัย มงคล และคนอื่น ๆ รายงานวิจัยการศึกษาด้านชีวิตความสุขของคนไทย. ขอนแก่น : โรงพิมพ์พระธรรมขันธ์. ๒๕๔๔ (ข) หน้า ๕๙.

^{๑๔} อ้างถึงใน จงจิต เลิศวิบูลย์มงคล, ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลการได้รับการสร้างเสริมพลังอำนาจในงานแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์กับความสุขในการทำงานของพยาบาลประจำการ, วิทยาลัยพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖, หน้า ๒๒.

^{๑๕} พุทธทาสภิกขุ. **คู่มือมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

^{๑๖} สมพร รุ่งเรืองกลกิจ และคณะ. **สุขภาพจิตตามการรับรู้ของคนอีสาน**. วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, ๒๕๔๖, หน้า ๒๓๙-๒๔๙.

^{๑๗} พินิจ รัตนกุล. **สวดมนต์ สมานวิ พิษสณา รักษาโรคได้**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี : เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๗) หน้า ๓๐-๓๑.

ศีล (คุณธรรม) สมาธิ (เอาจิตตั้งไว้ในอารมณ์ที่เป็นกุศล) และปัญญา (การพิจารณาไตร่ตรอง) ในระดับนี้ความสุขยังเกี่ยวพันกับการมีวัตถุ (เช่นทรัพย์) และการสนองความต้องการของอินทรีย์ทั้งหก (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) อยู่ แต่เป็นการตอบสนองในขอบเขตของความพอดีและไม่ได้เกิดจากความโลภ ในระดับสูงขึ้น ความสุขเกิดจากการมีจิตใจสงบ (เพราะไม่อยู่ในอำนาจของกิเลสตัณหา) และมีลักษณะประณีตและลึกซึ้งกว่า เพราะไม่ได้เกี่ยวข้องกับวัตถุ แต่เป็นผลจากการหลุดลึกลงไปในจิต จนพบความสงบนิ่งที่เป็นสภาพธรรมตาของจิต ศาสนาพุทธเรียกความสุขระดับนี้ว่า “สันติสุข” ส่วนความสุขระดับสุดท้ายเป็นการที่จิตมีอิสระสมบูรณ์ ใสสว่างปราศจากกิเลสตัณหาและอุปาทาน ศาสนาพุทธเรียกว่า “วิมุตติสุข” คือเป็นความสุขที่เกิดจากการหลุดพ้นจากอกุศลมูลทั้งสามอันได้แก่ โลภ โกรธ หลง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ความสุขในคำสอนของพุทธศาสนามีอยู่ ๒ ประเภทใหญ่ คือ ความสุขทางโลกที่เกิดจากการมีวัตถุหรือสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องการเช่น มีทรัพย์ มีมิตรภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง และความสุขทางธรรม (ตรงข้ามกับทางโลก) ที่เกิดจากการมีจิตสงบอยู่ในสภาวะปกติ (สันติสุข) และการมีจิตเป็นอิสระจากกิเลสตัณหาและอุปาทาน (วิมุตติสุข) ด้วยแสงสว่างของปัญญา หรือวิชา ส่วนมนุษย์จะมีความสุขประเภทใดนั้น เป็นการเลือกของคนแต่ละคน และต้องใช้ความเพียรพยายามด้วยตนเอง เช่นถ้าหากเราต้องการมีความสุขทางโลกให้มากขึ้น เราต้องมีทั้งงานและศีลควบคู่กันไปกับการมีทรัพย์หรือฐานะตำแหน่ง และถ้าหากมีใจเป็นสมาธิคือตั้งใจที่จะ สงเคราะห์ผู้อื่นให้มีความสุขตามกำลังที่ทำได้เราก็จะยิ่งมีความสุขเพิ่มขึ้นอีก ถ้าหากเราเลือกความสุขทางธรรม เราต้องใช้ความพยายามมากเป็นพิเศษ จึงจะทำให้จิตเป็นปกติได้เต็มทีคือหลุดพ้นจากอำนาจจากความโลภ ความโกรธและความหลง

อภิสิทธิ์ อารงวรานุรักษ์^{๑๘} กล่าวว่าความสุขของเรามี ๘ เรื่องใหญ่ ๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสุขภาพจิต

- ๑) ความสุขจากการมีหลักประกันในชีวิต ซึ่งหมายถึง เกิด แก่ เจ็บ ตาย มีผู้ดูแลไม่เป็นไปตามบุญตามกรรมและการมีทรัพย์สินที่ดินทำกิน
- ๒) ความสุขจากการมีสุขภาพกายและทางใจดี
- ๓) ความสุขจากการที่มีครอบครัวอบอุ่น
- ๔) ความสุขจากการมีชุมชนที่เข้มแข็ง
- ๕) ความสุขจากการมีความภาคภูมิใจ การที่ลูกหลานได้ดีพึ่งตนเองได้ การมีภูมิปัญญาที่จะถ่ายทอดสู่ลูกหลานและผู้สนใจความมีอิสรภาพ การมีอิสระในการคิด การพูดและทำโดยไม่สร้างความเดือดร้อนต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งการไม่มีหนี้
- ๖) ความสุขจากการบรรลุธรรม ซึ่งหมายถึง การมีปัญญาที่จะรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงทั้งภายในตนเองและสิ่งแวดล้อม
- ๗) มีสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า ต้นไม้ใหญ่

กล่าวโดยสรุปแล้ว ความสุขหมายถึงความสุขกายและใจ ซึ่งเกิดจากการที่บุคคลสามารถจัดการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิต มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถอยู่ได้อย่างมีคุณค่าในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม

^{๑๘} อ้างถึงใน อภิชัย มงคล และคนอื่น ๆ รายงานวิจัยการพัฒนาและทดสอบดัชนีชี้วัดสุขภาพจิตของคนไทยฉบับใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (ขอนแก่น : โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖.

โดยทั่วไปความสุขมีขอบเขตการอธิบายด้านร่างกาย มีความเข้มแข็ง ไม่เจ็บป่วยทั้งด้านร่างกายและด้านอารมณ์ จิตใจ มีศักดิ์ศรี เคารพนับถือตน การเข้าถึงจุดสูงสุดทางศาสนา ความสุขยังบ่งบอกสังคมที่ดี มีความผาสุก ครอบครัวยั่งยืน สภาพแวดล้อมและมีอิสรภาพด้านการแสดงความคิดเห็น สังคมมีธรรมาธิปไตยด้วย

๒.๓.๒ แนวคิดเรื่องความสุขในหลักพุทธธรรม

เพื่อความเข้าใจในเรื่องความสุขในหลักพุทธธรรม ซึ่งได้กล่าวถึงความสุขและแนวทางการสร้างความสุขอย่างน่าสนใจการศึกษา จากการที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้สละทางโลกออกบวชเพื่อค้นหาวิธีดับทุกข์ พระองค์ได้สังเกตธรรมชาติและทดลองจนทรงค้นพบหนทางดับทุกข์และทำให้เกิดความสุขที่แท้จริง จึงได้ทรงแสดงสั่งสอนให้คนปฏิบัติตามจนคนจำนวนมาก สามารถพบกับความสุขที่แท้จริงได้และสืบทอดรักษามาจนถึงปัจจุบัน

๑) ประเภทและระดับความสุขในพระพุทธศาสนา^{๑๙}

ความสุข หมายถึง ความสบาย ความ สบาย ความ ปราศจากความทุกข์ ความฉ่ำซึ้งรื่นกายรื่นใจ พระพุทธเจ้าทรง แสดงความสุขไว้เป็นคู่ๆไว้หลายแบบ เช่น กายิกสุข (สุขทางกาย)และเจตสิกสุข (สุขทางใจ), สามิสสุข (สุขอิงอามิส คืออาศัยกามคุณ) และนิรามิสสุข (สุขไม่อิงอามิส คือ อิงเนกขัมมะหรือสุขที่เป็นอิสระไม่ขึ้นต่อวัตถุเป็นต้น ในการจัดแบ่งเป็นระดับอย่างละเอียด พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้หลายแบบด้วยกัน แต่แบบที่ เป็นลำดับชัดเจน คือแบ่งเป็น ๑๐ ชั้น คือความสุข ๑๐ ชั้นดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)^{๒๐} สรุปไว้ดังนี้

๑. กามสุข สุขเนื่องด้วยกาม ได้แก่ ความสุข โสมนัสที่เกิดขึ้นด้วยอาศัยกามคุณ^๕
๒. ปฐมฌานสุข สุขเนื่องด้วยปฐมฌาน ซึ่งวัดจากกามและอกุศลกรรมทั้งหลาย ประกอบ ด้วยวิตก วิจาร์ ปีติ สุขและเอกัคคตา
๓. ทุตติยฌานสุข สุขเนื่องด้วยทุตติยฌาน ซึ่ง ประกอบด้วยปีติสุขและเอกัคคตา
๔. คตติยฌานสุข สุขเนื่องด้วยคตติยฌานสุข ซึ่งประกอบด้วยสุขและเอกัคคตา
๕. จตุตถฌานสุข สุขเนื่องด้วยจตุตถฌาน ซึ่งประกอบด้วยอุเบกขาและเอกัคคตา
๖. อากาสกัญญาตนสมาบัติสุข สุขเนื่องด้วยอากาสกัญญาตนสมาบัติ ซึ่ง ล่วงพ้นรูปสัญญาได้โดยสิ้นเชิง ปฏิขสัญญาว่างกลับไปหมดนึกถึงแต่อวกาศอันอนันต์เป็นอารมณ์
๗. วิญญาณัญญาตนสมาบัติสุข สุขเนื่องด้วยวิญญาณัญญาตนสมาบัติซึ่งคำนึง วิญญาณอันอนันต์เป็นอารมณ์

^{๑๙} พระครูธรรมธรครรชิต คุณวโร, การพัฒนาความสุขในพุทธธรรม, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มีนาคม ๒๕๕๖, หน้า ๙๑-๙๙.

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต),ความสุขที่แท้จริง ร่างกายเปลี่ยนแปลงไป เจริญจิตใจไปสู่หนทางที่เที่ยง,กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ธรรมสภา,ปปพ.หน้า ๑๐ - ๑๖.

๘. อากิญจัญญายตนสมาบัติสุข สุขเนื่องด้วยอากิญจัญญายตนสมาบัติซึ่งคำนึง ภาวะที่ไม่มีอะไรเลยเป็นอารมณ์

๙. เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติสุข สุขเนื่องด้วยเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติอันถึง ภาวะที่มีสัญญาไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่

๑๐. สัญญาเวทิตนโรธสมาบัติสุข สุขเนื่องด้วยสัญญาเวทิตนโรธสมาบัติอันถึงภาวะที่ดับ สัญญาและเวทนาทั้งหมด

ถ้าจะจัดให้ย่อเข้าสู่สุข ๑๐ ขั้นนี้ก็รวมเข้าได้เป็น ๓ ระดับ คือ ระดับกามสุข สุขเนื่องด้วยกาม ระดับฌานสุขหรือ (อัญญ) สมาบัติสุข สุขเนื่องด้วยฌานหรือสุขเนื่องด้วยสมาบัติ ๘ แยกเป็น ๒ ระดับย่อยคือสุขในรูปฌานสี่และสุขในอรูปรฌานสี่ และระดับนิโรธสมาบัติสุข สุขเนื่องด้วยนิโรธสมาบัติ

อนึ่ง ในคัมภีร์อภิธรรมได้อธิบายความสุขที่เป็นเวทนามีลักษณะเฉพาะคือ “มีการรู้สึกอารมณ์เป็นลักษณะ มีการเสวยอารมณ์หรือมีความเสวยอารมณ์ที่ชอบเป็นกิจ (กิจ หมายถึง หน้าที่) มีความพอใจเป็นปัจจุภูมิตฐาน (ปัจจุภูมิตฐาน หมายถึง ผล) มีปัสสัทธิ (ความผ่อนคลาย) เป็นปทัฏฐฐาน (ปทัฏฐฐาน หมายถึง เหตุใกล้ที่ทำให้เกิด)” สุขที่เป็นเวทนาหรือสุขที่มีการเสวยอารมณ์^{๒๑} ความสุขในความหมายนี้มีความหมายครอบคลุมถึง ความสุขที่มนุษย์ปุถุชนทั่วไปรู้สึกและรวมถึงความสุขของผู้บำเพ็ญสมาธิถึงขั้นฌาน คือ ฌานสุขด้วย

จากระดับความสุขตามนัยที่มาในพระไตรปิฎกพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้สรุป ประมวลระดับความสุขที่สามารถนำไปใช้ได้ในช่วงยุคใหม่ ดังนี้ ความสุขนั้นท่านกล่าวไว้หลายระดับหลาย ประเภท ในที่นี้จะแสดงโดยสรุปโดยตั้งสามีสสุข-นิรามีสสุขเป็นหลักดังนี้

๑. สามีสสุข (บางที่เรียกง่ายๆ ว่า อามีสสุขหรือกามสุข) คือ ความสุขจากวัตถุสิ่งเสพบริโภค หรือความสุขที่ต้องมีเหยื่อล่อ เรียกให้สั้นว่า สุขจากเสพหรือสุขขั้นต้นหาสามีสสุข เป็นความสุขที่พึ่งพา ขึ้นต่อสิ่งเสพภายนอก จึงเป็นความสุขที่ต้องหา ต้องได้ ต้องเอาและถ้าจัดการด้านวินัยให้อยู่ในศีล (หรือจะเรียกตามนิยามบัดนี้ว่า จริยธรรม) ก็จะเป็นความสุขแบบแก่งแย่งช่วงชิงกันทำให้เกิดการเบียดเบียน ตั้งแต่อย่างเบาจนถึงอย่างรุนแรงที่สุด เรียกว่าเป็นความสุขที่เจือด้วยภัยเวร นอกจากนั้น มัวประมาท ปล่อยปละละเลย ไม่ให้คนพัฒนาตนด้วยการศึกษาที่ตรงตามความหมาย ความสุขจากการเสพจะพ่วงเอาความสุขจากไม่ต้องทำมาด้วย ซึ่งเป็นเหตุให้มนุษย์สูญเสีย ความอยากทำหรือความไม่ทำการ (คือ ฉันทะ) แล้ว การจะทำก็กลายเป็นต้องทำ คือการกระทำกลายเป็นความทุกข์แต่มนุษย์ไม่อาจเป็นอยู่ได้โดยไม่ต้องทำ (งาน) อะไรเลย

ดังนั้น ในที่สุดชีวิตของเขาจึงเต็มไปด้วยความทุกข์ พร้อมกันนั่นเอง เมื่อมุ่งหน้าวิ่งเล่นไปในการ หาความสุข โดยไม่รู้ตัวและมัวประมาทอีกทั้งจะต้อง แข่งขันแย่งชิงกันด้วย คนก็จะสุดโต่งไปข้างเดียวในแง่ ที่จะพัฒนาความสามารถในการหาสิ่งเสพให้เก่งที่สุด แต่ละเลยลืมนึกถึงการพัฒนา หรือแม้แต่การที่จะรักษา ความสามารถที่จะมีความสุข ยิ่งอยู่ในโลกนานไป มนุษย์ยิ่งกลายเป็นสัตว์ที่มีความสุขได้ยากขึ้นๆ แต่มี ความทุกข์ได้ง่ายขึ้นๆ พุดสั้นๆว่า เกิดภาวะทุกข์ง่าย สุขได้ยาก โดยนัยนี้ในโลกแห่งการแสวงหาความสุขที่ เก่งกาจแคล่วคล่องยิ่งขึ้นๆของมนุษย์ จึงกลับ กลายเป็นว่าผลสัมฤทธิ์

^{๒๑} หมายถึง อายตนะภายนอก ๖ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทางกายและสิ่งที่ใจนึกคิด

แห่งความสุขเพิ่มไม่ทันการแผ่ ขยายของปัญหาแห่งความทุกข์ เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนจากการเบียดเบียนกันในโลก และทำให้ตัวมนุษย์เองมีความสุขสมหวังมากขึ้น มนุษย์จะต้องพัฒนาตัวขึ้นสู่ความสุขในระดับที่สูงขึ้นไป เริ่มตั้งแต่มีความสุขที่ประณีตกว่ามาตุลมากขึ้น

๒. นิรามิสสุข คือความสุขที่ไม่ขึ้นต่อวัตถุสิ่งเสพบริโภคหรือความสุขที่ไม่ต้องมีเหยื่อล่อ เป็น ความสุขภายในที่ไม่ต้องอาศัยวัตถุภายนอก ขอแบ่งออกเป็น ๒ ระดับย่อย คือ

๒.๑ สุขขึ้นต่อนิรามิส หมายถึง ความสุขในระดับของการสนองความต้องการในทางดีงามสร้างสรรค์หรือความต้องการที่เป็นกุศลเรียกให้สั้นว่าสุขขึ้นฉันทะ (ซึ่งอาจแสดงออกผ่านคุณธรรมอื่นๆ ได้หลายอย่าง) ขอรวบรัดโดย กล่าวแต่หัวข้อ

- สุขจากอยู่ใกล้ชิดชื่นชมธรรมชาติ
- สุขจากอยู่ร่วมสัมพันธ์ช่วยเหลือกันกับ เพื่อนมนุษย์ด้วยเมตตาการุณย์
- สุขจากการค้นคว้าหาความรู้แสดงความ จริงด้วยใจใฝ่รู้ใฝ่ธรรม
- สุขจากการทำงานหรือกิจกรรมสร้าง สรรค์ที่ใจรักใฝ่ทำใฝ่สร้างสรรค์
- สุขจากภาวะจิตกุศล เช่น มีศรัทธา มีปิติในการทำบุญ บำเพ็ญประโยชน์

มีปัญญามองสิ่ง ทั้งหลายด้วยความรู้เข้าใจโปร่งโล่ง (ปัญญาส่งผลต่อจิต)

๒.๒ สุขขึ้นเป็นนิรามิส หมายถึง ความสุขในระดับที่เป็นนิรามิสแท้จริงเป็นอิสระจากสิ่งภายนอกสิ้นเชิง กล่าวแต่หัวข้อใหญ่

- สุขจากสมาธิในฌาน (จิตสงบปลอดพ้นจากอกุศลและสิ่งรบกวน)
- สุขแห่งนิพพาน (ปัญญารู้แจ้งจริงถึงขั้นทำให้จิตหลุดพ้นเป็นอิสระ

สมบูรณ์มีวิชชาวิมุตติวิสุทธิสันติพร้อม)

จากความสุขดังกล่าวข้างต้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ยังได้สรุปความสุขในรูปแบบที่เกิดจากการตอบสนองออกเป็น ๓ แบบ ได้แก่

๑. สุขจากการตอบสนองค้นหา (กามสุข)
๒. สุขจากการตอบสนองฉันทะ หรือความ ต้องการอยากทำอยากสร้างสรรค์ รวมถึงอยากทำสิ่ง ที่เป็นบุญกุศล (สุขขึ้นต่อนิรามิสและสุขขึ้นนิรามิสประเภทสุขจากสมาธิในฌาน)
๓. สุขที่ไม่ขึ้นต่อการตอบสนองความอยาก ใดๆ (สุขแห่งนิพพาน)

๒.๓.๓ การปฏิบัติต่อความสุขในหลักพุทธธรรม

เนื่องจากความสุขในขั้นต้นๆมีดังที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะกามสุขนั้นเป็นโทษมากกว่าข้อดีแต่ในขณะเดียวกันการที่จะให้คนทั้งหลายเข้าถึงความสุขในขั้นสูงเลยก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก ดังนั้นหลักการในทางพระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาเห็นถึงข้อดีข้อเสียต่างๆ แล้วก็ให้ปฏิบัติให้ถูกต้องต่อสิ่งนั้นๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลที่แท้จริงเกิดขึ้นในเรื่องความสุขก็เช่นเดียวกัน พระ พุทธเจ้าจึงไม่ได้แสดงว่าเพียงแค่มีกามสุขเท่านั้นก็พอ แต่ให้พิจารณาด้วยว่าความสุขที่ตนกำลังมีอยู่หรือไข ว่าคว้านั้นส่งผลอย่างไรกับชีวิตจิตใจของตนและสิ่ง ที่ อยู่รอบข้างในปัจจุบันและจะส่งผลต่อไปอย่างไรในอนาคต ดังนั้นจึงมีหลักการปฏิบัติต่อความสุขดังนี้

- ๑) ไม่เอาทุกข์มาทับถมตนที่มีได้ถูกทุกข์ท่วมทับ
- ๒) ไม่ละทิ้งความสุขที่ชอบธรรม

๓) ไม่สยบหมกมุ่น (แม้) ในความสุขที่ชอบ ธรรมนั้น

๔) เพียรพยายามทำเหตุแห่งทุกข์ให้หมดสิ้นไป

นอกจากนั้นยังให้พิจารณาว่าความสุขอย่างใดควรเสพ อย่างใดไม่ควรเสพ โดยมีหลักการไว้ว่า ถ้าความสุขใดที่ทำให้อกุศลธรรมซึ่งเป็นเหตุแห่งความทุกข์เจริญ และอกุศลธรรมเสื่อม พระพุทธเจ้าท่านกล่าว ว่าห้ามให้เสพความสุขเช่นนั้น แต่ความสุขที่ทำให้อกุศลธรรมเจริญ อกุศลธรรมเสื่อม พระพุทธเจ้าท่านจะให้ทำความสุขเช่นนั้นให้เกิดขึ้น ดังนั้นหลักการทางพุทธศาสนาจึงไม่ได้ปฏิเสธความสุขขั้นต้นที่เรียกว่าความสุขเลยทีเดียว แต่ให้ใช้ความสุขในขั้นต้นเหล่านั้นเป็นฐานในการพัฒนา ความสุขในขั้นสูงที่ละเอียดประณีตมากกว่าต่อไป

๒.๓.๔ การพัฒนาความสุขในหลักพุทธธรรม

ในขั้นแรกของการพัฒนาที่สำคัญก็คือเราต้องมากำหนดรู้สิ่งต่างๆตามความเป็นจริงก่อน ในที่นี้ คือมาดูชีวิตตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นขั้นสร้างให้สัมมาทิฐิเบื้องต้นก่อนพัฒนาขึ้นไปเป็นสัมมาทิฐิในขั้นสูงเพื่อละกิเลส ถ้าเรามามองชีวิตตามความเป็นจริงโดยใช้คำพูดให้น้อยที่สุดในการเรียกสิ่งต่างๆ ก็จะพบว่าสิ่งที่เรียกว่าตัวเรานั้นจะประกอบด้วยกายและใจ โดยเราใช้กายนี้เป็นเครื่องมือในการรับรู้โลกภายนอกผ่านทาง ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ก็จะมารับรู้ต่อเมื่อใจมารับรู้ก็จะเกิดความรู้สึก ความคิด การหมายรู้และความรับรู้ที่แตกต่างกันแล้วใจก็จะคิดปรุงแต่งไปตามประสบการณ์เก่า ความเคยชิน ความรู้หรือรูปแบบ การคิดที่เคยสะสมหรือแปลความสิ่งที่รับรู้เอาไว้ จากนั้นใจก็ส่งผลต่อกายและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและผ่านทางการพูดและการกระทำทางกาย สิ่งแวดล้อมและสังคมก็จะแปรเปลี่ยนไปตามกฎธรรมชาติ

มนุษย์ก็จะรับความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมและสังคมผ่านทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจก็จะมารับรู้ต่ออีกที่เป็นอย่างหมุนเวียนไปเรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุดตราบใดที่เราจะยึดติดถือมั่นในองค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตเหล่านี้และองค์ประกอบเหล่านี้ยังไม่แปรเปลี่ยนหรือดับไป และแม้ว่าองค์ประกอบเหล่านี้จะแปรเปลี่ยนหรือดับไป ถ้าใจยังติดยึดอยู่ก็จะไปจับเอาองค์ประกอบอย่างอื่นมาเป็นตัวตนเอาสู่กระบวนการอย่างนี้เรื่อยไปอย่างที่เราเรียกว่าสังสารวัฏฏ์ ดังนั้น สิ่งแวดล้อมและสังคมจึงส่งผลกระทบต่อกายและใจของมนุษย์โดยทั่วไปตลอด และ มนุษย์ยังต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและสังคม เช่นกันเพราะยังต้องใช้อย่างน้อยที่สุดคือปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต

หลักการเบื้องต้นในทางพระพุทธศาสนาจึงเน้นที่การเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมให้ก่อให้เกิดโทษน้อยที่สุด โดยใช้หลักในการพัฒนาพฤติกรรมและความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่ควรมีต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมมาเป็นตัวควบคุมซึ่งพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ศีล” ดังนี้

๑. การพัฒนาความสุขในการเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและสังคมด้วยศีล การพัฒนาในขั้นต้นนี้ต้องพัฒนาจิตใจ และ ปัญญาควบคู่ไปด้วยคือ มีปัญญารู้และเข้าใจว่าสิ่งใดดี หรือไม่ดีมีฉันทะ มีกำลังใจ มีสติและตั้งใจในการปฏิบัติแต่มุ่งเน้นที่พฤติกรรมและความสัมพันธ์ต่อ สิ่งแวดล้อมและสังคม หลักการเบื้องต้นของศีล คือถ้ายังต้องอยู่กับความสุข อย่างน้อยที่สุดก็ต้องไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหายต่อผู้อื่นดังที่ปรากฏในหลักศีล ๕ ถ้าหาก พัฒนามากขึ้นไปกว่านั้นก็ให้เริ่มฝึกตนเองให้เป็นอย่างง่ายขั้นต่อกามสุขให้น้อยลง ดังเช่น ลีขาบทที่เพิ่มเข้ามาอีก ๓ ข้อในศีล ๘ รวมถึงให้หลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดี เมื่อ เข้าไปเกี่ยวข้องกับแล้วแม้จะทำให้เกิดความสุขในช่วง สั้นๆ แต่ในระยะยาวทำให้เกิดความเสื่อมหรืออกุศลกรรมตามมาซึ่งจะเป็นผลเสียต่อไปในภายหลัง เช่น อบายมุข ๖ (ทางแห่งความเสื่อม)

อนันตริยกรรม ๕ (กรรมที่ก่อให้เกิดผลเสียหายอย่างหนักต่อผู้กระทำความผิด ๕ (การค้าขายที่ไม่ควรกระทำ) เป็นต้น แต่ศีลนั้นไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่นี้ไม่เบียดเบียน เท่านั้นรวมไปแล้วมีการพัฒนาพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่ดีงามด้วย คือ

๑. เมื่อยังต้องการสุขจากการเสพวัตถุอยู่ก็ ต้องรู้จักหาทำกิจหน้าที่เพื่อให้ได้มา รู้จักเก็บและใช้ อย่างถูกต้องไม่ทำให้เกิดโทษในภายหลังมีแรงจูงใจที่ ดีงามในการประกอบอาชีพ เช่น ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตต ตนิกธรรม ๔ (หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขต้นหรือ อามักเรียกกันสั้นๆ ว่า คาถาหัวใจเศรษฐี), โภคอาทียา ๕ (ประโยชน์จากทรัพย์), โภควิภาค ๔ (การจัดสรรทรัพย์ใช้), สุขของคฤหัสถ์ ๔, กามโกศ ๑๐ (ผู้ยั้งเสพกาม ๑๐ ประเภท) เป็นต้น

๒. พัฒนาความสุขในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น ทั้งในระดับส่วนบุคคล ครอบครัวไปจนกระทั่งถึงสังคม โดยรู้จักทำหน้าที่ มีหน้าที่ที่ดีต่อกันช่วยเหลือเกื้อกูลกันให้สมกับฐานะ รู้จักเลือกคบคน รวมถึงการรักษา กฎระเบียบ การเมือง การปกครอง วัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงาม เช่น เบญจธรรม, มิตรแท้ ๔, มิตรเทียม ๔, ทิศ ๖, (บุคคลต่าง ๆ ที่ต้องเกี่ยวข้องในสังคม)ฆราวาสธรรม ๔, พรหมวิหาร ๔, สังคหวัตถุ ๔, สาราณียธรรม ๖, ราชธรรม ๑๐ เป็นต้น

๓. การพัฒนาความสุขภายในใจด้วยการพัฒนาจิตใจ แม้ความสุข ๕ อย่างแรกซึ่งจัดอยู่ใน ประเภทกามสุข (และขั้นต่อนิรามิสุข) คือความสุข จะเป็นสิ่งที่ทำให้นุชนมีความสุขได้ก็ตาม แต่ก็มี ข้อเสียตามที่ได้กล่าวเอาไว้ข้างต้น ดัง นั้น พระพุทธเจ้าจึงไม่ได้ให้เราหยุดอยู่เพียงความสุข แต่ให้พัฒนาความสุขที่ขึ้นต่อสิ่งภายนอกให้น้อยลง จนถึงไม่ต้องพึ่งสิ่งภายนอกก็มีความสุขได้ด้วยการพัฒนาจิตใจขึ้นมาเริ่มจาก

๑) พัฒนาจิตใจที่เป็นบุญเป็นกุศลหรือพัฒนาคุณภาพจิต โดยเริ่มจากใช้สิ่งแวดล้อมและสังคมมา ช่วยในการพัฒนาจนกระทั่งการพัฒนาจิตใจของคนให้ มีความสุขได้โดยไม่ต้องพึ่งสิ่งภายนอก ดังเช่นในหลัก บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ กตัญญูกตเวทีโสตาปัตตียังคะ ๔ (กล่าวถึงสิ่งที่ควรศรัทธา) พรหมวิหาร ๔ หิริโอตตะปะ เป็นต้น

๒) พัฒนาจิตใจให้มีสมณะภาพ คือมีวิริยะ เข้มแข็ง อดทน มีสติและเป็นจิตที่สงบ ตั้งมั่นเป็น สมาธิการพัฒนาในขั้นนี้ได้แก่ การฝึกสมถกรรมฐาน หรือฝึกสมาธิด้วยวิธีต่างๆ ในกรรมฐาน ๔ เป็นต้น

๓) พัฒนาคุณภาพจิตใจให้มีสภาพจิตดีคือ พัฒนาให้จิตใจมีธัมมสมาธิ ๕ ได้แก่ ปราโมทย์ คือความชื่นบานใจร่าเริงสดใส ปิตติคือ ความอิมใจความปลื้มใจ ปัสสัทธิคือ ความสงบเย็น ภาวใจ ความ ผ่อนคลายสิ้นสบาย สุข คือ ความสิ้นใจไร้ความขัดข้อง สมาธิคือ ความสงบอยู่ตัวมั่น สนิทไม่มี สิ่งรบกวนเล้าละคาย

การพัฒนาในขั้นนี้ เป็นการพัฒนาความสุข ในขั้นที่ ๖ และ ๗ ทำให้มีความสุขที่เป็นอิสระจากสิ่งภายนอก สามารถสร้างหรือพัฒนาได้ด้วยตนเอง

๓. พัฒนาความสุขขั้นนิพพานสุขด้วยการพัฒนาปัญญา ความสุขในขั้นสูงสุดที่เป็นจุดหมายใน พระพุทธศาสนา หรือนิพพานสุขนี้เป็นความสุขที่จะไม่ กลับกลายเป็นภาวะอิสระอย่างแท้จริง ไม่ถูกกระทบ กระทั่งด้วยความแปรเปลี่ยนของสิ่งต่างๆ ความสุขใน ระดับนี้จะพัฒนาขึ้นมาได้ ด้วย การปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐาน กำหนดคูริยะสังข์ ๔ ตามความเป็นจริง ได้ตลอดจนสามารถ

กำจัดอวิชา ตัณหา อุปทาน ในจิตใจได้วิธีการพัฒนาความสุขประเภทนี้พระพุทธเจ้า ตรัสไว้หลายรูปแบบด้วยกัน แต่โดยอรรถนั้นเป็นเรื่อง เดียวกัน เช่น มหาปฏิปธานสูตร อาณาปาตนะสูตร เป็นต้น

สรุป พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการฝึกและการพัฒนาเพื่อให้คนเข้าถึงความสุขอย่างแท้จริง คือ ความสุขที่จะไม่ผันแปร เป็นอิสระแต่ก็ไม่ได้ละเลย ความสุขแบบอื่น ๆ การพัฒนาความสุขในพุทธศาสนา จึงมีการพัฒนาเป็นขั้นเป็นตอนตามเหตุและปัจจัยของธรรมชาติโดยมิได้มุ่งเน้นให้บุคคลมีความสุขเท่านั้น แต่ให้คนมีความสุขไปพร้อมๆกับการพัฒนาตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้เกิดความเกื้อกูลดีงาม แก่ใจและกำจัดสภาพที่ไม่เกื้อกูลดีงามหรือที่เป็นอกุศลไปพร้อมๆ กับ การพัฒนาสิ่งที่เป็นกุศล การพัฒนานี้จะใช้ความสุขในระดับแรก ๆ ที่ยังขึ้นต่อสิ่งภายนอก เพื่อพัฒนาความสุขที่ละเอียดขึ้น โดยไม่ให้ติดตันอยู่เพียงแค่อุศลในขั้นเบื้องต้นเท่านั้น ผู้ที่กำลังพัฒนาตนเองอยู่นั้น จะช่วยสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้นและช่วยชักนำผู้อื่นให้เกิดความสุขได้ ด้วยเช่นกัน แม้จะไม่สามารถเข้าถึงความสุขสูงสุดคือนิพพานสุขแต่อย่างน้อยที่สุดการอยู่ร่วมกันก็ย่อมไม่มี การเบียดเบียนเกิดความเดือดร้อนเสียหายให้แก่ สิ่งแวดล้อมและสังคม รวมถึงเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้คนอื่น ๆ ในสังคมสามารถพัฒนาความสุขในขั้นสูงขึ้นไปได้ ตามกำลังความสามารถ และเหตุปัจจุบัน

๒.๔ แนวคิดเรื่องสุขภาวะองค์รวม

๒.๔.๑ ความเป็นมาของสุขภาวะองค์รวม

องค์การอนามัยโลกได้นิยามไว้ว่า “สุขภาวะ หมายถึงสุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา มิใช่เพียงการปราศจากโรคหรือความพิการเท่านั้น” ตามนิยาม “สุขภาวะ” ขององค์การอนามัยโลก และ พ.ร.บ.สุขภาวะแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐” หรือสุขภาวะที่สมบูรณ์ทุกๆ ทาง เชื่อมโยงกัน สะท้อนถึงความเป็นองค์รวมอย่างแท้จริงของสุขภาวะที่เกื้อหนุนและเชื่อมโยงกัน ทั้ง ๔ มิติ นำมาสู่วิสัยทัศน์ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) คือ “คนไทยมีสุขภาวะยั่งยืน หมายถึงคนไทยมีสุขภาวะดีครบทั้งสี่ด้าน ได้แก่ กาย จิต สังคม และปัญญา อันได้แก่

๑. สุขภาวะทางกาย หมายถึง การมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีเศรษฐกิจพอเพียง มีสิ่งแวดล้อมดี ไม่มีอุบัติเหตุ เป็นต้น

๒. สุขภาวะทางจิต หมายถึง จิตใจที่เป็นสุข ผ่อนคลาย ไม่เครียด คล่องแคล่ว มีความเมตตา กรุณา มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น

๓. สุขภาวะทางสังคม หมายถึง การอยู่ร่วมกันด้วยดี ในครอบครัว ในชุมชน ในที่ทำงาน ในสังคม ในโลก ซึ่งรวมถึงการมีบริการทางสังคมที่ดี และมีสันติภาพ เป็นต้น

๔. สุขภาวะทางปัญญา (จิตวิญญาณ) หมายถึง ความสุขอันประเสริฐที่เกิดจากมีจิตใจสูง เข้าถึงความจริงทั้งหมด ลดละความเห็นแก่ตัว มุ่งเข้าถึงสิ่งสูงสุด ซึ่งหมายถึงพระนิพพาน หรือพระผู้เป็นเจ้าของความดีสูงสุดแล้วแต่ความเชื่อที่แตกต่างกันของแต่ละคน

สุขภาวะ หมายถึง การดำรงชีพของบุคคลอย่างมีความสุขทั้งกายและจิต อาจกล่าวได้ว่ามิใช่เพียงไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ แต่รวมถึงการมีชีวิตที่มีร่างกายแข็งแรง จิตแข็งแรง มีความสุขอยู่ในสังคม โลก ในปัจจุบัน ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว บางอย่างที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดภาวะคุกคามต่อสุขภาวะคนไทยเกิดเป็นปัญหาด้าน สุขภาพ มลภาวะที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับอาหาร

วิถีชีวิต ค่านิยมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปแล้วแต่ก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพตามมาทั้ง สิ้นก่อให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บเช่นเกิดโรคเอดส์ เกิดโรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจขาดเลือด เกิดอุบัติเหตุสูงขึ้น เป็นต้น มีโรคหลายโรคที่อาจป้องกันหรือสามารถลดอัตราเสี่ยงลงได้ ซึ่งต้องการความร่วมมือร่วมใจจากหลายๆฝ่ายช่วยการสร้างเสริมสุขภาพให้กับสังคม

๒.๔.๒ พัฒนาการของแนวคิด

แนวคิดสุขภาวะเกิดขึ้นตั้งแต่คริสต์ทศวรรษที่ ๑๗ พร้อมกับพัฒนาการทางวิทยาศาสตร์ การแพทย์ แนวคิดสุขภาวะจะเน้นทางร่างกายปราศจากโรคเป็นหลัก เป็นแนวคิดการแยกร่างกายออกจากมิติทางด้านจิตและสังคมซึ่งได้รับอิทธิพลนักปรัชญาเดการ์ต ต่อมาพัฒนาการแนวคิดสุขภาวะมีความเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่สาเหตุของความเจ็บป่วย ค่านิยม การรักษา บุคคลที่รับผิดชอบและมีบทบาทในการสร้างสุขภาวะที่ดี ก่อนหน้าทัศนคติความเจ็บป่วยเน้นทางด้านร่างกาย การรักษาและรับผิดชอบต่อแพทย์และสาธารณสุข ปัจจุบันค่านิยมขยายไปสู่สังคม บุคคลที่มีบทบาทในการสร้างสุขภาวะจึงครอบคลุมสังคมและมิติอื่นๆ เรียกว่า สุขภาวะองค์รวมต่อมา

๒.๔.๓ แนวคิดสุขภาวะองค์รวม

สุขภาวะองค์รวมชาวตะวันตกและสุขภาวะองค์รวมทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

๑) สุขภาวะตามแนวคิดของ อตัม ประกอบด้วย

๑ สุขภาวะด้านร่างกาย (Physical wellness) หมายถึงการที่บุคคลรับรู้ว่ามีสุขภาพดีและมีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ เช่นการออกกำลังกายและรับประทานอาหารอย่างเหมาะสมทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ การไม่มีความเจ็บป่วยหรือมีโรคทางกาย การไม่ใช้สารเสพติด เป็นต้น

๒. สุขภาวะด้านจิตวิญญาณ (Spiritual wellness) หมายถึง การมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า มีความหมาย มีเป้าหมาย รวมไปถึงการมีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ (เช่นการนับถือศาสนา) ที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคง

๓ สุขภาวะด้านปัญญาและการรู้คิด (Intellectual wellness) หมายถึงการมีกระบวนการทางปัญญาที่เหมาะสม เช่น มีความคิดที่เป็นเหตุเป็นผล สามารถคิดแก้ปัญหาต่างๆ ได้ มีความคิดริเริ่มกระตือรือร้นและเปิดกว้างต่อการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ

๔ สุขภาวะด้านสังคม (Social wellness) หมายถึง การตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น และการรับรู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การยอมรับและเข้าใจช่วยเหลือหรือสนับสนุนซึ่งกันและกัน

๕ สุขภาวะด้านอารมณ์ (Emotional wellness) หมายถึง การมีความมั่นคงทางอารมณ์สามารถตระหนักถึงและเข้าใจในอารมณ์ความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น และมีการจัดการกับอารมณ์ทั้งทางบวกและลบได้อย่างเหมาะสม

๖ สุขภาวะด้านจิตใจ (Psychological wellness) หมายถึง การมีความเชื่อในความสามารถของตนเอง การเปิดใจกว้างที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ การมองโลกในแง่ดี และการมีความหวัง^{๒๒}

๒) สุขภาวะตามแนวคิดของไมเยอร์ ประกอบด้วย

๑. ด้านจิตวิญญาณ (Spirituality) หมายถึง การตระหนักรู้ถึงการดำรงอยู่และความเชื่อมโยงของตนกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว

๒. ด้านการมีทิศทางของตนเองและมีเป้าหมายของชีวิต (Self-Direction) หมายถึง การมีการดำเนินชีวิตแต่ละวันอย่างมีเป้าหมายประกอบด้วยคุณลักษณะต่างๆ คือ การรับรู้คุณค่าแห่งตน (Sense worth) การรับรู้ถึงการควบคุม (Sense of control) ความเชื่อบนพื้นฐานของความเป็นจริง (Realistic beliefs) การตระหนักรู้ในอารมณ์และการเผชิญปัญหา (Emotional awareness and coping) การแก้ไขปัญหาและการสร้างสรรค์ (Problem solving and creativity) การมีอารมณ์ขัน (Sense of humor) การมีภาวะโภชนาการที่ดี (Nutrition) การออกกำลังกาย (Exercise) การดูแลตนเอง (Self-care) การจัดการกับความเครียด (Stress management) การมีเอกลักษณ์ทางเพศ (Gender identify) และการมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identify)

๓. ด้านการทำงานและการใช้เวลาว่าง (Work and Leisure) หมายถึง การมีรายได้ที่เหมาะสมกับหน้าที่การงาน มีการรับรู้ความสามารถของตนเองในการทำงาน มีความพึงพอใจในตำแหน่งหน้าที่และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน ส่วนการใช้เวลาว่างเกี่ยวข้องกับการมีกิจกรรมการละเล่นสนุกสนานรื่นเริง

๔. ด้านมิตรภาพ (Friendship) หมายถึง การมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีกับบุคคลอื่น การได้รับการสนับสนุนทางสังคม มีการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลทั้งที่เป็นการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลและชุมชน ที่นอกเหนือความสัมพันธ์ทางครอบครัว

๕. ด้านความรัก (Love) หมายถึง การมีความรู้สึกว่าเป็นที่รักของบุคคลรอบข้าง และมีความผูกพันใกล้ชิด^{๒๓}

๓) สุขภาวะแบบองค์รวมแนวพุทธของพระพรหมคุณาภรณ์ ประกอบด้วย

๑. กายภาวนา (Physical Development) เป็นการพัฒนากาย และการพัฒนาร่างกายให้รู้จักติดต่อกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพทั้งหลายในทางเป็นคุณประโยชน์ เกื้อกูล ไม่เกิดโทษ รู้จักบริโภคปัจจัยสี่ให้มีคุณค่าสูงสุด ไม่บริโภคตามค่านิยมซึ่งอาจส่งผลเสียต่อสุขภาพได้ กายภาวนา มี ๔ หมวดย่อย คือ สิ่งแวดล้อม คือ การเห็นคุณค่า ดูแลรักษา มีความซาบซึ้งมีความสุขในการได้อยู่กับธรรมชาติปัจจัยสี่ รวมทั้งอุปกรณ์และเทคโนโลยี คือ การเสพบริโภค การใช้สอยเพื่อการพัฒนา และสร้างสรรค์ให้เกิดความพอดี การใช้อินทรีย์ โดยเน้นที่การใช้ประสาทตาและหู

^{๒๒} Adams, T., Bezner, J., & Steinhardt, M. The conceptualization and measurement of perceived wellness: Integrating balance across and within dimensions. *American Journal of Health Promotion*, ๑๑(๓), ๒๐๘-๑๘. ๑๙๙๗.

^{๒๓} Myers J. E., Sweeney, T. J., & Witmer, J. M. The wheel of wellness for counseling: A holistic model for treatment planning. *Journal of Counseling and development*, ๗๘(๓), ๒๕๑-๒๖๖. ๒๐๐๐

เป็นสิ่งสำคัญ และใช้อย่างมีสติรู้ตัวสุขภาพร่างกาย การดูแล เอาใจใส่สุขภาพร่างกายการมีสุขภาพทั่วไป สมบูรณ์แข็งแรง

๒. ศิลภาวนา (Social Development) เป็นการพัฒนาด้านพฤติกรรม โดยการพัฒนาด้านกายและวาจาให้มีพฤติกรรมทางสังคมที่เหมาะสม มี ๓ หมวดย่อยคือ ปฏิสัมพันธ์ คือการไม่เบียดเบียน ไม่สร้างความเดือดร้อนต่อผู้อื่นรู้จักสงเคราะห์ เกื้อหนุนทำให้เกิดมิตรและความสามัคคี อาชีพ คือ มีความสุจริตในการประกอบสัมมาอาชีพะ วินัย คือ การมีความเคารพ รักษา กฎเกณฑ์ กติกา จรรยาบรรณ กฎหมาย รู้จักใช้วินัยในการดำรงชีวิต

๓. จิตภาวนา (Emotional Development) คือ การพัฒนาด้านจิตใจ เป็นการพัฒนาให้บุคคลมีจิตที่สมบูรณ์ มีชีวิตที่มีคุณภาพ และมีสุขภาพจิตที่ดีประกอบด้วย ๓ หมวดย่อย คือ คุณภาพ คือ การมีความศรัทธา มีความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาสมรรถภาพ คือการความเพียรพยายาม บากบั่นอดทน และมีสติควบคุมให้อยู่ในทางไม่หันเหไปในทางเสื่อม สุขภาพจิต คือ การมีความร่าเริง เบิกบานสดชื่น แจ่มใส อิ่มใจ ผ่อนคลาย ตั้งมั่น โปร่งโล่ง ไม่มีภาวะกดดัน บีบคั้น

๔. ปัญญาภาวนา (Wisdom Development) คือ การพัฒนาบุคคลให้ รู้จักคิด พิจารณา วินิจฉัยไตร่ตรอง ใช้วิจารณ์ญาณในการแก้ไขปัญหาและดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญา ประกอบด้วย ๒ หมวดย่อย คือ การปฏิบัติต่อความรู้ เช่น รู้วิชาชีพการงานที่เป็นหน้าที่ของตน คิดเป็น แก้ปัญหาเป็นดับทุกข์เป็น และการมีระดับความรู้ คือการมีความรู้ที่เกี่ยวข้องต้องใช้ในการดำเนินชีวิตและกิจการงานทั้งหลาย การหยั่งรู้ รู้เข้าไปในความจริงของสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย และการรู้แจ้งส่งผลทำให้จิตใจ หลุดพ้นเป็นอิสระ^{๒๔}

๒.๔.๔ ความหมายความสุขในเชิงปฏิบัติการ

ความหมายของสุขภาวะในเชิงปฏิบัติของหน่วยงานราชการที่นำไปใช้ในการสร้างและวัดค่า และความหมายของสุขภาวะเชิงนโยบายของหน่วยงานหลัก ได้แก่ กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น ได้นิยามความหมายของความสุขของปัจเจกบุคคลไม่แยกออกจากชุมชนหรือสังคม การอธิบายสุขภาวะจึงรวมชุมชนเข้าไปด้วย ในแง่ที่ชุมชนนอกจากจะอธิบายในด้านองค์ประกอบทางภูมิศาสตร์การอยู่ร่วมกันและปริมาณประชาชนที่มีปฏิสัมพันธ์กันแล้ว ชุมชนมักจะถูกเน้นการอธิบายการรวมกลุ่มภายใต้แกนทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีเป็นการฐานแห่งการสร้างชุมชน ขณะที่คำว่าสังคมเน้นการอธิบายในภาพกว้างบนฐาน สถานภาพ บทบาท ปทัสถานที่ใช้จัดความสัมพันธ์ของคนในสังคม

ความหมายของชุมชนในเชิงวิชาการจะมีความหมายเป็นพลวัต กล่าวคือในอดีตชุมชนจะได้รับการอธิบายว่าเป็นสังคมปฐมภูมิ มีความเรียบง่าย เป็นต้น ปัจจุบันความหมายของชุมชนมีความสลับซับซ้อน ไม่ตายตัวมากขึ้น จากงานศึกษาชุมชนของนักวิชาการที่โดดเด่น เช่น กาญจนา แก้วเทพ, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ประเวศ วะลี เสน่ห์ จามริก ยศ สันตสมบัติ นิธิ เอียวศรีวงศ์ สาระสำคัญ นอกของจากการนิยามคำว่าชุมชนของท่านเหล่านี้คล้ายกับการนิยามของเสรี พงษ์พิศ ในแง่ที่ชุมชนสัมพันธ์กับบริบทประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง และการพัฒนา ดังนี้

^{๒๔} พระพรหมคุณภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **สภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ**. (พิมพ์ครั้งที่ ๑๐) กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย. ๒๕๔๘, หน้า ๒๕.

๑. ความหมายของเป็นสุข ความสุขเป็นพื้นฐานความต้องการของมนุษย์ซึ่งมีผู้นิยามความสุขทั้งโดยตรงและทางอ้อมตั้งแต่ครั้งยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงยุคปัจจุบัน งานทางวิชาการของนักปรัชญาชาวตะวันตกก่อนคริสตกาลประมาณ ๗ ศตวรรษ เช่น เพลโต^{๒๕} เป็นต้น ที่อธิบายแนวคิดสังคมในอุดมคติในเชิงการเมือง คือ อุดมรัฐ (Republic) ความสุขในคำนิยามของเพลโตเป็นความสุขของปัจเจกบุคคลและความสุขทางสังคม วางอยู่บนโครงสร้างการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมือง ทิศนะของเพลโตรูปแบบทางการปกครอง (ราชาประชาธิปไตย) เป็นรูปแบบการปกครองในอุดมคตินำมาซึ่งความสุขแก่ส่วนรวม นอกจากนี้ยังมีงานเขียน Utopia ที่เห็นว่าการจัดโครงสร้างการปกครองที่เหมาะสมจะนำมาสู่ความสุขของปัจเจกบุคคลได้

การให้ความหมายความสุขในทางตะวันออกจะมีความเกี่ยวข้องกับหลักศาสนา (พราหมณ์ ขงจื้อ เป็นต้น) ความสุขของมนุษย์ตามทัศนะของพุทธศาสนา แบ่งความสุขออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ ๑). กามสุข หรือ ความสุขในรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส การสนองต่อความต้องการ เป็นความสมอยาก สมปรารถนา ย่อยออกเป็น ๓ ระดับ คือ (๑) กามสุข (๒) ความสุขทางสังคม และ (๓) ความสุขในการพัฒนาชีวิต อันเป็นการอธิบายความสุขว่ามีหลายระดับโดยที่กามสุขเป็นเรื่องของการตอบสนองความต้องการทางประสาทสัมผัสความสุขทางสังคม เป็นความสุขจากความเป็นมิตรและการอยู่ร่วมกันในครอบครัวชุมชน และสังคม และความสุขจากภายใน เกิดขึ้นพร้อมกันไปกับการพัฒนาของชีวิต ก่อให้เกิดปัญญาที่ทำให้จิตใจเป็นอิสระ และกล่าวด้วยว่า พุทธศาสนามีได้ปฏิเสธกามสุข แต่สอนให้รู้จักปฏิบัติอย่างถูกต้องเท่านั้น ๒). ฌานสุข หรือความสุขจากความสงบทางใจ และ ๓). นิพพานสุข หรือความสุขในนิพพาน ความหลุดพ้น

ความหมายของความสุขในแง่ของการยุทธศาสตร์การพัฒนา แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐^{๒๖} ให้คำนิยามความสุขว่า “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) คนไทยมีคุณธรรมนำความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพและเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน อยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี”

๒. ความหมายของความสุขของชุมชน ความสุขของชุมชนหมายถึง ความสุขของปัจเจกบุคคลที่มาจากปัจจัยเงื่อนไขจากชุมชน ความสุขของบุคคลที่ไม่สามารถแยกออกจากองค์ประกอบของชุมชนได้ สภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดีเอื้อบุคคลเป็นสุข บุคคลที่เป็นสุขเป็นฐานการพัฒนาชุมชนให้เป็นสุข จึงมีนักพัฒนา นักวิชาการ กรมพัฒนาชุมชน สถาบันการศึกษาและคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติให้คำจำกัดความ และสร้างดัชนีชี้วัดความสุขของคนไทย โดยกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดตัวชี้วัดระดับความสุขของคนในชุมชนจากระดับน้อยไปมาก ๕ ระดับ ดังนี้

ระดับแรก “อยู่ร้อนนอนทุกข์” ระดับคะแนน ๐-๒๐ คะแนน ระดับน้อยที่สุด เป็นความรู้สึกที่เกิดความเร้นแค้นในปัจจัยการดำเนินชีวิตไม่มีความสุข มีความกังวลอยู่ตลอด

^{๒๕} <http://www.aprendendoingles.com.br/ebooks/republic.pdf>

^{๒๖} แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ ระหว่างปี ๒๕๕๐-๒๕๕๔: ม)

ระดับที่สอง “อยู่ได้ คลายทุกข์” ระดับคะแนน ๒๑-๔๐ คะแนน ระดับน้อย เป็นความรู้สึกที่เกิดจากการที่สามารถปรับตัวใช้ปัจจัยการดำเนินชีวิต และการจัดการกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้บ้าง ยังมีความกังวลใจ ต้องการรับการช่วยเหลือจากภายนอก

ระดับที่สาม “อยู่อึด นอนอุ่น” ระดับคะแนน ๔๑-๖๐ คะแนน ระดับปานกลาง เป็นความรู้สึกที่มีความสามารถในการบริหารจัดการปัจจัยการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับชุมชน มีความพอใจ สบายใจ สะดวก ระดับเดียวกันหรือเท่าๆกันกับความกังวลเป็นห่วง ต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

ระดับที่สี่ “อยู่ดี มีสุข” ระดับคะแนน ๖๑-๘๐ คะแนน ระดับมาก (อยู่ดี มีสุข) เป็นความรู้สึกมั่นใจในความสามารถในการบริหารจัดการปัจจัยการดำเนินชีวิตให้มีความสุข แก้ไขปัญหาเพื่อลดความหวงกังวลต่างๆ ได้มาก

ระดับที่ห้า “อยู่เย็น เป็นสุข” ระดับคะแนน ๘๑-๑๐๐ คะแนน ระดับมากที่สุด เป็นความรู้สึกเชื่อมั่นและมั่นใจในความสามารถในการบริหารจัดการปัจจัยการดำเนินชีวิต เพื่อตัดความกังวลต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นหรืออาจเกิดขึ้น ทำให้รู้สึกพึงใจพอใจ สบายใจมากที่สุดและคงอยู่ต่อเนื่อง^{๒๗}

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติให้คำนิยาม “ความอยู่เย็น เป็นสุข” หมายถึง “สภาวะที่คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพทั้งด้านจิต กาย ปัญญา ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวมและสัมพันธ์กันได้อย่างดี ถูกต้องดีงาม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”^{๒๘}

จากความหมาย “ความอยู่เย็น เป็นสุข” สามารถกำหนดองค์ประกอบที่เป็นพื้นฐานร่วมในการสร้าง ความสุขของมนุษย์ได้ ๖ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) การมีสุขภาพ ๒) เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งเป็นธรรม ๓) ครอบครัวอบอุ่น ๔) การบริหารจัดการชุมชนดี ๕) การมีสภาพแวดล้อมดีมีระบบนิเวศที่สมดุล ๖) เป็นชุมชนประชาธิปไตยมีธรรมาภิบาล

๓. องค์ประกอบของความสุข สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ^{๒๙} ได้กำหนดตัวชี้วัดความสุขซึ่งได้นำมาเป็นกรอบในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ดังนี้

องค์ประกอบที่ ๑ การมีสุขภาพ หมายความว่า การดำรงชีพของบุคคลอย่างมีความสุขกาย ดำเนินชีวิตโดยใช้ความรู้ในการรักษาร่างกายให้แข็งแรงไม่เจ็บป่วย มีอายุยืนยาว มีสุขภาพจิตใจที่ดี ยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม “คิดเป็น ทำเป็น” มีความเป็นเหตุเป็นผล มีทักษะในการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข สร้างสรรค์ประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัวและสังคมได้อย่างเต็มศักยภาพ ตรงกับการพัฒนาภายในของปัจเจกบุคคล คือ 1 ซึ่งคุณสมบัติภายใน (Subjective) เป็นเรื่องคุณค่าด้านจิตใจ และตรงกับทุนปัญญา มิตินทุนมนุษย์ (Human capital) อันได้แก่ ทักษะประสบการณ์ ความรู้ จริยธรรม คุณธรรม ความรับผิดชอบ อุดมคติ ความซื่อสัตย์

องค์ประกอบที่ ๒ เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งเป็นธรรม หมายความว่า การกระทำใดๆ อันก่อให้เกิด การผลิต การจำหน่ายและการบริโภค ให้เกิดรายได้ที่เพียงพอ เกิดจากการมีงานสุจริต มีความมั่นคงและความปลอดภัยในการทำงาน มีรายได้ที่เป็นธรรมต่อเนื่อง มีการรวมตัวเป็น

^{๒๗} <http://www.cdd.go.th/phanomphrai/GVH.pdf> (เข้าศึกษาเมื่อ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๙)

^{๒๘} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐), หน้า ข.

^{๒๙} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (๒๕๕๐) หน้า ๑.

กลุ่มเพื่อช่วยเหลือ แบ่งปันกัน เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและเกิดความยั่งยืน ตรงกับ It หมายถึง วัตถุประสงค์ที่มุ่งเน้นบริโภค อุโภค สอดคล้องกับทุนทางปัญญา มิติทุนทางสังคม

องค์ประกอบที่ ๓ ครอบครัวอบอุ่น หมายถึง ครอบครัวที่สมาชิกมีความรัก ความผูกพันต่อกัน มุ่งมั่นที่จะการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีจุดหมาย สามารถปฏิบัติบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม มีการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกวัยเยาว์ให้เติบโตอย่างมีคุณภาพในวิถีชีวิตของความเป็นไทย เลี้ยงดูผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขและรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกันเพื่อให้สามารถดำรงความเป็นครอบครัวได้อย่างมีคุณภาพที่ยั่งยืน ตรงกับ we เป็นเรื่องภายในของชุมชน (ซึ่งเป็น พหุพจน์) สอดคล้องกับทุนปัญญา มิติทางสังคม

องค์ประกอบที่ ๔ ชุมชนมีการบริหารจัดการชุมชนดี หมายถึง ชุมชน แสดง ความสามารถบริหารจัดการชุมชน จัดกระบวนการพัฒนาชุมชน มีกิจกรรมการแก้ไขปัญหาชุมชนได้ด้วยตนเองอย่างมีเหตุมีผลและมีการบริหารจัดการที่ดี ผู้นำ ประชาชนและองค์กรในชุมชนสามารถร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข รวมทั้งมีภาคีการพัฒนาที่มีบทบาทเกื้อหนุนการทำงานภายในชุมชน มีการสื่อสาร และกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง สามารถอนุรักษ์คุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนท้องถิ่นรวมถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทย

การบริหารจัดการตรงกับ its ซึ่งการบริหารจัดการที่ดีต้องมีความเป็นธรรม โปร่งใสและเป็นภาววิสัย ไม่มีอคติ สอดคล้องกับทุนทางปัญญา มิติทางโครงสร้าง หมายถึง ระบบการจัดการเป็นองค์ความรู้ที่จัดวางไว้นอกตัวมนุษย์ได้ และสามารถเก็บกักรักษา ถ่ายทอดกันได้ ซึ่งองค์ความรู้เช่นนี้จะยังคงดำรงอยู่ในโครงสร้างของสังคมนั้นๆ แม้บุคคลจะจากไปก็ตาม

องค์ประกอบที่ ๕ การมีสภาพแวดล้อมดีมีระบบนิเวศที่สมดุล หมายถึง บรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการใช้ชีวิตของคนในหมู่บ้าน สร้างความสะอาด สบาย ร่มรื่น ปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ครอบครัวที่อยู่อาศัยที่มั่นคง การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน และการมีบริการสาธารณสุขที่พอเพียง มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มีคุณภาพ สมดุลในระบบนิเวศเพื่อช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน สภาพแวดล้อมเป็นวัตถุประสงค์ที่มุ่งเน้นบริโภค เป็น วัตถุประสงค์ที่มุ่งเน้นบริโภค สอดคล้องกับทุนทางปัญญา มิติด้านสังคม

องค์ประกอบที่ ๖ เป็นชุมชนประชาธิปไตยมีธรรมาภิบาล หมายถึง ชุมชนเป็น สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล ประชาชน มีสิทธิเสรีภาพได้รับการยอมรับและเคารพในศักดิ์ศรี ความเป็นคนที่เท่าเทียมกันตามระบอบประชาธิปไตย ประพฤติ ปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของตนเอง และเคารพในสิทธิและหน้าที่ของคนอื่น มีระเบียบวินัย มีระบบการบริหารจัดการที่ยึดหลักธรรมาภิบาล เพื่อให้เกิดความโปร่งใส คำนึง และกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม นำไปสู่สังคมสมานฉันท์ที่มีสันติสุขอย่างยั่งยืน

๒.๕ แนวคิดชุมชนกับความสุข

ตัวชี้วัดความสุขของชุมชนประกอบด้วย

๒.๕.๑ การพัฒนาที่ยั่งยืน

สหประชาชาติ จากการประชุมสมัชชาโลก Commission on Environment and Development (๒๕๒๖) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สนองความต้องการของปัจจุบัน โดยไม่ทำให้ประชาชนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถของเขาในการที่จะสนองความต้องการของเขาเอง นั่นคือ เป็นการพัฒนาที่จะช่วยให้อนุชนในอนาคตลดความต้องการของตนเอง

ส่วนในหนังสือ Global Ecology Handbook (อ้างถึงใน พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๑: ๖๕-๖๖) ได้ให้ความหมายที่เข้าใจง่ายว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ นโยบายที่สนองความต้องการของประชาชนในปัจจุบัน โดยไม่ต้องทำลายทรัพยากรซึ่งจะเป็นที่ต้องการในอนาคต

การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การรักษาความสมดุลระหว่างมนุษย์ในการปรับปรุงด้านวิถีการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดี รวมไปถึงการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศวิทยาให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอของประเทศไทยในการประชุมสุดยอดของโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน ณ นครโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ คณะอนุกรรมการกำกับการอนุรักษ์ตามแผนปฏิบัติการ ๒๑ และการพัฒนาที่ยั่งยืน ร่วมกันสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ได้หาข้อยุติด้านค่านิยมของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทยเป็นการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกๆ ด้านอย่างสมดุล บนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทยด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม ด้วยความเอื้ออาทร เคารพซึ่งกันและกัน เพื่อสามารถในการพึ่งตนเอง และคุณภาพชีวิตที่ดี อย่างเท่าเทียมกัน”

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต, ๒๕๔๑) ได้อธิบายการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ มีดุลยภาพ (Balance) หรือพูดอีกนัยหนึ่ง คือ การทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ

๒.๕.๒ องค์ประกอบและลักษณะการพัฒนาที่ยั่งยืน

วิธีการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน UNDP (อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวานิช, ๒๕๔๑: ๕๗-๖๓) ได้นำเสนอไว้ ๗ ประการ โดยกล่าวไว้ว่า องค์ประกอบทั้ง ๗ ประการต่อไปนี้ ควรถูกกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของประเทศโลกที่สาม ซึ่งได้แก่

(๑) ประชาชนจะต้องยอมรับในความชอบธรรมของรัฐบาล (Legitimacy) และรัฐบาลจะต้องมีความรับผิดชอบต่อประชาชนในกิจการที่ได้กระทำลงไป (Accountability)

(๒) ประชาชนจะต้องมีอิสระเสรีภาพในการรวมกลุ่ม และในการมีส่วนร่วม (Freedom of Association and Participation)

(๓) จะต้องมีการรื้อถอนกฎหมายที่ชัดเจน และเป็นระบบที่ก่อให้เกิดสถานะที่มั่นคง เป็นหลักประกันต่อชีวิตและการทำงานของพลเมือง รวมทั้งเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อผู้ประกอบการ และเกษตรกร นอกจากนี้ กฎหมายจะต้องปฏิบัติต่อประชาชนอย่างเสมอหน้ากัน ทั้งนี้ โดยกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ จะต้องเปิดเผยเป็นที่รู้จักล่วงหน้า ต้องมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด มีวิธีการที่ประกันการบังคับใช้กฎหมาย การตัดสินใจ ข้อขัดแย้งต้องเป็นการตัดสินใจ โดยฝ่ายตุลาการที่เป็นอิสระและเชื่อถือได้ รวมถึงจะต้องมีกระบวนการ ในการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ได้เมื่อหมดประโยชน์ใช้สอย

(๔) ระบบราชการจะต้องรับผิดชอบต่อการดำเนินกิจการต่างๆ (Bureaucratic Accountability) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดการงบประมาณของรัฐซึ่งจะต้องมีการควบคุม ติดตาม ประเมินผลการปฏิบัติงานทั้งของรัฐและบุคลากร เพื่อป้องกันมิให้ใช้ทรัพยากรโดยมิชอบ ทั้งนี้จะต้องมีความโปร่งใส (Transparency) ในการปฏิบัติราชการทุกระดับ

(๕) จะต้องมีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่น่าเชื่อถือ โดยรัฐบาลจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เช่น ด้านรายได้ประชาชาติ ดุลการชำระเงิน สภาพการจ้างงานและดัชนี ค่าครองชีพ เป็นต้น

(๖) จะต้องมีการบริหารงานภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

(๗) จะต้องมีความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างรัฐบาลกับองค์กรของประชาสังคม ซึ่งหมายถึง องค์กรประชาชน (People's Organization) และองค์กรอาสาสมัครเอกชน (NGOs)

องค์ประกอบที่กล่าวมาข้างต้นเป็นมิติใหม่ของการจัดการพัฒนาโดยเน้นคนเป็นศูนย์กลาง เป็นแนวทางที่ทุกส่วนในโลกจะต้องผนึกกำลังให้เป็นกระแสหลัก โดยจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านโลกทัศน์ของผู้บริหารทุกระดับ (ทั้งภูมิภาค ชาติ ชุมชน) ไปเป็น แบบพหุนิยมองค์รวม (Holistic Pluralism) ด้วย มิใช่เอกนิยมองค์รวม

สำหรับประเทศไทย การพัฒนาจะให้บรรลุเป้าประสงค์ของการพัฒนาที่ยั่งยืนและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วและซับซ้อนมากขึ้น จากการสรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ ได้เสนอทิศทางการพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืน ดังนี้ (๒๕๔๙: ๗-๘)

๑ การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และแนวคิดการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาที่คำนึงถึงการเสริมสร้างความเท่าเทียมให้แก่คนในทุกภาคส่วนของระบบเศรษฐกิจและสังคม และสร้างภูมิคุ้มกันให้ประเทศพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรู้เท่าทัน และมีศักยภาพทางเศรษฐกิจสามารถแข่งขันได้ ดังนี้

๑) จำเป็นต้องทบทวนกระบวนการพัฒนาในทิศทางที่สร้างความสมดุลในประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มคนในภาคส่วนต่างๆ ของสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนด “ยุทธศาสตร์ทางเลือก” ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง คือ “ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น” เพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ควบคู่กับยุทธศาสตร์สำหรับ ภาคธุรกิจเอกชน คือ “ยุทธศาสตร์การพัฒนากระแสหลัก” ที่มุ่งเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันเชื่อมโยงสู่โลกาภิวัตน์ โดยเป็นการยอมรับยุทธศาสตร์ทั้งสองให้ดำเนินการคู่ขนานกันไป เพื่อให้เกิดทางเลือกแก่ทั้งสองภาคส่วนในสังคม

๒) จำเป็นต้องเร่งพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฐานความรู้ให้เป็นภูมิคุ้มกัน ต่อบริบทการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเท่าทัน และเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของประเทศ โดยบริหารองค์ ความรู้อย่างเป็นระบบเพื่อสนับสนุนการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็ง ปฏิรูป การศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคนให้มีปัญญาความรอบรู้ ควบคู่กับการสร้างสำนึกใน คุณธรรมจริยธรรม เคารพในสิทธิและหน้าที่ความเป็นคนอย่างเท่าเทียมกัน

๓) ภายใต้อิทธิพลของเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วและสลับซับซ้อนมากขึ้น ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องปรับตัวและหันกลับมาให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเองและสร้างความ เข้มแข็งของโครงสร้างระบบต่างๆ ในประเทศให้เป็นภูมิคุ้มกันที่ดี พร้อมรับผลกระทบจากการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ ดังนี้

๔) การบริหารจัดการทุนประเทศเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการ เสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนและใช้ประโยชน์จากทุนของประเทศที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ได้แก่ ทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้สามารถเป็น เสมือนเสาเข็มหลักของการพัฒนาประเทศในระยะต่อไปได้อย่างสมดุล

๕) การเสริมสร้างธรรมาภิบาลเพื่อการบริหารจัดการประเทศสู่ความยั่งยืน เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งแกร่งของโครงสร้างธรรมาภิบาล และบูรณาการการมีส่วนร่วมเพื่อ สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และการเมืองของประเทศได้อย่างยั่งยืน

ในขณะเดียวกัน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ นำเสนอลักษณะการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า คือ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ และ ๙ ให้ความสำคัญต่อการ พัฒนาคนให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และดุลยภาพ เป็นเงื่อนไขของความยั่งยืน ดังนั้น จุดหมายปลายทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ “การพัฒนาที่ทำให้เกิดดุลยภาพของ เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ดีมีสุขของประชาชนตลอดไป”

๑ เศรษฐกิจทำให้ดุลยภาพของการพัฒนา คือ เศรษฐกิจที่มีรากฐานมั่นคงมี ขีดความสามารถในการแข่งขัน และสามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนว พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นแนวคิดหลัก

๒ สังคม หมายความว่ารวมถึง วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นระเบียบวิถี ชีวิตของสังคมที่ทำให้มนุษย์ปรับตัวและดำรงชีวิตอยู่กับสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และให้รวมถึง ศาสนาธรรม ซึ่งเป็นระเบียบจิตใจของคนในสังคม ที่ทำให้สังคมอยู่ได้โดยสงบสุข

๓ ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรของประเทศ ทั้งที่สามารถหมุนเวียน กลับมาใช้ใหม่ได้ และที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้

๔ สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มี ชีวิต เกี่ยวโยงสัมพันธ์กันเป็นระบบนิเวศน์ที่สามารถให้คุณและโทษต่อมนุษย์ได้ ขึ้นกับความสมดุล หรือไม่สมดุลของระบบนิเวศ

๒.๕.๓ ตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน

ตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง เครื่องมือที่ใช้ในการบอกทิศทางและตรวจสอบการ เปลี่ยนแปลง หรือบ่งชี้ความสำเร็จหรือสะท้อนการพัฒนาประเทศว่าประสบความสำเร็จหรือบรรลุ

เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งมุ่งก่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมมากนัก้อยเพียงใด เมื่อเทียบกับช่วงระยะตามเป้าหมายที่กำหนด ประกอบด้วย ตัวชี้วัดมิติสิ่งแวดล้อม มิติเศรษฐกิจ ๙ ตัวชี้วัด และมีมิติสังคม

นอกจากนี้ จากความพยายามในการจัดทำตัวชี้วัดที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาที่ยั่งยืนกับความสมดุลทางเศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต ตามแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) ได้แก่ ดัชนีความอยู่ดีมีสุข ดัชนีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ และดัชนีชี้วัดคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ศูนย์วิจัยภูมิสารสนเทศเพื่อทรัพยากรธรรมชาติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (๒๕๔๖) ได้กำหนดตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนเชิงพื้นที่ของประเทศไทย : จากฐานข้อมูล GIS ของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม (GIS Indicators And Sustainable Development for Thailand) ประกอบด้วย

๑) ตัวชี้วัดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย อัตราการเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจ การกระจายรายได้หรือผลผลิตของระบบเศรษฐกิจไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ การลดความยากจน (สัดส่วนจำนวนคนจน ดัชนีวัดช่องว่างของคนจน และดัชนีความรุนแรงของปัญหาความยากจน) การลดปัญหาว่างงาน (ดัชนีอัตราการว่างงาน) ความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ (วัดจาก GINI Coefficient)

๒) ตัวชี้วัดการพัฒนาทางด้านสังคม ประกอบด้วย ตัวชี้วัดระดับการพัฒนาด้านสุขภาพ (ตัวชี้วัดอายุขัยเฉลี่ย) ตัวชี้วัดระดับการพัฒนาด้านการศึกษา (ตัวชี้วัดการอ่านออกเขียนได้) ตัวชี้วัดอาญาทั่วไป (ปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติด) อัตราการฆ่าตัวตายของประชากร

๓) ตัวชี้วัดการพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย ตัวชี้วัดความสมบูรณ์ของผืนดิน ตัวชี้วัดความสมบูรณ์ของน้ำ ตัวชี้วัดคุณภาพของอากาศ ตัวชี้วัดความหลากหลายทางชีวภาพ ตัวชี้วัดการใช้ทรัพยากร

อมรา พงศาพิชญ์ และคณะ (๒๕๔๖) กล่าวว่า เป้าหมายของการพัฒนา คือ ชุมชนมีศักยภาพในการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วยแนวคิดพื้นฐาน คือ

๑) ความสามารถในการพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถที่จะวิเคราะห์ปัญหา ริเริ่ม ดำเนินการ และติดตามผลกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ได้โดยตนเองมากกว่าการพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก หรืออาศัยความช่วยเหลือจากภายนอกน้อยกว่าช่วยเหลือตนเอง และจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

๒) การรวมตัวขององค์กรประชาชน หมายถึง การที่สมาชิกในชุมชนสามารถรวมกลุ่มเพื่อจัดการหรือแก้ปัญหาที่ชุมชนเห็นพ้องกันว่า ควรแก้ไขหรือเพื่อจัดกิจกรรมที่ชุมชนเห็นว่าควรจัดขึ้นร่วมกัน องค์กรประชาชนเป็นพื้นฐานสำคัญของการมีชุมชนที่เข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองต่อไป

๓) การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การให้ประชาชนทุกฝ่ายได้มีบทบาทในกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอน ได้มาร่วมกันเป็นองค์กรประชาชน ทั้งการมีส่วนร่วมและองค์กรประชาชนเป็นหลักการที่มีความคาบเกี่ยวกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง ต่อกระบวนการประชาธิปไตย จึงต้องอาศัยหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน

๔) ความเป็นธรรมในสังคม แนวคิดนี้ เกิดจากสภาพวิกฤตของความเหลื่อมล้ำโดยเฉพาะทางเศรษฐกิจ และการเข้าถึงทรัพยากรของชนชั้นต่างๆ การนำมาเป็นแนวคิดเพื่อใช้คัดเลือกชุดตัวชี้วัด เพื่อแสดงให้เห็นเงื่อนไขที่สามารถสร้างความเป็นธรรมในสังคมมากขึ้น

การกำหนดตัวชี้วัดทางสังคมเพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริงนั้น นอกจากจะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมของสังคมในมิติต่างๆ อย่างเป็นองค์รวมแล้วจำเป็นต้องพิจารณาในเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นทั้งเจ้าของเป้าหมายการพัฒนาและในขณะเดียวกันก็ต้องเป็นผู้พัฒนาเพื่อการบรรลุเป้าหมายนั้นด้วย แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนจึงพยายามให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างและพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ โดยเน้นความสามารถในการจัดการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชนซึ่งท้ายสุดจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาจากภายในสู่ภายนอกชุมชน

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติเพื่อความสุขของกลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มจังหวัดสนุก” ได้งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์อยู่ ดังนี้

ชญญา อภิบาลกุล และ ชลธิชา เจิมพันธุ์^{๓๐} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศักยภาพเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอู๋ (อู๋) บ้านโพน ตำบลโนนตาล อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดนครพนม” ของงานนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจทรัพยากรและความพร้อมของการเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทยอู๋ บ้านโพน ตำบลโนนตาล อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดนครพนม เป็นชุมชนเข้มแข็ง มีศักยภาพทางการท่องเที่ยววัฒนธรรมสูง มีเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรม ประเพณีที่ชัดเจน เครื่องครัดในฮีตคอง และมีประเพณีที่น่าสนใจที่มีการทำเฉพาะในพื้นที่ซึ่งยังคงปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การทำเรือไฟบัก การทอผ้า จักสาน งานช่างที่งดงามมีความพยายามในการรักษาสืบทอดวิถีวัฒนธรรมอู๋ไว้ให้เรียนรู้และมีแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงหลายแห่ง เช่น พระธาตุท่าอุเทน จึงมีแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรมไทยอู๋ บ้านโพน ซึ่งได้จากการสนทนากลุ่มและการระดมความคิดเห็นร่วมกันของคนในชุมชนได้กลยุทธ์เชิงรุกในการทำการตลาด การประชาสัมพันธ์ และการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว กลยุทธ์เชิงรับในการพัฒนาบริการและโครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในชุมชนบนพื้นฐานการ

พิชเนศ อิศรมงคลลักษณ์^{๓๑} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “อัตลักษณ์เชิงเลขศิลป์ ๘ กลุ่มชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำโขง กรณีจังหวัดมุกดาหาร” ของกรอบในการศึกษาคือลายสัก ลายผ้าทอ ผลการศึกษาพบว่าลายดังกล่าวเลียนแบบธรรมชาติ การจินตนาการ อิทธิพลการใช้สี ซึ่งลวดลายเฉพาะ

^{๓๐} ชญญา อภิบาลกุล และ ชลธิชา เจิมพันธุ์, การศึกษาศักยภาพเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ไทยอู๋ (อู๋) บ้านโพน ตำบลโนนตาล อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดนครพนม, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔), หน้า ๖๐๖-๖๐๙.

^{๓๑} พิชเนศ อิศรมงคลลักษณ์, อัตลักษณ์เชิงเลขศิลป์ ๘ กลุ่มชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำโขง กรณีจังหวัดมุกดาหาร” วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖, บทคัดย่อ.

ปรากฏในผ้าทอ เครื่องราง ผ้าแพร ลายเชิงเทียน ลายหม้อ เป็นต้น ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชาวไทยผู้อยู่ที่แตกต่างจากคนกลุ่มอื่น

อริราชย์ นันชนันตี^{๓๒} ได้ทำการศึกษาวิจัยวิจัยเรื่อง “การนับถือผีของชาวไทยผู้อยู่: ความสัมพันธ์ด้านความเชื่อและนิเวศวิทยาวัฒนธรรม” ผลของการศึกษาพบว่า การนับถือผีของชาวไทยผู้อยู่ท่าอุเทน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมเชิงสหวิทยาการที่คอยชี้แนะ อธิบาย ให้ความรู้ ช่วยเหลือ ค้ำครอง ปกป้อง ชาวไทยผู้อยู่จากภาวะการณ์ต่างๆ เมื่อประสบปัญหาและขาดที่พึ่ง ขณะเดียวกันการนับถือผีของชาวไทยผู้อยู่ยังสัมพันธ์กับเครือข่ายทางสังคมความเชื่อของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งมีรากฐานวัฒนธรรมในฐานะผีประจำพื้นที่จากตำนานอุรังคธาตุ แต่เมื่อเวลาผ่านไปเรื่องเล่าประสบการณ์ อาจส่งผลให้เกิดความเชื่อแตกต่างกันมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของแต่ละพื้นที่ โดยปัจจุบันชาวไทยผู้อยู่ได้สถาปนาผีประจำชาติพันธุ์ (ผีญาพ่อ) ขึ้นเป็นศาลเจ้าพ่อหลักเมืองท่าอุเทน ซึ่งเปรียบเสมือนเอกลักษณ์หรือตัวแทนของทุกคนที่สร้างความผูกพันบนสำนึกแห่งชุมชน (Community sense) อันจะส่งผลถึงความเป็นเอกภาพให้ชุมชนดำรงอยู่ต่อไป โดยมีพิธีกรรมทรงเมืองเป็นกลไกกระชับความสัมพันธ์ของความเป็นพวกเดียวกันอันจะก่อให้เกิดความรักสามัคคีกัน และธำรงวัฒนธรรมของกลุ่มชน

สิทธิศักดิ์ จำปาแดง^{๓๓} (๒๕๕๑) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปรับปรนและเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยอุ้งจังหวัดมหาสารคาม” ผลการวิจัยพบว่า ชาวไทยผู้อยู่มีความสัมพันธ์กับชาวกรุงเทพฯ ในฐานะผู้ถูกปกครองจนพัฒนาการเป็นการย้ายถิ่นเรื่อยมาจนถึงที่อยู่ปัจจุบัน ชาวไทยผู้อยู่ในปัจจุบันเริ่มรับอิทธิพลจากภายนอกมีความปรับทุกด้าน ด้านครอบครัวเริ่มมีครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนน้อยลง การแต่งกาย บทสวด ซึ่งมีลักษณะจำเพาะเริ่มคลี่คลายหายไปอย่างเนื่องไม่แตกต่างจากชนเผ่าอื่นๆ

ประสพศรี รักความสุข และคณะ^{๓๔} ได้ชี้ให้เห็นว่า การค้นหาความสุขของชุมชนควรเริ่มต้นจากชุมชนเอง โดยการจัดให้มีการจัดเวทีชุมชนเพื่อระดมความคิดเห็นกันอย่างเต็มที่และทั่วถึงในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสุข อาทิ ความหมายและองค์ประกอบของความสุขและความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในมุมมองของชุมชน รวมไปถึงปัจจัยสำคัญในการ “สร้างความสุขร่วมกัน” สำหรับวิธีการมองความสุขควรเริ่มจากตนเองก่อนแล้วจึงขยายไปสู่ครอบครัวและชุมชน โดยเฉพาะเรื่องความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล อันได้แก่การมีสุขภาพกายและจิตที่ดี เศรษฐกิจดี มีหลักประกันความมั่นคงในชีวิต ครอบครัวอบอุ่น การอยู่ในชุมชนที่เข้มแข็ง มีสภาพแวดล้อมที่ดี รวมไปถึงคนในชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยจิตสำนึกประชาธิปไตยและความสมานฉันท์

^{๓๒} อริราชย์ นันชนันตี^{๓๒} “การนับถือผีของชาวไทยผู้อยู่: ความสัมพันธ์ด้านความเชื่อและนิเวศวิทยาวัฒนธรรม”, คุชชินนิพนธ์หลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิตสาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๘, บทคัดย่อ.

^{๓๓} สิทธิศักดิ์ จำปาแดง^{๓๓} “การปรับปรนและเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยอุ้งจังหวัดมหาสารคาม” (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ

^{๓๔} ประสพศรี รักความสุข, ทนงศักดิ์ สุเทพากร, สุเมธ เหลืองศิริมงคล และสุชาติ ชะนะภัย, “ความสุขในสายตาของชุมชน.” วารสารเศรษฐกิจและสังคม, ๒๕๕๖, หน้า ๔๔ และ ๖๙-๗๔.

ชุตินาฏ วงศ์สุบรรณ และคณะ^{๓๕} ได้อธิบายการพัฒนาดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของสังคมไทยว่า ควรมีหลักการจัดทำ ๕ ประการได้แก่ (๑) ควรดำเนินการบนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน (๒) ควรสะท้อนถึงที่มาของความสุข (๓) ควรกำหนดจากปัจจัยที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับร่วมกันและสามารถวัดผลผลได้เป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่อง (๔) ควรมีการเชื่อมโยงระหว่างวิธีการ (Means) และเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนา (Ends) และ (๕) ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขควรดำเนินการระดับครอบครัว / บุคคลและชุมชน โดยอาจใช้วิธีการประเมินตนเอง (Self - Assessment) ซึ่งชุมชนและครัวเรือน/บุคคลสามารถดำเนินการเองได้ รวมถึงพัฒนาดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขในระดับเมือง ชนบทและประเทศ

พิริยะ ผลพิรุฬห์; และ ปังปอนด์ รักอำนวยกิจ^{๓๖}. (2551). ความสุขจากทุนทางสังคม: กรณีศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดกาญจนบุรี. นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากร ได้ทำการศึกษาความสุขกายสบายใจของคนเมือง โดยผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า คนเมืองมีความสุขสบายกายเท่ากับคนชนบทแต่มีความสุขสบายใจน้อยกว่า แต่คนเมืองมีความสุขพึงพอใจในชีวิตที่น้อยกว่าคนชนบท การศึกษาชี้ให้เห็นว่า เพศชายมีโอกาสที่จะเจ็บป่วย ต่ำกว่าเพศหญิงในขณะที่เพศหญิงและเพศชายมีความสุข ความพึงพอใจในชีวิตและความสบายใจใน ระดับที่ใกล้เคียงกัน อายุไม่มีผลต่อความสุขของผู้ที่อยู่ในวัยทำงาน สำหรับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสุขสบายใจที่มีนัยสำคัญ ได้แก่ ปัจจัยทางด้านสถานภาพสมรส

เริงชัย ต้นสุชาติ^{๓๗} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ดัชนีชี้วัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของประชากรอำเภอสนทราย ซึ่งเป็นการวิจัยในระดับบุคคลจากตัวอย่างในอำเภอสนทรายจังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ตัวแปรเชิงปริมาณทางเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ รายได้และการออม มีความสัมพันธ์กับระดับของความสุขในทิศทางเดียวกัน ในขณะที่หนี้สินไม่มีความสัมพันธ์กับความสุข นอกจากนี้ยังพบว่า ดัชนีชี้วัดเชิงคุณภาพทางด้านสังคมอันได้แก่ ครอบครัว เศรษฐกิจ สุขภาพกาย และจิต ปัญหาสังคมและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ต่างก็มีความนัยสำคัญทางสถิติในการอธิบายความสุขในแต่ละระดับ

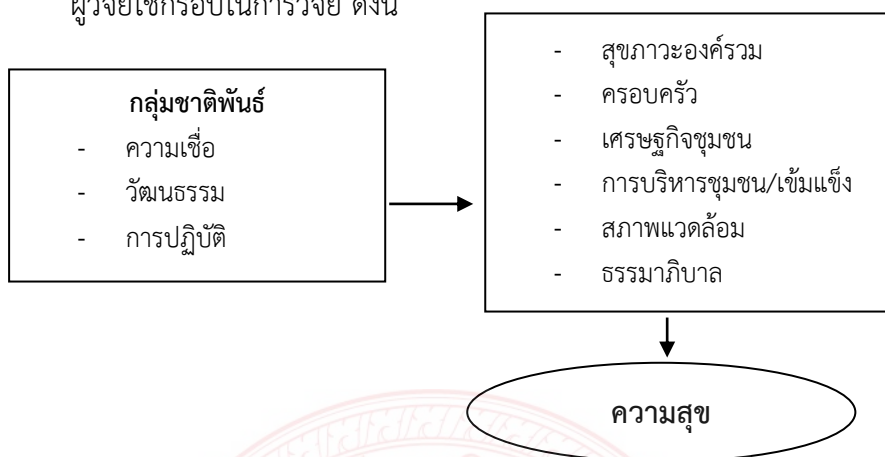
^{๓๕} ชุตินาฏ วงศ์สุบรรณ, ทีปรัตน์ วัชรานุกร และนิสวันต์ พิชญ์ดำรง. “การพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย.” กรุงเทพฯ : วารสารเศรษฐกิจและสังคม, ฉบับที่ ๓ ปีที่ ๔๔, พ.ศ.๒๕๕๐, หน้า ๔๔, ๔-๑๑.

^{๓๖} พิริยะ ผลพิรุฬห์; และ ปังปอนด์ รักอำนวยกิจ^{๓๖}. ความสุขจากทุนทางสังคม : กรณีศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดกาญจนบุรี. (นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม, ๒๕๕๑), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๗} เริงชัย ต้นสุชาติ, ดัชนีชี้วัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของประชากรอำเภอสนทราย, เชียงใหม่ : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (๒๕๕๑)}sohk[m8yfjv”

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้กรอบในการวิจัย ดังนี้

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติเพื่อความสุขของกลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มจังหวัดสนุก” มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดของความสุขของชนเผ่าอยู่ในกลุ่มจังหวัดสนุก ๒) เพื่ออธิบายความเชื่อเกี่ยวกับความสุขของชนเผ่าอยู่ในกลุ่มจังหวัดสนุก ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสุขของชนเผ่าอยู่ในกลุ่มจังหวัดสนุก การที่จะได้มาซึ่งคำตอบในการตอบโจทย์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยในการศึกษา ดังนี้

๓.๑ รูปแบบวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสุขในกลุ่มชนเผ่าในจังหวัดสนุก ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือการวิเคราะห์ ๑) เอกสาร (Document Analysis) เป็นหลักและผู้วิจัยได้ทำการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและ ๒) การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work) โดยการสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ที่เลือกไว้แล้วและนำข้อมูลจากภาคสนามมาตรวจสอบข้อมูล จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ได้ศึกษามาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยจำแนกตามความมุ่งหมายของงานวิจัยและนำเสนอตามความมุ่งหมายของงานวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๓.๒ พื้นที่วิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสุขในกลุ่มชนเผ่าในจังหวัดสนุก ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านไทยญ้อเพื่อทำการวิจัยในกลุ่มจังหวัดสนุกทั้ง ๓ จังหวัด ดังนี้

- ๑) บ้านโพธิ์ ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม
- ๒) ชุมชนชนวัดธาตุเชิงชุม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
- ๓) บ้านสุขเจริญ ตำบลดงเย็น อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร

๓.๓ ประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลัก

๓.๓.๑ ประชากร

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยญ้อในเขตกลุ่มจังหวัดสนุก ประกอบด้วยชาวไทยญ้อ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครพนม ชาวไทยญ้อ อำเภอมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร และชาวไทยญ้อ ตำบลดงเย็น อำเภอมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร

๓.๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นรายพื้นที่ ดังนี้

๑). พื้นที่ชุมชนไทยญ้อบ้านโนน ตำบลโนนตาล อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครพนม ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ให้ข้อมูลหลัก ๑๕ รูป/คน รายละเอียด ดังนี้

(๑) พระสงฆ์ จำนวน ๒ รูป คือ พระครูอุดมกิจพิพัฒน์ เจ้าอาวาสวัดคามวาสี เจ้าคณะตำบลโนนตาล และพระครูสิริบุญโสภณ เจ้าอาวาสวัดกุญชร บ้านโนนตาล เจ้าคณะอำเภอกำแพงแสน

(๒) ผู้ใหญ่บ้าน ๑ คน คือ นายสุขสันต์ พรรณวงศ์

(๓) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลโนนตาล จำนวน ๒ คน คือ นางบุญพร้อม คำวิไล และ นายบุญชู บุโฑ

(๔) ชาวบ้านตำบลโนนตาล จำนวน ๘ คน คือ นายสมพาร์ กิตติพรวิพันธ์ นายบุญชู บุญโฑ นายแหวน อุ่นเนตร นางมยุรี บุตทศ นายทองออน รุ่งโรจน์ นายสีหา ราชวงค์ นางราตรี คัดทะสิงห์ และ นางกัลยา บัวลอย

๒) พื้นที่ชุมชนไทยญ้อ จังหวัดสกลนคร ได้แก่ ชุมชนวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร เทศบาลเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน ๑๕ รูป/คน ดังนี้

(๑) พระสงฆ์ ๒ รูป คือ พระครูสกลวรานุกิจ,ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนมเชิงชุมวรวิหาร และพระมหาสุริยา ศรีอบมา วัดแจ้งแสงอรุณ อำเภอมือง จังหวัดสกลนคร

(๒) ประธานชุมชนวัดธาตุเชิงชุม จำนวน ๑ คน คือ นางวารีย์ ไตรยางค์

(๓) สมาชิกสภาเทศบาลเมืองสกลนคร จำนวน ๒ คน คือ นางกาญจนา พลอยประเสริฐ และนายปิยพงษ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร

(๔) ชาวบ้านชุมชนวัดพระธาตุเชิงชุมที่มีลำเนาเกิดในชุมชนดังกล่าว จำนวน ๘ คน คือ นายบุญเรือง ศรีนา นายสุรศักดิ์ กัลยาบาล นายนครชัย บุตรราช นายหนุณา อุปพงษ์ นางโกสมร พิพิธดีกุล นายวิเชียร ไซยยางค์ นายประยูร ศรีมันตะ และนายศุภกิจ รุ่งโรจน์

๓) พื้นที่ไทยญ้อ จังหวัดมุกดาหาร ได้แก่ บ้านโนนสว่าง ตำบลดงเย็น อำเภอมือง จังหวัดมุกดาหาร ผู้ให้ข้อมูลหลัก ๑๕ รูป/คน

(๑) พระสงฆ์ จำนวน ๒ รูป/คน คือ พระอธิการเอม ฐานสีโล เจ้าอาวาสวัดโสภาราม บ้านโนนสว่าง และพระมหาสมศักดิ์ สุจิตโต เจ้าอาวาสวัดโนนสวรรค์ประชาสุข บ้านโนนสวรรค์ ตำบลดงเย็น อำเภอมือง จังหวัดมุกดาหาร

(๒) ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๑ คน คือ นายถวิล อรรถศรีวรร ผู้ใหญ่บ้านโพนสว่าง หมู่ที่ ๘ ตำบลดงเย็น อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

(๓) สมาชิกสภาเทศบาลตำบลดงเย็น จำนวน ๒ คน คือ นายภู ดิถวงพันธ์ และ นายจันทร์เกษม ดิถวงพันธ์

(๔) ชาวบ้านตำบลดงเย็น จำนวน ๘ คน คือ นายสมนึก อินชัยภูมิ นายต่อลาภ ดิถวงพันธ์ นายจันทร์ คำนันท นายทอง เหมือนนเหล่า นางบัวเพชร สุพร นางสาวหทัยรัตน์ ดิถวงพันธ์ นางชมพู เทียงโยธา และ นางสาวสุกัญญา รุ่งโรจน์

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

๑. แบบสำรวจ ใช้ในการสำรวจพื้นที่ในการกำหนดพื้นที่การวิจัย เพื่อกำหนดพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการสำรวจข้อมูลก่อนทำการวิจัยและข้อมูลเบื้องต้นในการเข้าถึงพื้นที่การวิจัย

๒. แบบสังเกต (Observation) ใช้ในการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชนไทยอยู่ ภายใต้วิถีชีวิต ประชา จารีต ประเพณี และค่านิยมประกอบด้วย การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - Participant Observation)

๓. แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติการนำไปสู่ความสุขในกลุ่มชนเผ่าในจังหวัดสกลนคร ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interviews) และแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interviews) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดและตามความมุ่งหมายของการวิจัย

๔. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ประเด็นความเชื่อ ประเพณี ปัจจัยที่ก่อความสุข ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ ประเพณีและความสุข ใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีการจัดสนทนาเป็นกลุ่ม ตั้งแต่ ๕-๖ คน มีการกำหนดเนื้อหาในการสนทนาและสนทนากลุ่มอย่างไม่เป็นทางการเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติการนำไปสู่ความสุขในกลุ่มชนเผ่าในจังหวัดสกลนคร

๔.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องการศึกษาแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติการนำไปสู่ความสุขในกลุ่มชนเผ่าในจังหวัดสกลนครเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

(๑) การสำรวจ เป็นการสำรวจพื้นที่ก่อนการลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการกำหนดพื้นที่เพื่อให้การเก็บข้อมูลในขั้นต่อไปได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริง

(๒) การสังเกต (Observation) ประกอบด้วย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Participant And Non Participant Observation) ดังนี้

(๒.๑) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม พร้อมกับสังเกต ซักถามข้อมูลที่ยังสงสัยและจดบันทึกอย่างเป็นระบบ

(๒.๒) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ผู้วิจัยจะทำการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชนและสังเกตปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนไทยผู้นอ

(๓) การสัมภาษณ์ (Interview Guide) ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง(Structured Interviews) และแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interviews) ดังนี้

(๓.๑) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interviews) เป็นการสัมภาษณ์ตามแนวทางประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลอย่างกว้างๆ และสามารถที่จะสัมภาษณ์เจาะลึกได้ทันที เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

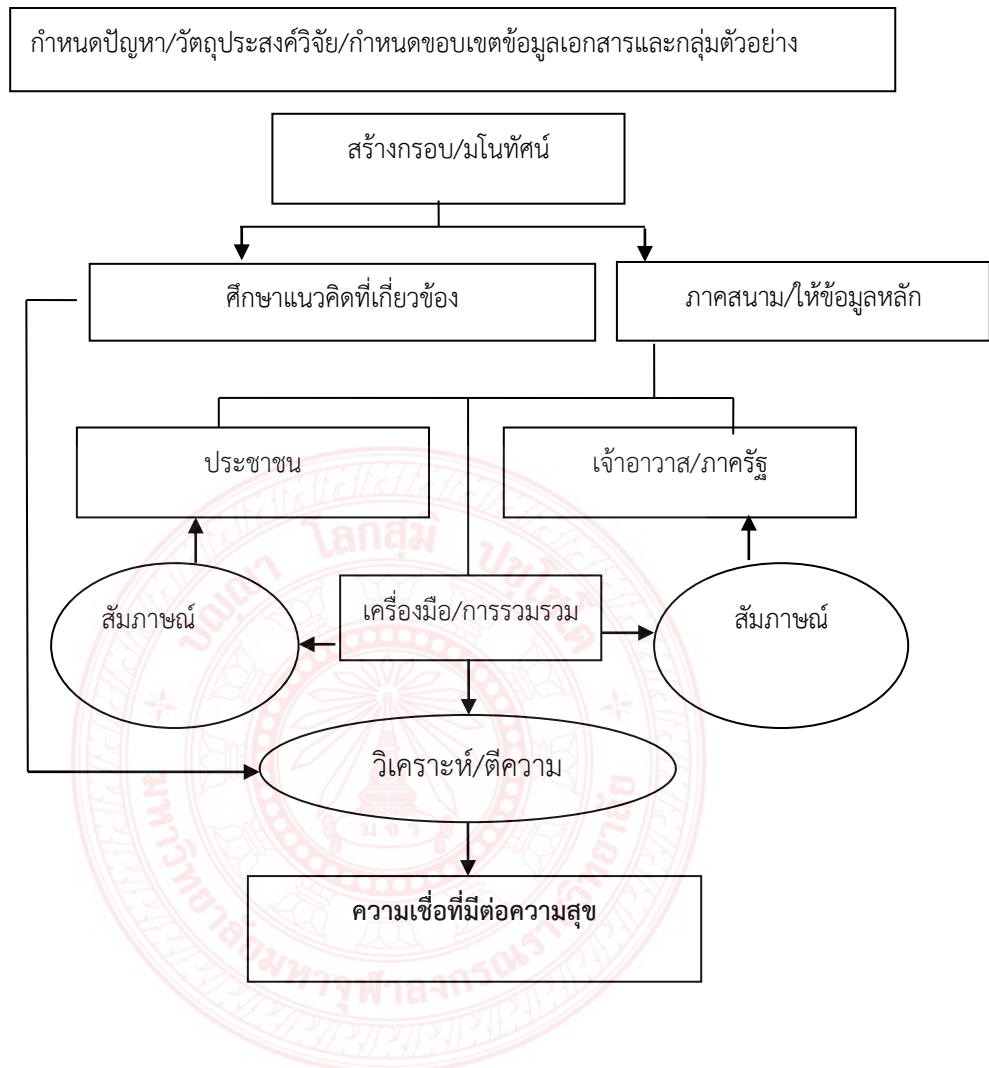
(๓.๒) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (No Structured Interviews) เป็นการสัมภาษณ์ตามแนวทางประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลอย่างกว้างๆ และสามารถที่จะสัมภาษณ์เจาะลึกได้ทันที และมีแนวคำถามที่สามารถสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกได้ ไม่ได้เป็นคำถามที่ตายตัว

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการนำข้อมูลที่ได้มาจากเอกสารวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลภาคสนามที่รวบรวมได้จากการสำรวจ สังเกต สัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มทั้งหมดมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้

๓.๗ สรุปขั้นตอนการทำวิจัย

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

วัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดของความสุขชนเผ่าผู้อยู่ในกลุ่มจังหวัดสนุก ๒) เพื่ออธิบายความเชื่อเกี่ยวกับความสุขของชนผู้อยู่ในกลุ่มจังหวัดสนุก ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสุขของชนเผ่าผู้อยู่ในกลุ่มจังหวัดสนุก ผลของการวิจัยตอบโจทย์ตามลำดับ ดังนี้
ก่อนอื่นผู้วิจัยลำดับการอธิบายเริ่มตั้งแต่บริบทของชนเผ่าเพราะบริบทมีความเชื่อมโยงกับแนวคิด ความเชื่อและการสร้างความสุขของเผ่าผู้อยู่ในเวลาต่อมา

๔.๑ บริบท/ความเป็นมาชาวย้อย

๔.๑.๑ ชาวย้อย ตำบลดงเย็น อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

๑) ความเป็นมา พัฒนาการตั้งถิ่นฐานของชาวย้อยในจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจุดเริ่มต้นร่วมกันแล้วกระจัดกระจายไปสู่จังหวัดต่างๆ ที่มีลักษณะเฉพาะบริบทแต่ละแห่งภายหลัง กล่าวคือ เริ่มต้นชาวไทยผู้อยู่ถิ่นฐานเดิมของไทยผู้อยู่อยู่ที่เมืองหงสา แขวงไชยบุรีของประเทศลาวหรือจังหวัดล้านช้างของไทยสมัยหนึ่ง ไทยผู้อยู่ส่วนใหญ่ได้อพยพ มาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่ไชยบุรี ปากน้ำสงครามริมฝั่งแม่น้ำโขง (ตำบลไชยบุรี อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนมในปัจจุบัน) ในสมัยรัชกาลที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๑ ต่อมาเมื่อเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ในสมัย รัชกาลที่ ๓ (พ.ศ. ๒๓๖๙) พวกไทยผู้อยู่ที่เมืองไชยบุรีได้ถูกกองทัพเจ้าอนุวงศ์กวาดต้อนไปแล้วให้ไปตั้งเมืองอยู่ ณ เมืองปงลึง ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (อยู่ในเขตแขวงคำม่วนประเทศลาว) อยู่ระยะหนึ่งต่อมาได้กลับมาตั้งเมืองขึ้นใหม่ที่ฝั่งขวาแม่น้ำโขงตั้งเป็นเมืองท่าอุเทนเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๓ คือ บริเวณท่าอุเทน จังหวัดนครพนมในปัจจุบัน ไทยย้อยเป็นชาวไทยในภาคอีสาน อีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมักเรียกตัวเองว่า ไทยย้อย เช่น ชาวย้อยในจังหวัดสกลนคร , ชาวย้อย ในตำบลท่าขอนยาง(เมืองท่าขอนยาง) อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ชาวย้อย ในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม และชาวย้อยในตำบลดงเย็น อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร ภาษาและสำเนียงของชาวย้อยอาจ ผิดเพี้ยนไปจากชาวอีสานทั่วไปบ้างเล็กน้อย ถิ่นฐานดั้งเดิมของชาวย้อย มีผู้ค้นพบว่าเดิมอยู่แคว้นสิบสองปันนา หรือ ยูนาน ต่อมาชาวย้อยบางพวกได้อพยพลงมาตามลำน้ำโขง เพื่อเลือกหาที่ตั้งบ้านตั้งเมืองที่อุดมสมบูรณ์กว่าที่อยู่เดิมจนในที่สุด ชาวย้อยกลุ่มหนึ่งได้พบว่าตรงปากน้ำสงครามริมฝั่งโขงเป็นที่อุดมสมบูรณ์มีปลา ชุกชุม จึงได้จัดตั้งขึ้นเป็นเมืองไชยบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๐ (สมัยราชกาลที่ ๑) ต่อมาเมื่อเจ้าอนุวงศ์ เวียงจันทน์เป็นกบฏต่อกรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๙ ไทย ย้อยเมืองไชยบุรีถูกกองทัพเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์กวาดต้อนให้ อพยพข้ามโขงไป ด้วย โดยให้ไปตั้งอยู่ที่เมืองหลวงปงเลง เมืองคำเกิด เมืองคำม่วน ในแขวงคำม่วนของลาว ต่อมากองทัพไทย ได้กวาดต้อนให้ไทยย้อย ให้อพยพข้ามโขง กลับมาอีกครั้งหนึ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไทยย้อยกลุ่มหนึ่งตั้งขึ้นเป็นเมืองท่าอุเทน เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๓ ให้ ไทยย้อยที่อพยพข้ามโขงมาตั้งที่บ้านท่าขอนยาง เป็นเมืองท่าขอนยาง ขึ้นเมืองกาฬสินธุ์ (ตำบลท่าขอนยาง อำเภอ

กันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม)ให้ท้าวคำก้อนจากเมืองคำเกิดเป็นพระสุวรรณภักดี เจ้าเมืองท่าขอนยาง จึงมีไทยย้อย ที่ตำบลท่าขอนยาง บ้านกุดน้ำใส บ้านยาง บ้านลั่นฟ้า บ้านโพน และยังมีไทยย้อยที่บ้านนาขุง จังหวัดอุดรธานี บ้านกุดนางแดง บ้านหนามแท่งอำเภอพรรณานิคม บ้านจำปา บ้านดอกลนอ บ้านปุงเป่า บ้านนาสีนวน อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร บ้านโพนสิม บ้านหนองแวง บ้านสา อำเภอยางตลาด บ้านหนองไม้ตาย อำเภอสหพันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ไทยย้อยเมืองสกลนคร อพยพมาจากเมืองมหาชัย (แขวงคำม่วนของลาว) มาตั้งอยู่ริมน้ำหนองหานสมัยรัชกาลที่ ๓ ตั้งขึ้นเป็นเมืองสกลนคร เมื่อ พ.ศ.๒๓๘๑(จากเอกสาร ร.๓ จ.ศ.๑๒๐๐ เลขที่ ๑๐ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)ในจังหวัดมุกดาหารมีไทยย้อยที่อพยพมาจากเมืองคำม่วนตั้ง บ้านเรือนอยู่ที่ตำบลดงเย็น อำเภอเมืองมุกดาหาร และอยู่ในท้องที่อำเภอนิคมคำสร้อยอีกหลายหมู่บ้าน เผ่าไทยในนครพนม จังหวัดนครพนม ประกอบด้วยชนเผ่าต่าง ๆ รวม ๗ เผ่า ได้แก่ ชาวผู้ไท (ภูไท) ไทยญ้อ ไทยแสก ไทยกะเลิง ไทยไส้ ไทยซ่า ไทยลาว (ไทยอีสาน) แต่ละเผ่าจะรวมกันเป็นกลุ่ม กระจายอยู่ตามพื้นที่อำเภอต่าง ชาวญ้อในตำบลดงเย็น อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหารก็เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มอพยพดังกล่าว

๒) ข้อมูลประชากรชาวญ้อ ดงเย็น

จากข้อมูลเทศบาลดงเย็น ตำบลดงเย็น ได้แยกตัวออกจากตำบลมุกดาหารเมื่อ ปี พ.ศ. 2504 และอยู่ในการปกครองของอำเภอเมืองมุกดาหาร ซึ่งในขณะนั้นตำบลดงเย็นมีฐานะเป็นสภาตำบล และเมื่อปี พ.ศ. 2540 ก็ได้ยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลดงเย็น จนกระทั่ง เมื่อปี พ.ศ.2546 กฎหมายให้องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ยกฐานะเป็นเทศบาลได้ถ้ามีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ด้วยความมุ่งมั่น ตั้งใจและร่วมมือร่วมใจกันของพี่น้องชาวตำบลดงเย็น ที่จะพัฒนาให้เกิดความเจริญ จำนวนประชากร จำนวนประชากรทั้งสิ้น 9,438 คน เป็นชาย 4,825 คน เป็นหญิง 4,613 คน อาชีพ คือ อาชีพหลักปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงโค, กระบือ, ทำนา, ทำสวน ยางพารา, ทำไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง

ภาพที่ ๑ วัดป่าทรงธรรม

ภาพที่ ๒ สำนักสงฆ์วัดถ้ำธรรมาศ

สองสถานที่ดังกล่าวเป็นทั้งศูนย์รวมจิตใจของชาวดงเย็นและเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วย

๔.๑.๒ ชาวฮ่อ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครพนม

๑) ความเป็นมาของชาวไทยฮ่อทำอุเทน

ถิ่นฐานเดิมของไทยฮ่อ อยู่ที่เมืองหงสา แขวงไชยบุรี ของประเทศลาวหรือจังหวัดล้านช้างของไทยสมัยหนึ่ง ไทยฮ่อส่วนใหญ่ได้อพยพ มาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่ไชยบุรี ปากน้ำสงครามริมฝั่งแม่น้ำโขง (ตำบลไชยบุรี อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครพนมในปัจจุบัน) ในสมัยรัชกาลที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๑ ต่อมาเมื่อเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ในสมัย รัชกาลที่ ๓ (พ.ศ. ๒๓๖๙) พวกไทยฮ่อที่เมืองไชยบุรีได้ถูกกองทัพเจ้าอนุวงศ์กวาดต้อนไปแล้วให้ไปตั้งเมืองอยู่ ณ เมืองปุงลึง ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (อยู่ในเขตแขวงคำม่วนประเทศลาว) อยู่ระยะหนึ่งต่อมาได้กลับมาตั้งเมืองขึ้นใหม่ที่ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงตั้งเป็นเมืองทำอุเทนเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๓ คือ บริเวณทำอุเทน จังหวัดนครพนมในปัจจุบัน

ประวัติชาวฮ่อที่ทำอุเทนค่อยข้างจะมีการถ่ายทอดไว้อย่างละเอียดเมื่อเทียบกับชาวฮ่อจังหวัดอื่นๆ ปทุมทิพย์ มานโคกสูง อธิบายไว้ ดังนี้

ตามจดหมายเหตุของหลวงชำนาญอุเทนดิษฐ์ (บาทด กิตติศรีวรพันธุ์) ต้นสกุลกิตติศรีวรพันธุ์ เมื่อปีมะโรง สัมฤทธิศก ๑๑๗๐ พ.ศ. ๒๓๕๑ เป็นปีที่ ๒๖ แห่งกรุงเทพมหานคร ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ มีชนชาติพันธุ์เผ่าหนึ่งเรียกว่า “ไทยฮ่อ” อยู่ที่เมืองหงสาวดี ตอนเหนือของเมืองหลวงพระบางพระราชอาณาจักลาวปัจจุบัน เมืองหงสาวดีตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำโขง ในครั้งนั้นมีหัวหน้าใหญ่ชื่อ “ท้าวหม้อ” ภรรยาคนใหญ่ชื่อ “นางสุนันทา” ท้าวหม้อจะเป็นบุตรของผู้ใดไม่ปรากฏได้พาครอบครัวและบ่าวไพร่ประมาณ ๑๐๐ คนล่องแพมาตามลำน้ำโขง

เนื่องจากถูกเนรเทศ แต่จะเป็นด้วยเหตุใดไม่ปรากฏ เข้าใจว่าคงซึ่งความเป็นใหญ่กัน เมื่อมาถึงนครเวียงจันทร์ท้าวหม้อขอสวามิภักดิ์เป็นข้าพึ่งโพธิสมภารของเจ้านครเวียงจันทร์ เจ้าอนุวงศ์ผู้ปกครองนครเวียงจันทร์จึงอนุญาตให้พาครอบครัว สมัครพรรคพวกไปตั้งเมืองอยู่ที่ปากน้ำสงคราม ซึ่งเป็นชัยภูมิที่อุดมสมบูรณ์ เมื่อสร้างเมืองเสร็จเรียบร้อยแล้วเจ้าอนุวงศ์ได้ตั้งท้าวหม้อเป็น “พระยาหงสาวดี” เมืองที่ตั้งขึ้นใหม่อยู่ปากน้ำสงครามข้างเหนือฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ให้นามว่า “เมืองไชยสุทธิตตมบุรี” ๒ ได้ตั้งท้าวเล็กน้องชายท้าวหม้อเป็นอุปฮาดวังหน้า ภายหลังญาติพี่น้องท้าวหม้อและพลเมืองที่อยู่ในเมืองหงสาวดีทราบข่าวการเป็นเจ้าเมือง และความอุดมสมบูรณ์ของเมือง จึงได้พากันอพยพครอบครัวตามมาประมาณ ๕๐๐ คน พระยาหงสาวดี (หม้อ) มีบุตรชายคนใหญ่ชื่อ “ท้าวโสม”

ต่อมาเมื่อปีจอ ศกจุลศักราช ๑๑๗๖ พ.ศ.๒๓๕๗ หลังจากสร้างเมืองไชยสุทธิตตมบุรีได้ ๖ ปี (ตรงกับแผ่นดินรัชกาลที่ ๒) พระยาหงสาวดี (หม้อ) และอุปฮาดวังหน้า (เล็ก) ได้พร้อมใจกันสร้างวัดขึ้นหนึ่งชื่อ “วัดศรีสุนันทมหาอาราม” ต่อมาเรียกชื่อว่า “วัดไตรภูมิ” ตั้งอยู่ที่ปากน้ำสงครามด้านเหนือปรากฏชื่อความเป็นหลักฐานในแผ่นศิลาจารึกที่ ๒ ซึ่งคุณพระบริบาลศุกกิจได้คัดจากแผ่นศิลาจารึกที่เขียนเป็นอักษรธรรม และแปลเป็นอักษรไทยเมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๕๗ มีความว่าดังนี้ “พระพุทธานุภาพพระพุทธรูปเจ้าล่วงลับไปแล้วได้ ๒๓๕๗ พรรษา เจ้าพระยาหงสาวดีทั้งสองพระองค์พี่น้อง ได้มาตั้งเมืองในที่นี้ให้ชื่อว่า ไชยสุทธิตตมบุรี ในปีจอ ฉศก ตรงกับปีกาบเสร็จในเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ วันอังคาร ภายนอกมีอาณาเจ้าราชวังหน้า กับเสนาอามาตย์สืบร้อยใหญ่ทั้งมาก ภายในมีเจ้าครูพุทธาและเจ้าอ่วงแก้ว เจ้าซาบา เจ้าซาสา เจ้าศรีธรรมมา เจ้าสมเด็จพุทธา และพระสงฆ์สามเณรทุกพระองค์พร้อมกันมักใคร่ตั้งใจไว้ยังพระพุทธานุภาพ จึงให้นามวัดนี้ว่า แผ่นศิลาจารึกนี้ยังเก็บไว้เป็นหลักฐานที่วัดไตรภูมิจนถึงปัจจุบัน วัดศรีสุนันทมหาอาราม ตามพระพุทธานุภาพ สมเด็จพระพุทธรูปองค์เจ้า ซึ่งมีจิตตั้งไว้ยังพระพุทธานุภาพ สำเร็จในปีกตศเดือนห้าเพ็ญ วันจันทร์ มีอหังมต ขอให้ได้ตั้งคำมักคาบรารณาแห่งฝูงข้าทั้งหลายเทอญ ”

เมืองไชยสุทธิตตมบุรีเป็นเมืองขึ้นตรงต่อนครเวียงจันทร์ จวบจนถึงปีกุนอัฐศก จุลศักราช ๑๑๘๘ พ.ศ.๒๓๖๙ เป็นปีที่ ๔ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงเทพมหานคร เจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏต่อกรุงเทพฯ แต่ก็พ่ายแพ้แก่พระบรมเดชาานุภาพ หนีไปเมืองญวน ครั้งที่ ๑ ฝ่ายพระยาหงสาวดีก็พาบ่าวไพร่ข้ามโขงไปทางฝั่งซ้ายด้วยเกรงพระบรมเดชาานุภาพ เพราะตนเป็นเมืองขึ้นเมืองเวียงจันทร์ขณะที่ข้ามโขงไปนั้นม้าตัวเมียชื่อ “อิก้อม” ได้ตายลง และได้ไปฝังไว้ที่หาดทรายแห่งหนึ่ง ต่อมาเมื่อผู้มาตั้งบ้านเรือนขึ้น จึงได้ชื่อว่า “บ้านหาดอิก้อม” ซึ่งยังมีปรากฏมาจนถึงปัจจุบันนี้ เมื่อพาบริวารข้ามแม่น้ำโขงไปฝั่งซ้ายแล้ว ได้สร้างบ้านเมืองขึ้นที่กวนบุงลิงให้นามเมืองว่า “เมืองหลวงบุงลิง” ตั้งอยู่ได้ประมาณ ๑ ปีเศษ พระยาหงสาวดีและอุปฮาดวังหน้าก็ถึงแก่กรรม เจ้ากรุงไว้อานาม พระเจ้าแผ่นดินเวียดนาม จึงได้แต่งตั้งกรมการเมืองบุงลิง ดังนี้

ท้าวพระปทุม เป็นเจ้าเมือง

ท้าวจารย์มา เป็นอุปฮาด

ท้าวจันทรศรีสุราช (โสด) บุตรพระยาหงสาวดี (หม้อ) เป็นราชวงศ์ท้าวบุ เป็นราชบุตร ทั้งนี้ให้ขึ้นตรงต่อเมืองญวน แต่คณะกรรมการเมืองไม่พอใจเพราะไม่ใช่ชาติพันธุ์เดียวกัน ทั้งการคมนาคมไปมากก็ไม่สะดวกเพราะห่างไกลกันมาก แต่ต้องจำใจเพราะอำนาจการ

ปกครองและแสนยานุภาพของนครเวียงจันทร์ยังอ่อนแอมาก ได้คิดหาโอกาสที่จะกลับมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามอยู่เสมอ แต่ยังไม่สบโอกาส

ในปีชวด สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๑๙๐ พ.ศ.๒๓๗๓ เจ้าอนุวงศ์ออกมาจากเมืองญวน กลับมานครเวียงจันทร์ คิดกบฏต่อกรุงเทพฯ อีกเป็นครั้งที่ เจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์) เมื่อครั้งยังเป็นพระยาราชสุภาวดี ได้เป็นแม่ทัพใหญ่คุมไพร่พลมารบกับเจ้าราชวงศ์แม่ทัพฝ่ายนครเวียงจันทร์ ที่ค่ายบุกหวาน เจ้าราชวงศ์ต้องอาวุธในที่รบจึงหนีทัพกลับไปนครเวียงจันทร์ และหนีไปพึ่งญวนอีก แม่ทัพไทยตามจับเจ้าอนุวงศ์และครอบครัวได้ ส่งไปกรุงเทพฯ ยังไม่ได้แต่เจ้าราชวงศ์ พระยาราชสุภาวดี จัดให้พระวิชิตรสงครามคุมทัพอีกกองหนึ่งไปตั้งที่เมืองนครพนม ให้ตรวจตราด่านคอยสืบจับตัวเจ้าราชวงศ์ และให้ราชวงศ์เสนาเมืองเขมราฐเป็นแม่ทัพอีกกองหนึ่ง คุมไพร่พลเมืองอุบล เมืองยโสธร จำนวน ๑๘๐ คน ไปตั้งอยู่ที่เมืองไชยสุทธิตตมบุรี ซึ่งเป็นเมืองร้างอยู่นั้น ให้รักษาปากน้ำสงครามอันเป็นด่านช่องทางของกองทัพนครเวียงจันทร์ เข้าออกให้กวดขันให้สืบจับเจ้าราชวงศ์นครเวียงจันทร์ต่อไป

ครั้งการศึกสงครามฝ่ายเมืองลาวสงบลงแล้ว ราชวงศ์เสนากับท้าวไชยบุตรอุปฮาดเมืองอุบล ท้าวชัตติยะกรมการเมืองอุบล ท้าวศิลา (บุตรราชวงศ์เสน) ซึ่งเป็นหัวหน้าใหญ่ ได้พร้อมกันปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม สร้างเมืองไชยสุทธิตตมบุรีซึ่งทรุดโทรมอยู่นั้นให้ดีขึ้น และเกลี้ยกล่อมชาวเมืองคำเกิดคำม่วงให้ข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งภูมิลำเนาอยู่ภายในเมืองไชยสุทธิตตมบุรีได้ ๑๓๓ ครอบครัว และเรียกชื่อเมืองนี้ให้สั้นเข้าว่า “ไชยบุรี” พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ราชวงศ์เสนเป็นพระยาไชยวงศา และเป็นเจ้าเมืองไชยบุรี ลุถึงปีมะเส็ง เบญจศก จุลศักราช ๑๑๙๕ พ.ศ.๒๓๗๖ เจ้าเมืองบุงลิงพร้อมด้วยอุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร กรมการเมือง ท้าวเพี้ย จึงปรึกษากันเห็นว่าเป็นโอกาสเหมาะที่จะกลับมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของรัชกาลที่ ๓ เพราะญวนกำลังติดศึกกับไทยอยู่จึงอพยพจากเมืองบุงลิงมาพักอยู่ตอนหาดทรายกลางแม่น้ำโขงบริเวณบ้านร้างแขวงเมืองนครพนม แล้วเจ้าเมือง กรมการเมือง จึงขึ้นไปสืบทูที่เมืองไชยบุรี และตั้งใจว่าหากเมืองไชยบุรียังเป็นเมืองร้างว่างเปล่าอยู่ ก็จะไปอยู่ตามเดิม ครั้นไปสืบทูแล้วปรากฏว่าราชวงศ์เสน เมืองเขมราฐ กรมการเมือง และแม่ทัพนายกองฝ่ายไทยตั้งค่ายรักษาเมือง มีผู้คนอยู่กันหนาแน่นแล้ว กรมการเมืองหลวงบุงลิงจึงปรึกษาต่อราชวงศ์เสน ขอสวามิภักดิ์เป็นข้าขอบขัณฑสีมาอาณาจักรกรุงเทพมหานครต่อไปจนชั่วลูกชั่วหลานราชวงศ์เสนพร้อมด้วยนายทัพนายกองจึงมีหนังสือบอกขอราชการ พร้อมกับนำตัวเจ้าเมืองและกรมการเมืองหลวงบุงลิงลงไปหาแม่ทัพนายกองที่เมืองนครพนมจึงสั่งให้เจ้าเมืองและกรมการเมืองหลวงบุงลิงอพยพครอบครัว ไพร่พล จากตอนหาดทรายกลางแม่น้ำโขง มาตั้งอยู่ ณ บ้านท่าอุเทน ซึ่งร้างอยู่ เกลี้ยกล่อมให้ผู้คนฝั่งซ้ายในแขวงเมืองคำเกิด คำม่วง มารวมอยู่ด้วยเป็นอันมาก

ถึงปีมะเมีย ฉศก จุลศักราช ๑๑๙๖ พ.ศ.๒๓๗๗ แม่ทัพฝ่ายไทยได้ตั้งพระปฐมเจ้าเมืองหลวงบุงลิงเดิม ให้เป็นพระศรีวรราชและเป็นเจ้าเมือง และยกบ้านท่าอุเทนร้างนั้นขึ้นเป็น “เมืองท่าอุเทน” อุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ยังคงเดิม ให้เมืองท่าอุเทนขึ้นอยู่ในความปกครองของพระสุนทรราชวงศา ผู้ว่าราชการเมืองยโสธรนครพนม และเมืองท่าอุเทนมีชายฉกรรจ์ ๗๐๐ คน ผูกส่งส่วยปีละ ๑๘ ตำลึง

ถึงปีจอ สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๐๐ พ.ศ. ๒๓๘๑ เป็นปีที่ ๑๕ ในรัชกาลที่ ๓ แห่ง กรุงเทพมหานคร มีท้องตราโปรดเกล้าฯ ให้เมืองท่าอุเทนขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ เป็นหัวเมืองจัตวา ขาดจากการปกครองของเมืองโยโสธรนครพนม มีเมืองรามราชเป็นเมืองขึ้น (ในครั้งนั้นเจ้าเมืองรามราชคือ พระอุทัยประเทศ ชื่อเดิม ท้าวบัว เป็นเจ้าเมืองเชียงสม อพยพผู้คนมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงคราว กบฏเจ้าอนุวงศ์ คุมครัว ๔๕๘ คนไปตั้งเมืองอยู่ที่บ้านรามราช ซึ่งปัจจุบันเป็นตำบลรามราช ขึ้นกับ อำเภอท่าอุเทน) ส่วนเขตเมืองท่าอุเทนนั้นไม่ได้แบ่งเพราะตั้งอยู่ในเขตเมืองนครพนม และให้ช่วย รักษาเขตแดนเมืองนครพนมไปพลางก่อน

พระศรีวราราช (พระปฐม) เจ้าเมืองท่าอุเทนคนแรกถึงแก่อนิจกรรมในปีใดไม่ปรากฏใน จดหมายเหตุ มาปรากฏหลักฐานเอาต่อเมื่อถึงปีมะเมีย โทศก จุลศักราช ๑๒๓๒ พ.ศ. ๒๔๑๒ พระ ศรีวราราช (การี) เจ้าเมืองคนที่ ๒ ถึงแก่อนิจกรรม ทางราชการจึงตั้งท้าวอินทิสาร (พรหมมา) เป็นพระ ศรีวราราช ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองคนที่ ๓ ให้ท้าวพระพรหมเป็นอุปฮาด ให้ท้าวพระคำก้อน เป็นราชวงศ์ ให้ท้าวบุญมากเป็นราชบุตร ส่งส่วยตามเดิม

ถึงปีชลา สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐ พ.ศ. ๒๔๒๑ พระศรีวราราช (พรหมมา) และท้าว พระพรหมถึงแก่อนิจกรรม ทางราชการจึงตั้งให้ท้าวบุญมาก ราชบุตรเป็นพระศรีวราราช ๑ ดำรง ตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองคนที่ ๔ และเป็นเจ้าเมืองคนสุดท้าย เมืองท่าอุเทนเปลี่ยนฐานะจาก เมืองเป็นอำเภอเมื่อ ร.ศ. ๑๒๘ พ.ศ. ๒๔๕๓ มีขุนศึกกิจจางเป็นนายอำเภอคนแรก

ในสมัยที่ยังมิได้เปลี่ยนฐานะเป็นอำเภอนั้น เมืองท่าอุเทนจะมีโองพระยา(จวนผู้ว่าราชการ) ๓ โอง คือ โองหลวง ของพระศรีวราราช เจ้าเมืองคนสุดท้าย ต้นสกุล กิติศรีวรพันธ์
โองตึก ของพระศรีวราราช เจ้าเมืองคนที่สาม ต้นสกุล บุพศิริ
โองกลาง ของพระศรีวราราช เจ้าเมืองคนแรก ต้นสกุล วดีศิริศักดิ์
ปัจจุบันชาวไทยผู้มีภูมิลำเนากระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน ดังนี้
๑. บ้านนาโยง อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
๒. บ้านท่าขอนยาง บ้านกุดน้ำใส บ้านยาง บ้านเหล่ากลาง บ้านโพธิ์ บ้านคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

บ้านสิม บ้านหนองแวง บ้านสา อำเภอขามเฒ่า และบ้านหนองไม้ตาย อำเภอ สหัสซันธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

บ้านหนองแห้ง บ้านจำปา บ้านดงกอก บ้านบึงบัว บ้านนาสีนวล อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดสกลนคร

บ้านขามเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม บ้านท่าอุเทน บ้านไชยบุรี บ้านนาขมิ้น บ้านค้อ บ้านพระทาย บ้านโพธิ์สวรรค์ บ้านรามราช อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม บ้านแพง บ้านนาขาม อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม บ้านดงเย็น อำเภอมุกดาหาร จังหวัดนครพนม บ้านศรีสงคราม บ้านนาเตือ บ้านนาหว้า บ้านเสียว อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม

๒) ข้อมูลประชากรของชาวย้อท่าอุเทน

ชาวย้อท่าอุเทนเป็นชาวย้อที่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่อย่างหนาแน่นและมีประวัติความเป็นมาอย่างชัดเจนกว่าชาวย้อในจังหวัดอื่นๆในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวคือ ประชากรทั้ง อำเภอท่าอุเทนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ย้อ

ประชากรในเขตเทศบาล จำนวน ๔,๙๖๕ คน เพศชาย จำนวน ๒,๓๙๕ คน และ เพศหญิง จำนวน ๒,๕๗๐ คน ภูมิประเทศติดกับชายฝั่ง

ความเชื่อและความศรัทธาซึ่งเป็นความเชื่อประจำชาติพันธุ์ ซึ่งจะอธิบายในหัวข้อ ความเชื่อกับความสุข ในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น สัญลักษณ์คือพระธาตุท่าอุเทน ซึ่งเป็นพระธาตุประจำวันเกิดอีกแห่งหนึ่งชาวนครพนม

ภาพที่ ๓ พระธาตุท่าอุเทน พระธาตุประจำวันเกิดวันศุกร์ ตั้งอยู่ที่อำเภอท่าอุเทน อาชีพของชาวย้อยท่าอุเทน อาชีพหลากหลาย สินค้าที่ขึ้นชื่อคือ ปลาส้มท่าอุเทน

๔.๑.๓ เผ่าย้อยจังหวัดสกลนคร

๑) ความเป็นมา ไทยย้อย เป็นชาวไทยในภาคอีสานอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งชอบเรียกตัวเองว่าเป็นชาวย้อย เช่น ชาวย้อยในจังหวัดสกลนคร, ชาวย้อยในจังหวัดกาฬสินธุ์ (ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย), ชาวย้อยในจังหวัดนครพนม (อำเภอท่าอุเทน) และชาวย้อยในจังหวัดมุกดาหาร (ตำบลดงเย็น อำเภอเมือง) ภาษาและสำเนียงชาวย้อยอาจผิดเพี้ยนไปจากชาวอีสานบ้างเล็กน้อย ถิ่นฐานดั้งเดิมของชาวย้อยมีผู้ค้นพบว่าเดิมอยู่ในแคว้นสิบสองปันนาหรือยูนนาน ต่อมาชาวย้อยบางส่วนได้อพยพลงมาตามลำน้ำโขง ตั้งรกรากอยู่ที่เมืองหงษา แขวงไชยบุรีของลาวปัจจุบัน เมืองหงษาเดิมอยู่ในเขตของราชอาณาจักรไทยแล้วตกไปเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสและลาวต่อมา แขวงไชยบุรีของลาวเคยกลับคืนมาเป็นดินแดนของประเทศไทยอีกครั้งหนึ่งระหว่าง พ.ศ.๒๔๘๓ ถึง พ.ศ.๒๔๘๙ เรียกว่า "จังหวัดล้านช้าง" แต่ก็ต้องคืนดินแดนส่วนนี้ไปให้ฝรั่งเศสและลาวอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาชาวไทยย้อยอีกส่วนหนึ่งได้อพยพมาตามลำน้ำโขงและตั้งถิ่นฐานใหม่ที่เมืองไชยบุรี (ตำบลไชยบุรี อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม) ในสมัยรัชกาลที่ ๑ เมื่อ พ.ศ.๒๓๕๑ ครั้นเมื่อเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เมื่อ พ.ศ.๒๓๖๙ พวกไทยย้อยเมืองไชยบุรีถูกกองทัพเจ้าอนุวงศ์กวาดต้อนให้กลับมา

ตั้งเมืองขึ้นใหม่ ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงอีกและได้ตั้งขึ้นเป็นเมืองท่าอุเทนเมื่อ พ.ศ.๒๓๗๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้ ท้าวพระปทุม เจ้าเมืองหลวงปู่แดง เป็น "พระศรีวรราช" เจ้าเมืองคนแรก คือ ท้องที่อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนมในปัจจุบัน นอกจากนี้ไทยย้อยจากเมืองคำเกิด, คำม่วนยังได้อพยพมาตั้งเป็นเมืองท่าซอนยาง ขึ้นเมืองกาฬสินธุ์ ใน พ.ศ.๒๓๘๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้ ท้าวคำก้อนจากเมืองคำเกิด เป็น "พระสุวรรณภักดี" เจ้าเมืองท่าซอนยางขึ้นเมืองกาฬสินธุ์ ปัจจุบันคือ ท้องที่ตำบลท่าซอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งยังมีไทยย้อยอยู่ที่บ้านท่าซอนยาง, บ้านกุดน้ำใส, บ้านยาง, บ้านลิ้นฟ้า, บ้านโพนและยังมีไทยย้อยอยู่ที่บ้านนาเยื้อง จังหวัดอุดรธานี บ้านกุดนางแดง, บ้านหนามแท่งอำเภอพรรณานิคม, บ้านจำปา, บ้านดอกนอ, บ้านบุงเป้า, บ้านนาสีนวล อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร บ้านโพนสิม, บ้านหนองแวง, บ้านสา อำเภอยางตลาดและบ้านหนองไม้ตาย อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนไทยย้อยในจังหวัดสกลนครอพยพมาจากเมืองมหาชัยทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงซึ่งเป็นดินแดนลาวในปัจจุบัน เมืองมหาชัยอยู่ห่างจากแม่น้ำโขงและเมืองนครพนมประมาณ ๕๐ ก.ม. ไทยย้อยจากเมืองมหาชัยอพยพข้ามโขงมาตั้งอยู่ริมหนองหารในสมัยรัชกาลที่ ๓ ตั้งขึ้นเป็นเมืองสกลนครเมื่อ พ.ศ.๒๓๘๑

ภาพที่ ๔ พระธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

๒) ประชากรชาวอีสานสกลนคร ประชากรในอำเภอเมือง ซึ่งอยู่ในเขตเทศบาล จำนวน ๕๓,๒๕๗ แบ่งเป็นเพศชาย จำนวน ๒๖,๒๑๙ คน เพศหญิง จำนวน ๒๗,๐๓๘ คน

๔.๑.๔ บริบทกับการสร้างความสุข

บริบทประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก คือ ภูมิศาสตร์ที่ตั้งอยู่ ประวัติความเป็นมา และความเชื่อ ประเพณี ทั้งสามองค์ประกอบหลอมรวมเป็นอัตลักษณ์ ลักษณะร่วมเฉพาะของเผ่าญ้อ ดัง กล่าวข้างต้น กล่าวคือ การตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำเอื้อต่อการประกอบอาชีพการประมงและการเกษตร และการทำการเกษตร การประมงของเผ่าญ้อผลึกให้ชาวเผ่าญ้อตั้งถิ่นฐานริมฝั่งแม่น้ำ ก่อให้เกิดอาชีพ และทักษะในการประกอบอาชีพดังกล่าว ความเป็นมาของเผ่าญ้อเป็นเรื่องเล่า (ซึ่งมีพลังมากกว่า ประวัติความเป็นมาลายลักษณ์อักษร) เพราะสร้างจินตนาการและการรวมกลุ่ม ความผูกพันของกลุ่มและ ดำรงอยู่อัตลักษณ์ไว้อย่างเหนียวแน่น สิ่งที่หลอมความผูกพันคือความเชื่อ ความเชื่อทำให้เกิดการคิด การปฏิบัติและการแสดงออกไปในทิศทางเดียวกัน ความเชื่อถูกหลอมอีกชั้นหนึ่งของความพึงพอใจ ความเชื่อสร้างแรงบันดาลใจ การความหวังและสร้างจุดหมายปลายทางชีวิตบุคคลและสังคมร่วมกัน ความพึงพอใจหรือความต้องการอันเป็นพลังภายในร่วมกันดำรงอยู่ได้คือความสุข ตัวความเป็นแยกไม่ ออกจากความสุขภายนอก ความเชื่อกับความสุขจึงเกิดควบคู่กัน เมื่อสังคม วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลง อันเกิดจากวัฒนธรรมภายนอก ความเชื่อได้รับผลกระทบ ความสุขอาจจะไม่ได้มาจากความเชื่ออย่าง เดียว มาจากองค์ประกอบอื่นที่เป็นภาววิสัย ตามกลุ่มสังคมโลกที่ชนเผ่าญ้อได้ปฏิสังสรรค์ในปัจจุบัน องค์ประกอบความสุขจึงมีมากกว่าความเชื่อ ซึ่งผู้วิจัยอธิบายในหัวข้อถัดไป

๔.๑.๕ สรุป บริบทกับความสุขของไทย้อย

บริบทไทย้อยทั้งสามแห่งมีลักษณะร่วมกันบางประการ คือ ๑) ประวัติความเป็นมาซึ่งเป็นทั้งเรื่องเล่าแบบมุขปาฐะและเรื่องเล่ามีหลักฐานรองรับแต่ไม่มีความสมบูรณ์นัก บริบท การตั้งถิ่นฐานซึ่งมีลักษณะเด่นคือการตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำเป็นหลัก ๓) บริบทความเชื่อดั้งเดิมและ ผสมผสานกับหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา และ ๔) วิธีการดำเนินชีวิต ในหัวข้อการสรุปนี้ เน้น บริบทความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐานเป็นหลัก ส่วนบริบทความเชื่อวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตมี รายละเอียดในหัวข้อถัดไป บริบทของชาวไทย้อยแสดงพื้นฐานความเป็นตัวตน เป็นที่มาหรือเป็น ตัวอัตลักษณ์ของไทย้อยที่ปรากฏในมิติต่างๆ ความเป็นมาโดยเฉพาะแบบมุขปาฐะมีความสำคัญในแง่ การสร้างพลัง จินตนาการแสดงตนเองกับบรรพบุรุษ สิ่งที่ต้องรักษาตามที่บรรพบุรุษรักษาไว้ กล่าวคือ แสดงรากเหง้าของตนเอง ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ ในอัตลักษณ์ร่วมซึ่งเป็นการสร้างพลัง ทางสังคม พลังการร่วมมือและความสามัคคี ซึ่งเป็นฐานของการสร้างความสุขด้าน “จิตใจ” ภายใน และด้านการแสดงความ “อบอุ่น” ในกลุ่ม ซึ่งเป็นฐานการสร้างความสุขแรกของกลุ่ม และเป็นฐาน ความสุขฐานอื่นต่อมาตามลำดับ

๔.๒ ความเชื่อและประเพณีเกี่ยวกับความสุขของชาวไทย้อย

ความเชื่อไทย้อยมีความสัมพันธ์กับความสุข ดังนี้

การมีความสุขของชาวไทย้อย ปัจจัยที่แยกไม่ออกจากความสุขอันเป็นนามธรรมเรื่องจิตใจ เชื่อมกับความเชื่อด้านจิตใจหรืออัตลักษณ์ของชาวไทย้อยอย่างตรงไปตรงมา ซึ่งผู้วิจัยลงเก็บข้อมูล สามารถวิเคราะห์ ลำดับหัวข้อกับความสุข ดังนี้

๔.๒.๑ ความเชื่อกับความสุข

ความเชื่อชาวไทยย่อแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ความเชื่อที่มีลักษณะร่วมกับเผ่าลาว (อีสาน) ที่เป็นชนเผ่าใหญ่ที่สุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และความเชื่อที่เป็นลักษณะเฉพาะของไทยย่อ ความเชื่อที่มีลักษณะร่วม ได้แก่

๑. ขะลำ การชะลำ เป็นความเชื่ออีกอย่างหนึ่งของชาวภาคอีสาน ซึ่งเชื่อว่าหากปฏิบัติได้จะเกิดผลดีแก่ตนเองและครอบครัว เป็นต้น เช่น คนคลอดลูกใหม่อยู่ไฟหรืออยู่กรรม จะต้องไม่กินเนื้อสัตว์และหน่อไม้ จะทำให้ผิดไฟอาจทำให้ถึงตายได้ หรือมีคนในครอบครัวเสียชีวิตที่อื่นจะไม่เอาเข้าบ้าน ถือว่าจะทำให้ครอบครัวเดือนร้อนและมีคนตายตามไปอีก เป็นต้น ซึ่งลักษณะของการชะลำ จะเป็นความเชื่อเฉพาะบุคคลและกลุ่มบุคคล ซึ่งปัจจุบันก็ยังมีหลงเหลืออยู่ตามชนบทในจังหวัดมุกดาหาร

๒. การถือผี ความเชื่อในเรื่องผียังเป็นความเชื่อของคนแต่ละท้องถิ่น เกิดปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น เมื่อชีวิตถึงคราววิบัติ เกิดโรคร้ายไข้เจ็บ เกิดภัยธรรมชาติ ปัญหาเหล่านั้นเกินขีดความสามารถที่คนธรรมดาจะแก้ไขได้ คนจึงสร้างความเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น อำนาจนี้อาจจะเป็นเทพ เจ้าภูตผี ปีศาจ วิญญาณ สัตว์ป่า พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดวงดาว ตลอดจน ดิน น้ำ ลม ไฟ ฉะนั้น เพื่อป้องกันภัยพิบัติที่เกิดกับตนมนุษย์จึงวิงวอนขอความช่วยเหลือจาก อำนาจลึกลับ โดยเชื่อว่า ถ้าบอกกล่าวหรือทำให้อำนาจนั้นพอใจอาจจะช่วยให้ปลอดภัย เมื่อพ้นภัยก็แสดงความรู้คุณด้วยการเช่นสรวงบูชาหรือประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ แต่ละสังคมต่างมีความเชื่อเป็นมรดกสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน และชาวอีสานต่างเชื่อในสิ่งต่อไปนี้

๑) ผีบ้าน แต่ละหมู่บ้านในภาคอีสานจะนับถือผีประจำบ้านที่เรียกว่า " ผีปู่ตา " ผีปู่ตาเป็นผีที่คอยดูแลรักษาป้องกันอันตรายต่างๆ ที่จะมากระทำแก่คนในหมู่บ้านทุก ๆ ปี จะมีการเลี้ยงผีปู่ตามักจะเป็นป่าที่มีต้นไม้ใหญ่นับร้อยปี เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่า หากไปตัดไม้หรือยิงนกภายในบริเวณดอนปู่ตา ผีปู่ตาจะโกรธาและบันดาลให้ชีวิตประสบแต่อัปมงคล ในพิธีเลี้ยงผีปู่ตานี้ เฒ่าจ่าจะเป็นพิธีกรเพราะเฒ่าจ่าเป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างชาวบ้านกับผีปู่ตา เมื่อวันเลี้ยงผีบ้าน ชาวบ้านจะจัดเตรียมอาหารคาวหวานไปร่วมในพิธีเช่น ข้าวต้ม ไข่ต้ม ไก่ต้ม เหล้าขาว ปั่นข้าว ข้าวดำ ข้าวแดง กล้วย น้ำอ้อย น้ำตาล

๒) ผีนา หรือผีตาแฮก เป็นผีที่ทำหน้าที่อารักษ์ผืนนา คอยอำนวยความสะดวกให้ชาวกล้าางดงาม น้ำ ปลา อุทุมสมบุรณ์ ตลอดจนคอยคุ้มครอง วั้ว ควาย ให้มีสุขภาพดีเหมาะในการทำงาน ผีตาแฮก จะสถิตอยู่มุมใดมุมหนึ่งของที่นา นาแปลงใดที่ตาแฮกสถิต ชาวนาจะยกคันนาให้สูงขึ้น ก่อนจะลงมือทำนา จะต้องทำพิธีเลี้ยงผีตาแฮกเสียก่อน การเลี้ยงผีตาแฮก นั้น จะกระทำกันในวันพฤหัสบดี อาหารที่นำไปเช่นผีตาแฮก ได้แก่ ไก่ต้ม เหล้าขาว แกลบ ข้าวต้มมัด ไข่ต้ม ข้าวดำ กล้วย น้ำอ้อย น้ำตาล เมื่อเลี้ยงตาแฮกเสร็จแล้วชาวนาก็จะปักดำข้าวกล้าในนาแปลงที่ตาแฮกอยู่ก่อนเพื่อเป็นการเสี่ยงทายความงอกงามของข้าวในนา

ผีเชื้อหรือผีบรรพบุรุษ เป็นผีเครื่องญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษยังไม่ได้ไปเกิด ยังคอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานของตนอยู่ แต่ถ้าหากลูกหลานประพฤติไม่เหมาะสม ผีเชื้อก็จะโกรธาบันดาลให้เจ็บป่วย ลูกหลานจะต้องทำการขอขมาจึงจะหายโกรธา เมื่อถึงวัน

โกน วันพระหรือวาระที่ทำบุญ ข้าวสากในเดือนสิบและบุญข้าวประดับดินในเดือนเก้า ลูกหลานจะต้องให้ทานอุทิศส่วนกุศลไปให้

ผีปอบ ผีปอบก็คือคนที่เป่าผีเข้าสิงในร่างกายคนอื่นเรียกว่า ผีปอบเข้า เพื่อที่จะกินตับไตไส้พุงคนนั้น บางครั้งคนที่ถูกปอบเข้าจะถึงแก่ชีวิตหากไม่มีหมอผีมาขับไล่ ผีปอบที่สิงสถิตอยู่ให้ออกไป เชื่อว่าสาเหตุที่จะทำให้คนเป็นปอบนั้นมีอยู่ ๒ ประการ คือ

- เกิดจากการเรียนเวทมนตร์คาถาต่าง ๆ เช่น เสน่ห์ยาแฝดอยู่ยงคงกระพันแล้ว เวทมนตร์คาถานั้นแก่กล้าจนเกินไป หรือประพฤติปฏิบัติผิดข้อห้ามของเวทมนตร์นั้น ๆ ผลที่สุดก็กลายเป็นผีปอบ

- เกิดจากการถ่ายจากบรรพบุรุษ หากพ่อหรือแม่เป็นปอบเมื่อตายไป ผีปอบจะรีบออกจากร่างไปสิงสถิตบุคคลที่อยู่ใกล้และบุคคลนั้นจะกลายเป็นปอบทันที เมื่อผีปอบเข้าสิงร่างใคร บุคคลนั้นจะมีอาการชักกระตุกตื่นทุรนทุราย ส่งเสียงร้องโหยหวนน่ากลัว ญาติพี่น้องต้องไปตามหมอผีมาทำพิธีขับไล่ผีปอบ โดยการใช้หาวยวิเศษหรือหางกระเบนและใช้वानไฟเหน็บหรือจี้ลงไปตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เมื่อผีปอบทนไม่ได้ก็จะออกปากบอกว่าตนเป็นใคร มาจากไหน แล้วจึงออกจากร่างไป แต่ในบางรายถ้าผีปอบนั้นมีคาถาแก่กล้ากว่าหมอผี ผีปอบนั้นก็จะไม่ยอมออก คนที่ถูกผีปอบเข้าก็จะตายหากแก้ไขไม่ทัน เป็นที่น่าสังเกตว่า คนที่ถูกผีปอบเข้าสิงส่วนมากจะเป็นคนป่วย คนอ่อนแอ และคนขวัญอ่อน

ผีเป่า มีความเชื่อว่าผีเป่าคือคนที่กลายเป็นผีดิบเพราะชอบกินตับคน ตับสัตว์ หรือชอบกินอาหารทะเลสด อาหารคาว ผีเป่าจะออกหากินในเวลากลางคืน โดยเฉพาะในคืนเดือนมืดที่ตรงกับวันพระมักจะออกหากิน คนที่เป็นผีเป่าจะมีแสงออกที่รูจมูกทั้งสองข้าง หมอผี คือ ผู้ที่มีความนับถืออำนาจลึกลับและญาณวิเศษ ที่สามารถติดต่อขอความช่วยเหลือจากอำนาจลึกลับได้ นอกจากนี้ หมอผียังเป็นตัวแทนในการบวงสรวง ส่งเวทย์ติดต่อและสื่อสารกับผีได้ทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย เช่น การพ้อนผีมด

การพ้อนผีมด ภาคอีสานเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของประเทศไทย ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศที่เต็มไปด้วยป่าเขาลำเนาไพร แต่บางแห่งก็แห้งแล้ง และบางครั้งก็ต้องประสบอุทกภัย สรุปลแล้วจะเห็นได้ว่าเป็นภาคที่ได้รับภัยธรรมชาติมากเหมือนกัน และผู้คนในภาคนี้อยู่ตามชนบท ส่วนมากเชื่อถือเกี่ยวกับผีต่าง ๆ จึงมีพิธีการพ้อนชนิดหนึ่งเรียกว่า "การพ้อนมด" เป็นการปฏิบัติตามแนวความเชื่อนี้ การพ้อนมด คือการพ้อนรำเพื่อเป็นการสังวैयाผีบรรพบุรุษ ประเพณีการพ้อนผีมดนี้ ตามที่ได้ยินจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ใดก็ตามว่ามี ๒ อย่างด้วยกันคือการพ้อนผีมด และการพ้อนผีเม็ง ซึ่งมีกรรมวิธีอย่างเดียวกัน เพียงแต่แตกต่างกันบ้างเล็กน้อยคือการพ้อนผีมดไม่มีกระบอกน้ำปลาร้า แต่การพ้อนผีเม็งจะมีกระบอกใส่น้ำปลาร้าสังวैयाผีด้วยการที่ใช้น้ำปลาร้า ทานกล่าววैयाใสตามธรรมชาติที่ถือกันมาแต่เดิม สันนิษฐานกันว่าเป็นเพราะว่าชาวภาคนี้ชอบรับประทานปลาร้านั่นเอง สำหรับการพ้อนผีมดนี้มักจะทำกันในระหว่างเดือนพฤษภาคม มิถุนายน ซึ่งพวกพ้อนผีมดคนนี้จะต้องเป็นพวกตระกูลเดียวกันและเมื่อครบรอบปี บางตระกูลก็ทำ ๓ ปีต่อครั้ง บางตระกูลก็ปีละครั้ง หรือบางตระกูลก็ไม่มีกำหนดแน่นอน เห็นว่ามีเช่นเมื่อใดก็จัดทำกันเสียที่หรือบางทีคนในครอบครัวเกิดการเจ็บป่วยต้องบนบานผีปู่ตายาย อันเป็นบรรพบุรุษ ก็ต้องทำพิธีเช่นสรวงกันตามที่ได้บนบานไว้ ซึ่งการพ้อนผีมดแต่ละครั้งก็จะต้องใช้จ่ายเงินทองเกี่ยวกับการเลี้ยง

คู่วกญาติพี่น้องที่มาร่วมในงาน ตลอดจนชาวบ้านในละแวกเดียวกันที่มาช่วยในงานนั้นด้วย ๓. พิธีกรรม

พิธีบวงสรวงเจ้าปู่ ตั้งแต่สมัยโบราณกาลมนุษย์เราเกิดมาในโลกและรวมกันเป็นหมู่คณะ เช่นครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ซึ่งเป็นหมู่น้อยไปหาหมู่ที่ใหญ่ย่อมมีสิ่งยึดถือร่วมกัน ด้านจิตใจนั้นเพื่อให้หมู่คณะมีความสุขไม่แตกแยกความสามัคคีกันปราศจากภัยอันตรายทั้งหลาย มาบังเบียดก็ต้องมีสิ่งนับถือและศักดิ์สิทธิ์ แล้วยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน ทำให้จิตใจเป็นสุขและก็อยู่กันอย่างผาสุก

ความเชื่อที่เป็นลักษณะจำเพาะของไทยย่อ

๑ การตั้งถิ่นฐาน ชาวไทยย่อชอบตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้แม่น้ำ ซึ่งชื่อเมืองชาวไทยย่อมักมีคำว่า “ท่า” ขึ้นก่อน เช่น เมืองท่าขอนยาง เมืองท่าอุเทน ลักษณะบ้านเรือนของชาว ไทยย่อ คล้ายกับบ้านเรือนของชาวลาวทั่วไป คือตัวเรือนเป็นเรือนใต้ถุนสูง มีชายคาที่เรียกว่า เฌย มีชานติดกับครัว มีเล้าข้าวอยู่ทางด้านหลังบ้าน ถ้าเป็นบ้านของชาวไร่ชาวนาทั่วไป ก็จะมุงด้วยหญ้าแฝก ฝาผนังเป็นฟากสับสานลานสอง บ้านที่มีฐานะดีก็จะ มุง ด้วยกระเบื้องเกร็ดหรือสังกะสี และเปลี่ยนฝาผนังเป็นไม้กระดาน ซึ่งมีให้เห็นในปัจจุบัน ชาวย่อ นิยมสร้างบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่มสังคมย่อยในวงศ์ญาติพี่น้องของตน และเมื่อมีจำนวนมากขึ้นก็กลายเป็นหมู่บ้าน หรือที่เรียกว่า “คุ้ม” และมีวัดประจำคุ้มของพวกเขา

การตั้งถิ่นฐานของไทยย่อแตกต่างจากชนเผ่าผู้ไท ที่ชนเผ่าผู้ไทตั้งถิ่นฐานริมเขา ส่วนชาวไทยย่อตั้งถิ่นฐานริมฝั่งแม่น้ำ การตั้งถิ่นที่แตกต่างกันสร้างบุคลิก การปรับตัวเข้ากับภูมิประเทศแตกต่างกันด้วย ไทยย่อประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการประมง ผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อของชาวท่าอุเทนคือปลาสาม

๒ ความเชื่อเรื่องผี ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ของชาวไทยย่อ มีประเพณีเลี้ยงผีปู่ตา โดยชาวบ้านจะสร้างตูปู่ตา หรือ โสงผีปู่ตา โดยชาวยย่อถือว่าผีปู่ตาคือ ผีบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วแต่ยังมีความห่วงใยในความเป็นอยู่ของลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ สำหรับที่ตั้งของผีปู่ตาจะอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่สำหรับ ผีบรรพบุรุษของชาวยย่อที่ถือว่าเป็นผีปู่ตา มีดังนี้ คือ ผีเจ้าพ่อขุนสำราญ ญาพ่อผีลือสองนางพี่น้องเป็นพี่น้องไว้ที่ท่าหน้า เพื่อรักษาเด็กในขณะลงอาบน้ำ เช่นเดียวกับชาวยย่อ ที่ท่าอุเทนมีความเชื่อ ว่า ผีมหะลักซ์ และผีบรรพบุรุษ คอยปกป้องคุ้มครองให้พวกเขาอยู่เย็นเป็นสุข มีข้าวปลาอาหารสมบูรณ์เพื่อตอบแทนคุณผีดังกล่าว ชาวไทยย่อที่ท่าอุเทน จึงมีประเพณีเลี้ยงผีโดยจัด พิธีกรรมที่เรียกว่า “ลงนางเทียม” ณ หอผีบ้าน เป็นประจำทุกปี ปีละ ๓ ครั้ง สำหรับประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวยยอนั้น ประเพณีการแต่งงานเมื่อหนุ่มสาวคู่ใดที่รักใคร่ชอบ พอถึง ขึ้นตกลงปลงใจที่จะเป็นสามีภรรยาแล้ว ฝ่ายชายก็จะให้บิดามารดาของตนดำเนินการให้ได้แต่งงานกับหญิงคนรัก ดังนี้ “ไปเจาะ” คือการผู้หญิงที่ชายส่งผู้ใหญ่ไปทาบทาม “โฮมสาว” คือการ ทำพิธีสู่ขอ “แฮกเสื่อแฮกหมอน” คือการเตรียมการ ได้แก่ การจัดเตรียมเครื่องนอน ประกอบด้วยฟูก หมอน ผ้าห่ม เสื่อ และมุ้ง ซึ่งเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง ในการนี้ต้องเชิญผู้เฒ่า ผู้แก่ที่ชาวบ้านยอมรับว่าเป็น ผู้ว่าเมียคุณ มาทำพิธีตัดเย็บให้ชาวยย่อเรียกว่า แฮกเสื่อแฮกหมอน “เล่าตอง”คือบอกเล่าวันแต่งงาน “มือกินตอง” คือพิธีวันแต่งงานเมื่อได้ฤกษ์ยาม ดี แล้ว ก็จะเป็นการแห่จ้าวบ่าวพร้อมขันสินสอดของหมั้น พานบายศรี และสำหรับที่เรียกว่า “ข้าเพียง”ประกอบด้วยไข่ไก่ต้ม ๒ ฟอง งา พริกแห้ง และเกลือป่น อย่างละ ๑ ถ้วย ไปยังบ้าน

เจ้าสาว สำคัญได้แก่ การวางสินสอดทองหมั้นต่อหน้าเจ้าโคตรลุงตาของเจ้าสาวพิธีบายศรีสู่ขวัญ พิธีป้อนไข่หน่วย พิธีขอพรจากเจ้าโคตรลุงตาทั้งสองฝ่าย ถ้าหากให้เขยไปสู่ก็ ทำพิธีจูบ่าวสาวเข้าหอแล้วเลี้ยงอาหารแก่แขกผู้มาร่วมงานเป็นอันเสร็จ พิธีแต่งงานนำหรับงานบุญของชาวไทย้อยส่วนมากก็เหมือนกับ ชาวอีสานทั่วทั้งน้บถือ พระพุทธศาสนาและ ปฏิบัติตนตาม “ ฮิตสิบสอง คลองสิบสี่ ” ศิลปะการแสดง ฟ้อนไทย้อย โดยจะพบในช่วงเทศกาลสงกรานต์เดือนเมษายน และเทศกาลที่สำคัญ ๆ เท่านั้น ในช่วงสงกรานต์นั้นชาวไทย้อยจะมีการสงน้ำพระ ในตอนกลางวันโดย มีการตั้งขบวนแห่จากคุ้มเหนือไปยังคุ้มใต้ตามลำดับ ตั้งแต่ขึ้นหนึ่งค่ำเป็นไป จนถึงวันเพ็ญสิบห้าค่ำ เดือนห้า ส่วนในตอนกลางคืนหนุ่มสาวจะ จัดขบวนแห่หน้าต้นดอกจำปา (ลั่นทม) ไปบูชาวัดที่ผ่านไปเริ่มจากวัดใต้สุดขึ้นไปตามลำดับถึงวัดเหนือสุดซึ่งเป็นคืนสุดท้าย เสร็จพิธีแห่ดอกไม้บูชาองค์พระธาตุท่าอุเทน จะเป็นช่วงแห่งการเกี่ยวพาราฮี การหยอกล้อกัน อย่างสนุกสนานของบรรดาหนุ่มสาวชาวไทย้อย นอกจากนี้ก็เป็น การแสดงและเครื่องดนตรีเหมือนกับชาวไทอีสานทั่วไป

การบวงสรวงเจ้าปู่ ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นที่ยำเกรง ชาวภาคอีสานก็ยังยึดศานาพราหมณ์ ซึ่งเป็นศานาคู่บ้านคู่เมืองมา ในศานานี้มีการเชื่อถือเกี่ยวกับภูตผีปีศาจ การที่มีการเจ็บไข้หรือป่วยเป็นโรคอะไรต่าง ๆ มักบอกกันว่าผีนั้นผีนี้ทำ จะต้องทำพิธีขอชีวิตเอาไว้ การทำไร่นาจะบุกเบิกป่าสักแห่งก็ต้องบอกกล่าวผีป่าผู้รักษาพงพินันเสียก่อนเพราะกลัวผีนั้นจะหักคอ เมื่อทำไร่นาก็ยังมีการสร้างศาลเป็นบ้านหลังเล็ก ๆ ขึ้นตามจอมปลวกหรือใต้ร่มไม้ใหญ่ ไกล ๆ กับบริเวณนาหรืออยู่ตามทุ่งนา เมื่อถึงฤดูทำนาหรือก่อนจะลงมือทำนาต้องมีการเลี้ยงเจ้าปู่เสียก่อน เช่น เลี้ยงข้าวปลาอาหาร เหล้ายา แล้วจุดธูปเทียน อธิษฐานขอพรจากผีนา เป็นต้นว่าขอให้นาของเรางออุดมสมบูรณ์ อำนวยผลให้ข้าวกล้าในนางอกงามและอื่น ๆ อีกและยังมีภูตผีที่ดุ ๆ และทุกคนกลัวกันมากก็มีพิธีบวงสรวงเจ้าปู่นี้ ได้ปฏิบัติกันต่อมากลายเป็นประเพณีอันหนึ่งของคนภาคอีสาน โดยมีจุดประสงค์ที่ทำการบวงสรวง

ลักษณะพิเศษของชาวไทย้อย คือ ไทย้อยเชื่อเรื่องจ้ำหรือผีจ้ำ ซึ่งแตกต่างจากการเข้าทรง การเข้าทรงที่ร่างกายทรงผีหรือบรรพบุรุษมีผูกขาดกับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่จ้ำมิได้ผูกขาดหน้าที่จ้ำคือการเป็นร่างทรงหรือใครก็ตามที่ถูกผีบรรพบุรุษเข้าทรงเพื่อเหตุผลบางประการ เช่น เพื่อบอกญาติพี่น้อง การทำนายและสร้างความผูกพันกับคนในชุมชน

๓. ความเชื่อเรื่องเสาหลักบ้าน ชุมชนชาวไทย้อยให้ความสำคัญแก่เสาหรือเสาหลักเมือง อาจจะได้รับอิทธิพลจากคติศิวลึงค์ของศานาพราหมณ์ ทุกหมู่บ้านหรือชุมชนของชาวไทย้อยมีเสาหลักบ้านหรือหลักเมืองแทนสัญลักษณ์ของอำนาจของการค้าครองชุมชน

๔ ความเชื่อเรื่องพ่อสื่อหรือแม่สื่อ คตินี้คล้ายคติความเชื่อของชาวผู้ไท พ่อสื่อหรือแม่สื่อของชาวไทย้อยจะมีบทบาทอย่างมากในสังคมไทย้อย ความสัมพันธ์ของพ่อสื่อและแม่สื่อมีความสำคัญในสังคมตั้งแต่การติดต่อเลือกคู่ เลือกความเหมาะสมของคู่แต่งงาน พ่อสื่อหรือแม่สื่ออาจจะเป็นใครก็ได้ที่อยู่ในชุมชนที่ครอบครัวทั้งสองฝ่ายให้การยอมรับ การเลือกคู่ทั้งฝ่ายชายและหญิงจึงผ่านการให้คำแนะนำของพ่อสื่อแม่สื่อว่าบุคคลใดเหมาะสม หรือไม่เหมาะสมในการเป็นคู่ครอง พ่อสื่อหรือแม่สื่อมีบทบาทตลอดชีวิตคู่ครองของคู่หนึ่งๆ ตั้งแต่การการเลือกคู่ การเจรจา การไปสู่ขอ คู่ที่แต่งงานจะให้ความเคารพนับถือพ่อสื่อและแม่สื่อนี้อย่างมาก รอมมาจากบิดามารดาของตนเอง เมื่อชีวิตคู่มีปัญหา พ่อสื่อแม่สื่อจะมีบทบาทเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย เพราะถือว่าหากคู่ใดมีการหย่าร้างสะทอน

ศักยภาพของพ่อสื่อแม่สื่อที่นั่นด้วย การจัดความสัมพันธ์ในทางสังคมของไทยย่อมจึงมีบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทในการจัดความสัมพันธ์ของคนในสังคมอย่างมาก เพราะชีวิตคู่จะดำเนินต่อไปได้และหย่าร้างน้อยจากความเกรงใจพ่อสื่อแม่สื่อนี้

๔.๒.๒ ประเพณีไทยย้อ

๑ การแต่งกาย

การแต่งกายชุดราไทยย้อ

ชาย สวมเสื้อคอพวงมาลัยสีเขียวสด ใช้สไบไหมสีน้ำเงินพับครึ่งกลางพาดไหล่ ซ้ายและขวา ปล่อยชายสองข้างไปด้านหลังให้ชายเท่ากัน นุ่งผ้าโจงกระเบนสีน้ำเงินเข้ม ใช้สไบไหมสีแดงคาดเอว ปล่อยชายข้างซ้ายด้านหน้า เครื่องประดับสร้อยเงิน ห้อยพระ ใบหูทัดดอกดาวเรืองด้านซ้าย

หญิง สวมเสื้อแขนกระบอกสีชมพู (สีบานเย็น) คอกกลมขลิบดำ หรือน้ำเงินเข้ม นุ่งผ้าถุงไหมสีน้ำเงินมีเชิง (ตีนจก) เข็มขัดลายขิดคาดเอว ใช้สไบไหมสีน้ำเงินพาดไหล่ด้านซ้ายแบบเฉียงปล่อยชายยาวทั้งด้านหน้าและด้านหลังให้ชายเท่ากัน เครื่องประดับสร้อยคอ ตุ่มหู สร้อยข้อมือเครื่องเงิน ผมเกล้ามวยประดับดอกไม้สด หรือดอกไม้ประดิษฐ์

๒. ภาษา

ภาษาไทยย้อ (Nyaw) เป็นภาษากลุ่มไท – ลาว พูดกันในหมู่ชาวไทยย้อในจังหวัดสกลนคร นครพนม หนองคาย มหาสารคาม ปราจีนบุรีและสระบุรี ซึ่งกลุ่มนี้อพยพมาจากประเทศลาว บางกลุ่มสามารถพูดภาษาไทยอีสานได้ด้วย ภาษาไทยย้อจัดอยู่ในตระกูลภาษาไท – กะได เป็นภาษากลุ่มคำไท สาขาเบ – ไท สาขาย่อยไตแสด มีลักษณะคล้ายคลึงกับภาษาไทยถิ่นอีสานและภาษาลาว ภาษาย้อมีพยัญชนะ ๑๙ เสียง สระเดี่ยว ๑๘ เสียง สระประสม ๓ เสียง เสียงวรรณยุกต์ ๔ เสียง มีพยัญชนะควบกล้ำ ๖ เสียง ซึ่งจะเปรียบเทียบกับภาษาไทยมาตรฐานเพื่อให้เห็นความแตกต่างของภาษาถิ่นดังกล่าวชัดเจนมากยิ่งขึ้น ภาษาย้อมีสร้อยคำคล้ายประโยคคำถามและคำตอบ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ได้แก่คำว่า “ละเบ่อ” “เบ้าะ”

ภาษาไทยมาตรฐาน	ภาษาญ้อ
หัวใจ	หัวเจอ
ไปทำอะไร	ไปเฮ็ดเผอ , ไปเฮ็ดหยัง
กินข้าวกับอะไร	กินเข้ากับพิสัง

๓. การพ็อน

ศิลปะการแสดง พ็อนไทยย้อ โดยจะพบในช่วงเทศกาลสงกรานต์เดือนเมษายน และเทศกาลที่สำคัญๆ เท่านั้น ในช่วงสงกรานต์นั้น ชาวไทยย้อจะมีการสงน้ำพระในตอนกลางวันโดยมีการตั้งขบวนแห่จากคุ้มเหนือไปยังคุ้มใต้ตามลำดับ ตั้งแต่ขึ้นหนึ่งค่ำเป็นไป จนถึงวันเพ็ญสิบห้าค่ำเดือนห้า ส่วนในตอนกลางคืนหนุ่มสาวจะจัดขบวนแห่หน้าต้นดอกจำปา (ลั่นทม) ไปบูชาวัดที่ผ่านไป เริ่มจากวัดใต้สุดขึ้นไปตามลำดับถึงวัดเหนือสุดซึ่งเป็นคืนสุดท้าย เสร็จพิธีแห่ดอกไม้บูชาองค์พระธาตุทำอุเทน จะเป็นช่วงแห่งการเกี่ยวพาราฮี การหยอกล้อกัน อย่างสนุกสนานของบรรดาหนุ่มสาวชาวไทยย้อ

๔.อาหาร

อาหารเด่นประจำชนเผ่าที่มีเอกลักษณ์

- ๑.ทอดอ้วปลาตุก (ปลาดุกยัดไส้สมุนไพรทอด)
- ๒.หมกเจาะปลากทราย (พินผักม้วน)

๔.๒.๓ ความเชื่อนำไปสู่ความสุขและความสุขนำไปสู่ความเชื่อ

ความเชื่อข้างต้นนำไปสู่ความสุข ดังนี้

ความเชื่อของชาวไทยอ้อยแยกออกจากความเป็นไทยไม่ได้ ความเชื่อบอกถึงความเป็นตัวตน ความสุขเกิดจากความเชื่อเป็นความสุขด้วยจิตใจ ด้านจิตวิทยาและด้านสังคมเป็นหลัก มีได้โยงกับความสุขด้านรูปธรรมและด้านวัตถุนัย

๑) ความสุขด้านการมีความหวังและชีวิตหลังความตาย พิธีกรรม ความเชื่อที่เด่นชัด การฟ้อน การเข้าทรง การบูชาผีบรรพบุรุษ เป็นต้น เป้าหมายหลักของคนในชุมชนตามที่ได้พูดคุย คือ การฟ้อน การเข้าทรงมีเป้าหมายการสร้างกำลังใจ การรักษาตนเองและคนในชุมชนปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ถึงแม้การทำพิธีกรรมอาจจะไม่ได้ผลประจักษ์แต่คนในชุมชนเชื่อมั่นและเกิดกำลังใจในการดำเนินชีวิต ซึ่งกำลังใจเป็นการปลอบประโลมให้เกิดความหวังและเกิดความสุขทางด้านใจของแต่ละบุคคล

๒) ความสุขในการอธิบายตัวเอง ที่มาของตนเองและคนในชุมชน การทำพิธีกรรม เช่น การฟ้อน การเลี้ยงผีปู่ตา ของคนเผ่าอ้อยเป็นการสร้างคำอธิบายความเป็นมาของซึ่งเป็นการสร้างอัตลักษณ์และกลมเกลียวของชนเผ่า เป็นการสร้างความผาสุกของคนในชุมชน

๓) ความสุขในการสร้างความสามัคคี ความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณีข้างต้นสร้างการรวมกลุ่ม สร้างกติกา (ชะล่า) ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีระเบียบวินัย ทำให้สังคมภดรภาพก่อให้เกิดความสุข ความมั่นคงทางสังคม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การสร้างความร่วมมือเป็นพื้นฐานของการดำรงอัตลักษณ์ซึ่งเป็นที่มาของความสุขอย่างยิ่ง

๔.๒.๔ กระบวนการนำความเชื่อสร้างความสุข

ความเชื่อบางประเภทอาจจะนำไปสู่ความสุข ความสุขบางประเภทนำไปสู่ความทุกข์ แต่ชุมชนมีการคัดกรองความให้เกิดความสุขไว้ ส่วนความเชื่อให้เกิดความทุกข์ อาจถูกกระบวนการใช้ความเชื่ออันเดียวกันนั้นรักษา เช่น ความเชื่อการเจ็บป่วยมาจากการกระทำของผีบรรพบุรุษ จึงมีการพิธีกรรมฟ้อนผีเช่นไหว้เพื่อให้หายจากป่วย การป่วยไข้เป็นความทุกข์ เป็นความทุกข์ทางกายและฐานวัฒนธรรมรองรับและเชื่อว่าผีบรรพบุรุษทำ การฟ้อนผีจึงเป็นกระบวนการแก้ทางวัฒนธรรมหรือความเชื่อ การทำพิธีกรรมทำให้บุคคลป่วยได้กำลังใจและสังคมมีทำพิธีกรรมและมีความกลมเกลียวกันมากขึ้น พิธีกรรมนี้เกิดจากความเชื่อนี้เป็นการสร้างความสุขของบุคคลและชุมชน ชุมชนจึงยังคงรักษาพิธีกรรมนี้ไว้อย่างต่อเนื่อง นอกจากความเชื่อสร้างสุขแล้ว ความสุขของชุมชนจึงเป็นการสร้างความเชื่ออันด้วยเช่นกัน เมื่อวิทยาการทางสาธารณสุขมีเจริญมากขึ้น ความเชื่อการรักษาบุคคลปรับทำให้ที่

การรักษาความสัมพันธ์ของคนในสังคมแทน กล่าวคือ การแพ้ไม่ได้ทำให้คนหายโดยตรงแต่คนก็ยังทำเพราะสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนนั่นเอง

๔.๒.๕ สรุป ความเชื่อนำไปสู่ความสุข

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสุขแยกออกเป็น ๒ ปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายใน คือความสุขด้านจิตใจของแต่ละบุคคล ความสุขเกิดจากปัจจัยภายนอก คือความสุขที่ได้จากการได้ตอบสนองด้านวัตถุในการบำรุงร่างกาย พื้นฐานที่สุดคือปัจจัยสี่

ความเชื่อเป็นปัจจัยภายใน ๑) ความเชื่อ ความศรัทธาต่อเหนือพลังธรรมชาติ สร้างแรงบันดาลใจ สร้างความหวัง จุดมุ่งหมายของชีวิตทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ๒) ความสร้าง สร้างพลังร่วมของคนในกลุ่ม หรือความเชื่อร่วม สร้างเป้าหมายร่วมกัน สร้างการร่วมมือ ร่วมใจของคนในกลุ่ม นอกจากนี้ความเชื่อยังเป็นฐานของการจัดความขัดแย้งด้วย เช่น เป้าหมายชีวิตในโลกหน้า และในความเป็นธรรม ความยุติธรรมอยู่เสมอ เมื่อมีปัญหาระหว่างกันไม่มีการใช้กำลัง ปล่อยให้หลังธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้ลงโทษ กระบวนการทางสังคมที่เกิดจากความเชื่อก่อให้เกิดความร่วมมือและเป็นฐานของความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ก่อให้เกิดความสุขบนฐานชุมชนและความสุขภายในจิตใจด้วย และความเชื่อนำไปสู่การปฏิบัติเป็นวิถีชีวิต เป็นวัฒนธรรมและเป็นประเพณี ซึ่งเป็นโครงสร้างที่ประคับประคองชุมชนให้มีความสุขแบบยั่งยืน

๔.๓ หลักปฏิบัติในการนำความเชื่อไปสู่ความสุข

หลักการปฏิบัติไปสู่ความสุข แยกแยะเป็น ๒ ประเภท ตามตัวชีวิตความสุข

๔.๓.๑ หลักปฏิบัติความเชื่อนำไปสู่ความสุข

ตามที่มีวิจัยได้มีส่วนร่วมในการสังเกตพิธีกรรมและพูดคุยกับคนในชุมชนที่ทำพิธีกรรม ฟ้อนผี ปกติจะฟ้อนสามวัน (หรือน้อยกว่านั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยสภาพแวดล้อมดินฟ้าอากาศเอื้ออำนวยหรือไม่) พิธีกรรมนี้ยังคงอยู่กับไทยผู้แต่ไม่แน่นอนพื้นที่หรือสมาชิกในชุมชนต้องเข้าร่วมพิธีกรรม แต่สมาชิกส่วนหนึ่งที่ยังคงรักษาก็ยังคงทำพิธีกรรม ลำดับของพิธีกรรม ดังนี้

๑ การกำหนดวัน วันที่ทำพิธีกรรมไม่ปรากฏแน่นอน (ในปัจจุบันมีความคลาไคลมากขึ้น) ในจะอยู่ช่วงเดือนที่แน่นอน สมาชิกที่ทำพิธีกรรมโดยผู้อาวุโสเป็นผู้กำหนดวันในเดือนนั้นที่เห็นว่าเหมาะสม

๒ การเตรียมการ/หรือเตรียมพิธี คนในชุมชนทั้งผู้ร่วมพิธี/ผู้ไม่ร่วมพิธี ลูกหลานของคนในชุมชนหรือเหล่าเครือญาติมาร่วมกันเตรียมงาน อย่างน้อยสามวันก่อนวันงาน ได้แก่ กางเต็นต์ ปัดกวาดสถานที่ (ซึ่งเป็นที่โล่ง) สถานที่มักทำในที่เดียวกับที่เคยทำเมื่อปีก่อนๆ แต่ไม่มีข้อกำหนดสถานที่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมหรือเจ้าภาพผู้รับเป็นผู้ให้สถานที่

การแบ่งงานกันทำ มักแบ่งตามสถานที่ทางเพศ ผู้ชายมักจะกางเต็นต์ เตรียมต่อไฟฟ้อ เครื่องเสียงหรืองานที่ใช้กำลังกาย ส่วนผู้หญิงจะเตรียมอาหารคาวหวาน เครื่องบูชาเช่นหัวกระทิงเรือ ดอกไม้ และการประดับตกแต่งประรำพิธี เป็นต้น

๓ การดำเนินพิธีกรรม คนที่เพื่อนมักเป็นคนแก่ และเคยฟ้อนในปีก่อนๆ บางครั้งคนที่เคยฟ้อนไม่ได้มาร่วมงาน เมื่อได้ยินเสียงกลอง เสียงแคน จะถูกผีเข้าและเข้ามาร่วมงานก็มี

พิธีกรรมจะเน้นแคนเป็นหลักและมีกลองร่วมด้วย และเป่าสดๆ ปัจจุบันใช้เครื่องเสียงแทน คนเข้าทรงที่จะพอนเข้ามาพิธีกรรม เช่นไหว้ผีด้วยขันธห้า ขันธแปด (ดอกไม้สีขาวห้าคู่ เทียนห้าคู่วางไว้ในจานเรียกว่าขันธห้า) คนพอนกล่าวคำแสดงความเคารพและสื่อกับผีบุรุษ จากนั้นก็พอน) จากคำบอกเล่าของคนพอน ขณะพอนคนพอนบอกว่าไม่รู้สีกตัว หรือรู้สึกบ้างไม่รู้สีกตัวบ้าง ตนเองไม่ได้พอนแต่เป็นผีบรรพบุรุษ คนเข้าร่วมงานมักจะสอบถามหรือให้ผู้พอนดูดวงของตนเอง หรือแม้จะขอหวย ส่วนใหญ่จะให้คนทรงทำนายชะตาชีวิตตนเอง ในอดีตการเข้าทรงจะทำในชุมชน ผู้เข้าร่วมเป็นคนในชุมชน ปัจจุบันอาจจะการสื่อสารสะดวก ผู้ร่วมพิธีกรรมและสังเกตการณ์ ครั้งหนึ่งเป็นคนนอกชุมชนหรืออยู่ห่างไกล เชื่อว่าการเข้าร่วมทำให้ชีวิตดีขึ้น

๔ ผลของการทำพิธีกรรม ๑) ระดับบุคคล บุคคลที่เข้าพิธีกรรมโดยเฉพาะคนพอนเชื่อว่าทำให้ชีวิตตัวเองยืนยาวมากขึ้น มีแต่สิ่งดีๆเข้ามาในชีวิต มีโชคลาภ เป็นต้น ๒) ด้านสังคม เชื่อว่าคนในชุมชนได้ทำพิธีเช่นไหว้บรรพบุรุษ ชุมชนมีความสงบร่มเย็น ไม่มีทุกข์หรือภัยวิบัติเกิดขึ้น

อย่างไรก็ดี สิ่งที่เกิดขึ้นจากการทำพิธีกรรม ดังนี้ ๑) ส่วนบุคคล ความเชื่อได้รับการตอกย้ำ ความวิตกกังวลได้รับการรักษา มีความสบายใจ ตนเองได้ทำหน้าที่สืบต่อตามที่บรรพบุรุษได้เคยทำ ซึ่งเป็นความสุขภายในจิตใจ ๒) ในระดับชุมชน ชนชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเป็นการสร้างความเข้มแข็ง ได้พูดคุย ปรึกษาหารือของคนในชุมชนเป็นการป้องกันความขัดแย้งและความหวาดระแวงระหว่างกันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างความสุขมาจากฐานของความกลมเกลียวทางสังคมนั่นเอง

๔.๓.๒ หลักปฏิบัติไปสู่ความสุขตามองค์ประกอบตัวชีวิต

ตามกรอบแนวคิดในบทที่ ๒ ความสุขประกอบด้วย ๖ ด้าน ได้แก่ สุขภาวะ ครอบครัวยุติธรรม สุขภาพจิตชุมชน การบริหารชุมชน สภาพแวดล้อมและธรรมาภิบาล

๑ ด้านสุขภาวะ ได้แก่ สุขภาพร่างกาย สังคมและจิตใจ ด้านร่างกายไม่ปรากฏชัด ด้านจิตใจและสังคมปรากฏชัดเจนนมาก

ด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณแล้ว ความเชื่อ พิธีกรรมและระเพณีตอบสนองในการทำหน้าที่สร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้เชื่อและผู้ปฏิบัติตาม ความเชื่อและการทำพิธีกรรม การประคบประเพณืมาจากแรงผลักดันใจจิตใจ แรงบันดาลใจ และความศรัทธา ทำให้จิตใจมีความเชื่อมั่น มีจิตใจเบิกบาน ทำให้จิตใจเบิกบาน หมายความว่าเมื่อทุกคนภายในหมู่บ้านหรือเขตแดนที่ใกล้เคียงกับศาลเจ้าปู่ เมื่อได้ทำพิธีบวงสรวงท่านแล้วจะทำให้จิตใจผ่องใสเบิกบานไม่เศร้าหมอง อารมณ์ร้ายจะกลายเป็นอารมณ์ดีที่สุดในที่สุด ทำให้จิตใจเข้มแข็ง สิ่งใดก็ตามถ้าหากว่าเรายึดมั่นและจะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์น่าเคารพบูชา ผลที่ได้จะมีจิตใจเข้มแข็ง ไม่อ่อนแอ ทั้งจะทำให้บรรลุผลสำเร็จในกิจการที่ตนทำ การเสี่ยงทาย เมื่อได้รับความทุกข์ เรามักจะไปเสี่ยงทายโดยให้ผู้ใหญ่ที่นับถือกันทั่วบ้านทั่วเมืองไปกล่าวอธิษฐานเสี่ยงทายหาโชคชะตาราศีต่อหน้าศาลเจ้าปู่ เช่น จะมานิมิตทางการฝัน หรือการเอาไปแสดงหาโชค และเมื่อลูกบ้านจะไปไหนมักจะไปบอกกล่าวเจ้าปู่เสียก่อน เพื่อขอพรจากท่าน โดยการอธิษฐานแล้วสำนึกในใจ สงบนิ่งสำรวมกาย ซึ่งใช้เวลาพอประมาณ ก็เป็นการรับพรจากท่านแล้ว ต่อไปจึงทำอะไร หรือว่าจะไปไหนมาไหนได้สบายใจ ผลพลอยได้อันหนึ่งคือเกิดความสุขสนุกสนาน เด็กทั้งหญิงชายตลอดจนหนุ่มสาวและผู้ใหญ่สนุกสนานรื่นเริง ในขณะที่บวงสรวงเจ้าปู่ คือมีการพอรำ กินหล้าเมาสุราเฮฮา โดยเฉพาะผู้แก่วัยชรา มักจะดื่มสุรากัน แล้วสนุกสนานกันเอง

ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวไทยย่อ สร้างคำอธิบายโลกและตนเอง ทั้งสร้างโลกทัศน์ ส่วนบุคคลและสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มและความเป็นชาติพันธุ์ พิธีกรรม ประเพณีและความเชื่อเป็นการสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นกลุ่ม การสร้างตัวตนเพื่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันระหว่างคนในกลุ่มและต่างกลุ่ม ความเชื่อ เรื่องเล่า ภาษาและวัฒนธรรม ภาษา การแต่งกาย ฯลฯ เป็นสัญลักษณ์ความ เป็นชุมชนและการดำรงอยู่ของคนในชุมชนแสดงถึงเรามาจากไหน คือใครและจะเป็นไปอย่างไร นั้นเอง ประเพณี ความเชื่อเป็นการสร้างกลุ่ม ขณะเดียวกันเมื่อมีการรวมกลุ่มความเชื่อและประเพณี จะเกิดขึ้นตามมา สร้างความมั่นคงและการดำรงอยู่เป็นภรรตภาพเป็นหลักประกันความมั่นของกลุ่ม และความมั่นคง ความอยู่รอดด้วยนั่นเอง ซึ่งเป็นที่มาของความสุข

ความเชื่อสร้างข้อห้ามและข้ออนุญาตที่บุคคลในการดำเนินชีวิตเพื่อเป้าหมายส่วนบุคคล และเป้าหมายร่วมของกลุ่ม กฎ กติกาที่เป็นความเชื่อฝังแน่นในจิตวิญญาณเป็นตัวกำหนดทิศทางการ ดำเนินชีวิตทั้งบุคคลและสังคมการละเมิดหรือการก่ออาชญากรรมของชาวไทยย่อไม่ค่อยปรากฏ กล่าวคือมีน้อยมาก เพราะความเชื่อและพิธีกรรมยังทำหน้าที่ยึดเหนี่ยวคนในสังคมได้อย่างกลมกลืน (สร้างดุลยภาพของสังคมดำเนินไปอย่างสันติ

๒ ครอบครั้ว ตามที่กล่าวแล้ว ปัจจัยที่ช่วยพยุงให้ไทยย่อมีการหย่าร้างน้อยกว่า ชาติพันธุ์อื่น คือ

๑) หน่วยทางสังคมมีพ่อสื่อแม่สื่อมีบาทบาทในการสร้างชีวิตคู่และมีบาทบาท ตลอดชีวิตการแต่งงานของคู่หนึ่งไปตลอดชั่วชีวิต พ่อสื่อแม่สื่อถือว่ามีบุญคุณต่อชีวิตครอบครั้ว ของคู่หนึ่งๆมากกว่าบิดามารดา เมื่อมีปัญหาครอบครั้ว พ่อสื่อแม่สื่อจะมีบาทบาทในการเข้ามาไกล่เกลี่ย หรือครอบครั้วมีปัญหาในการดำเนินชีวิตด้านต่างๆจะปรึกษาและพึ่งพาพ่อสื่อแม่สื่อของตนเอง การที่มีพ่อสื่อแม่สื่อเข้ามามีบาทบาทในชีวิตครอบครั้วของคู่หนึ่งเป็นการลดอัตราการทำร้ายได้อย่างมาก การที่คู่หนึ่งที่พ่อสื่อแม่สื่อชักจูงแนะนำจนเกิดครอบครั้ว พ่อสื่อแม่สื่อต้องเข้ามาดูแลความเป็นอยู่ อย่างสม่ำเสมอโดยเฉพาะเมื่อชีวิตคู่มีปัญหา การทำหน้าที่ได้ดีของพ่อสื่อแม่สื่อเป็นการสร้างความ เชื่อมั่นของคนในชุมชนว่าตนเองมีความสามารถและได้รับความเคารพจากคนในชุมชนด้วย

๒) การเคารพผู้อาวุโสในสังคมเพราะผู้อาวุโสมักเป็นผู้นำในด้านพิธีกรรม การ ยึดถือความศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันแล้วย่อมจะบังเกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะ จะทำอะไรก็ตกลงกันง่าย ไม่ขัดแย้งคำสั่งของนายบ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ถ้าคิดว่าจะทำอะไรสักอย่างหนึ่ง ก็จะร่วมกันทำ อย่างไม่ทอดถอย เมื่องานทุกสิ่งทุกอย่างสำเร็จได้โดยการร่วมมือกันก็จะทำให้มีความสุขตลอดไป ๘. เพื่อ เกิดความสามัคคีตนเอง การปรับปรุงบำรุงบ้านเมืองให้เจริญจะทำให้ได้ง่ายมากและก็สำเร็จลงด้วยดี พิธี การบวงสรวงเจ้าปู่ ทุก ๆ ปีชาวบ้านมักจะไปบวงสรวงเจ้าปู่ โดยเจ้าบ้านคือผู้ที่อาวุโส ซึ่งในหมู่บ้าน ตั้งขึ้นเอง ทานก็มีหน้าที่เตือนให้ลูกบ้านทราบโดยทั่วกันว่า ในวันนั้น ๆ จะมีการทำพิธีบวงสรวงเจ้าปู่ ชาวบ้านก็มักจะเตรียมสิ่งของไปทำพิธี การกำหนดวัน เวลา และฤกษ์ยามมักจะเป็นข้างแรมและมัก ทำกันในตอนเช้า สิ่งของที่ชาวบ้านทุกคนที่จะนำไปบวงสรวง ก็คือมีไก่หนึ่งตัว เอ๊กไปทั้งเป็นโดยไม่ ต้องฆ่า นำไปเลย น้ำหอมใส่ขวดหรือขัน น้ำหอมนั้นทำด้วยขมิ้น โดยนำขมิ้นมาขูดออกเป็นฝอย ผสม กับน้ำนิดหน่อยแล้วคั้นเอาน้ำ จะได้เป็นน้ำสีเหลือง เอาน้ำผสมพอแก่ความต้องการ แล้วบรรจุใส่ขวด หรือใส่ขัน

นำเอ๊กหรือกลบใส่กะลามะพร้าว ถือว่าทำเหมือนกับเป็นเหย้ายา นำไปบวงสรวงเจ้าปู่

ใช้ใบมะพร้าวมาทำเป็นรูปขวดเข้าแทนคนในครอบครัวมีจำนวนเท่าไรใช้ใบมะพร้าวแทนจำนวนเช่นกัน นอกนั้นเป็นพวกวัวควาย หมู สุนัข เป็ด ไก่ ว่ามีจำนวนกี่ตัว ใช้แทนเท่ากันด้วย คือแสดงจำนวนสมาชิกในครอบครัวให้เจ้าปู่ได้รับรู้ทุกคนสักการะท่านแล้ว

นำธูปเทียนและดอกไม้ ไปคนละ ๑ คู่

การดำเนินพิธี เจ้าบ้านก็จะเอาน้ำหอมเต็มกะออมใหญ่ ๆ แล้วท่านก็เดินนำหน้าลูกบ้านด้วยไปยังศาลเจ้า เมื่อไปถึงแล้ว ท่านก็บอกให้ทุกคนนำเอาธูปเทียนและทุกอย่างที่นำมาไปวางบนลานที่ทำไว้ในศาลเจ้าปู่ แล้วบอกให้ทุกคนนั่งคุกเข่า ประนมมือโดยสำรวมใจสงบนิ่ง พ่อบ้านจะนำธูปเทียนไปวางแล้วจุด กล่าวทำพิธีบวงสรวงเป็นคำถวายสิ่งสักการบูชาว่า ที่นำมาขอมให้ท่านได้รับรู้ไว้ทุกคนมีจิตใจพร้อมเพรียงกันมาบวงสรวงเจ้าปู่ เจ้าบ้านผู้ดำเนินงานจะตักเอาน้ำหอมไปบวงสรวงเจ้าปู่จนหมดกะออม ต่อไปก็เป็นหน้าที่ของลูกบ้านสรงท่านเจ้าบ้านด้วยน้ำหอมที่เตรียมมาเสร็จจากขั้นนี้แล้ว ก็ตักไม้ ใช้พินก่อเป็นกองไฟ ต้มไก่ในหม้อดิน ขณะต้มทุกคนจะตวงล้อมนั่งดู การต้มไก่เป็นการเสี่ยงทายฝนฟ้าในปีนี้เป็นอย่างไรจะแห้งแล้งหรือไม่ โดยให้เจ้าบ้านกล่าวคำอธิษฐานในขณะที่ต้มไก่ว่า ถ้าหากว่าปีนี้มีฝนตกฟ้าอำนวยให้ข้าวกกล้าเจริญงอกงามแล้วด้วยบุญญาธิการของเจ้าปู่ จงมาแสดงให้ดูว่า ขอให้ข้าวมต้มไก่ในหม้อนั้นเดือดแล้วเป็นฟองล้น ถ้าน้ำในหม้อล้นก็แสดงว่าฝนในปีนี้ดี แต่ถ้าหากว่าไม่ล้นมันอยู่เฉย ๆ ก็แสดงว่าฝนในปีนี้แห้งแล้งข้าวกกล้าในนาไม่ได้ผล จะรับทราบจากการเสี่ยงทายนี้ เมื่อไก่สุกจะนำไปบวงสรวงเจ้าปู่ส่วนหนึ่ง ที่เหลือลูกบ้านจะรับประทานกันตอนนี้แหละ เด็กทั้งหลายชวยกินกันอย่างสนุก ร้องรำทำเพลงด้วยจิตใจอันชื่นบาน ส่วนผู้ใหญ่ก็ดื่มสุราแล้วเมาสนุกเฮฮาพลอดเพลินตามไปด้วย เป็นอันว่าเสร็จพิธี จากนั้นทุกคนกลับบ้านช่อง ทำกิจกรรมการงานหน้าที่ของตนต่อไป

เป็นการเชื่อทางใจว่า เมื่อเจ้าปู่มารับอาหาร เครื่องเซ่นนี้ และขอร้องผีให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งปวง ให้แก่ครอบครัวสืบตระกูลตลอดไป ขอให้ทุกคนประสบความสำเร็จและเจริญยิ่งขึ้น

การเซ่นเจ้าปู่ เพื่อเป็นการขมาโทษแก่เจ้าบ้านเจ้าเมือง ได้แก่ การขอขมาต่อผีเจ้าปู่ผีฟ้าหลวง ซึ่งถือว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่มีอิทธิฤทธิ์ พิธีนี้จะเกิดขึ้นเมื่อชานาไม่ว่าหนุ่มสาว พ่อบ้าน แม่เรือนได้ร่วมพิธี การผัดประเพณี การผัดจากขนบธรรมเนียมนิยม เขาถือว่าเป็นการผัดเจ้าปู่ ถ้าไม่ทำพิธีเสี่ยงผีแล้ว จะประสบเหตุภัยอันตรายนานาประการ

การเคารพผู้อาวุโสและพ่อสื่อแม่สื่อของคนในชุมชนและเชื่อฟังคำแนะนำ ปัญหาต่างๆ มักจะเกิดขึ้นน้อย เช่น ความขัดแย้งในครอบครัวและระหว่างสมาชิกชุมชนเอง

๓) การสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร

การจัดทรัพยากรสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับความเชื่อและประเพณีอย่างแยกกันไม่ออก หมายถึง กิจกรรมด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม มิได้สัมพันธ์โดยตรงแต่ผ่านพิธีกรรมและความเชื่อ ความเชื่อครอบคลุมกิจกรรมชีวิตทุกด้าน สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรจึงสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีปู้ตา ปู้ตา หมายถึง คนสองจำพวกที่เป็นบรรพชนของชาวอีสาน คำว่า ปู้ หมายถึง ปู้และย่า ที่เป็นพ่อแม่ของพ่อ ส่วนคำว่า ตา หมายถึง ตาและยายที่เป็นพ่อแม่ของแม่ เมื่อบรรพบุรุษสองสายนี้ล่วงลับไปหลายชั่วอายุคน จนไม่สามารถที่จะจำชื่อได้ ลูกหลานรุ่นหลัง ๆ จึงเรียกเป็นกลาง ๆ ว่า ปู้ตา ทำให้ไม่จึงมีการเลี้ยงปู้ตา การเลี้ยงปู้ตา เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป

เพราะเมื่อปูตามีชีวิตอยู่นั้น ได้สร้างคุณงามความดีไว้กับลูกหลาน และสังคมมากมายประการ เช่น ให้การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี สะสมสาธารณสมบัติไว้เพื่อลูกหลาน เพื่อแสดงถึงกตัญญู กตเวทิต์ จึงมีการเลี้ยงปูตาสืบต่อไปเป็นประเพณี ประเพณีการเลี้ยงปูตาคงจะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน กำหนดเวลาเลี้ยงปูตามักจะทำระหว่างเดือน ๖ - ๗ ชาวบ้านจะเลี้ยงปูตาก่อนที่จะเลี้ยงตาแฮก สถานที่เลี้ยงปูตาก็คือ คอนปูตา อันเป็นสถานที่ปูตาสังสถิตอยู่ ชาวบ้านแทบทุกหมู่บ้านจะเลือกป่าไม้ ใกล้หมู่บ้านเป็นที่ปลูกหอหรือโองให้ปูตาดู ภายในหอปูตานั้น จะประกอบด้วยรูปปั้นปูตา แทนบุชาย ข้าทาสชายหญิง รูปปั้นช้าง ม้า วัว ควาย หอก พวงมาลัย ดอกไม้ ธูปเทียน ผู้ที่ดูแลรักษาหอปูตา เรียกว่า " เฒ่าจ้ำ " คำว่า จ้ำ มาจากคำว่า ประจํา เฒ่าจ้ำ นอกจากจะมีหน้าที่ดูแลศาลปูตาให้เรียบร้อยเป็นประจำอยู่แล้ว ยังมีหน้าที่ เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างปูตากับชาวบ้าน เฒ่าจ้ำจึง คล้ายกับทหารคนสนิทของปูตา ใครทำอะไรผิดประเพณี ปูตาโกรธก็จะบอกผ่านเฒ่าจ้ำไปยังบุคคลที่ กระทำผิด ปูตาต้องการให้ชาวบ้านปฏิบัติอย่างไร ก็บอกผ่านเฒ่าจ้ำไป ชาวบ้านจะติดต่อกับปูตา โดยตรงไม่ได้

คอนปูตานั้น จะเป็นบริเวณป่าสงวนที่ชาวบ้านเคารพเกรงกลัวมาก ใครจะไปตัดโค่น ต้นไม้ ยิ่งสัตว์ในเขตคอนปูตาไม่ได้ ท่านจะโกรธเพราะถือว่าล่วงเกินบริวารท่าน ปูตาคงบันดาลให้ผู้ ที่ล่วงเกินมีอันเป็นไป เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย ประกอบการงานไร้ผล ดังนั้น การที่ชาวบ้านเคารพปูตา จึง เป็นการอนุรักษ์ป่า และอนุรักษ์สัตว์ ในเขตคอนปูตาได้เป็นอย่างดี

พิธีเลี้ยงปูตา ในระหว่างเดือน ๖ - ๗ เฒ่าจ้ำจะเป็นผู้กำหนดเอาวันใดวันหนึ่ง ในช่วงนี้ เป็นวันเลี้ยงปูตา เมื่อกำหนดวันได้แล้ว เฒ่าจ้ำก็จะบอกชาวบ้านให้เตรียมอาหารคาวหวานมา เลี้ยงปูตา พร้อมทั้งแนะนำให้ชาวบ้านสะอาดสะอาดเคราะห์ร้ายของครอบครัวตนเองไปให้พ้นด้วย พิธี สะเดาะเคราะห์นั้นทำได้โดยมีเครื่องสังเคราะห์ ซึ่งก็คืออาหารหวานคาวบรรจุลงในกระทงกาบกล้วย รูปสามเหลี่ยม วิธีทำกระทงกาบกล้วยให้มีรูปร่างตามที่ต้องการ ทำได้โดยใช้ไม้ไผ่เป็นโครง ภายใน กระทงจะคั่นให้เป็นช่อง ๙ ช่อง แต่ละช่องจะบรรจุ หมาก ๑ คำ บุหรี่ ๑ มวน เมียง ๑ คำ ขนมต้ม ๑ ชิ้น ข้าวดำ ข้าวแดงอย่างละก้อน กระทงรูปสามเหลี่ยมจะเป็นเครื่องสังเคราะห์ร้ายของครอบครัวไป ให้พ้น

เครื่องเซ่นปูตา ได้แก่ น้ำหอม ดอกไม้ ธูปเทียน เหล้าโรง ไก่ต้ม ไข่ต้ม เมื่อถึงวันเลี้ยงปู ตา ในตอนเช้าชาวบ้านจะร่วมกันบูรณะคอนปูตาให้เป็นระเบียบ เช่น ช่วยกันล้างหญ้า จัดแทนบุชาย เปลี่ยนเครื่องนุ่งห่ม หรืออาจจะซ่อมแซมหอปูตาให้ดีกว่าเดิม โดยการเปลี่ยนเสามุงสังกะสีใหม่ เป็นต้น เมื่อจะเริ่มพิธีเลี้ยงปูตา เฒ่าจ้ำก็จะนำเครื่องเซ่นและกระทงสังเคราะห์วางบนแท่นบุชาย เสร็จแล้ว เฒ่าจ้ำจะแบ่งอาหารที่ชาวบ้านนำไปเซ่นออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งให้ลูกหลานเอากลับไปบ้าน อีก ส่วนหนึ่งมอบให้ปูตา หลังจากเซ่นปูตาเสร็จแล้ว ชาวบ้านก็จะนำน้ำหอมที่บุชายปูตามาสาตกัน เพื่อ เป็นสัญลักษณ์ว่า ปูตาประทานความร่มเย็นมาให้แล้ว เมื่อถึงเวลาบ่าย เฒ่าจ้ำจะเข้าไปในหมู่บ้าน เพื่อเยี่ยมเยียนชาวบ้านแต่ละครัวเรือน เจ้าของบ้านที่เฒ่าจ้ำไปเยี่ยมก็จะสงวนน้ำแก่เฒ่าจ้ำ

ตามความวิเคราะหของนักวิชาการด้านวัฒนธรรม เชื่อว่าความเชื่อผีปูตา มีความสัมพันธ์ กับอนุรักษ์ป่าชุมชนอันเป็นทรัพยากรท้องถิ่น

สถานที่ตั้งศาลปู่ตา ตั้งอยู่ป่าชุมชนซึ่งมีต้นไม้อุดมสมบูรณ์ ความเชื่อผีปู่ตาสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ป่าชุมชนอันเป็นทรัพยากรท้องถิ่น นอกอนุรักษ์ผ่านความเชื่อและกฎเกณฑ์ เช่น ถ้าส่งเสียงดังในป่า ถ้าตัดหรือทำลายต้นไม้ ห้ามทิ้งของเสีย ป่าจึงเป็นของส่วนรวม เป็นต้น

๔ อาชีพ รายได้ ความเข้มแข็งของชุมชน ชาวไทยย้อยที่ศึกษาทั้งสามแห่งตั้งอยู่ในเขตเทศบาล ตามการปกครองถือว่าอยู่ในเขตเมือง หากพิจารณาวิถีชีวิตและชุมชน ชาวย้อยตำบลดงเย็นตั้งถิ่นฐานในเขตชนบท ชาวย้อยอำเภอท่าอุเทน กิ่งเมืองและชนบท ส่วนชาวย้อยสกลนครตั้งอยู่ในตัวเมือง การประกอบอาชีพจึงสัมพันธ์การตั้งถิ่นฐาน ชาวย้อยที่ดำรงอยู่ชีวิตในเมืองมีอาชีพหลากหลายไม่แตกต่างจากชนเผ่าอื่นๆ ส่วนที่พิเศษคือชาวย้อยที่อยู่ชนบทและกิ่งชนบท ซึ่งตั้งถิ่นฐานริมฝั่งแม่น้ำ อาชีพหลักคือการเกษตรและประมง และอีกอาชีพถึงไม่ค่อยสร้างรายได้มากนักคือการย้อมผ้า ซึ่งมีชาวย้อยที่ดำรงเอกลักษณ์ สินค้าโอท็อปที่ขึ้นชื่อของชาวย้อยท่าอุเทนคือ ปลาสาม

อาชีพข้างต้นเป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวย้อย ปัจจุบันอาชีพของชาวย้อยที่เกิดผลผลิตอัตลักษณ์ ก็คือเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ แหล่งศึกษาทั้งสามแห่งมีพระธาตุสำคัญที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลัก มีสินค้าที่ระลึกและผลิตภัณฑ์จากอัตลักษณ์ การละเล่น เป็นต้น

๕. การบริหารชุมชนและธรรมาภิบาล ชาวเป่าย้อยมีโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและการให้ความเคารพผู้อาวุโส และยึดหลักประเพณี หลักการของการอยู่ร่วมกรรมและการทำกิจกรรมของชุมชน ความเป็นภาววิสัยคือมีประเพณีเป็นกรอบการดำเนินชีวิตที่ทุกคนมีแนวทางการดำเนินชีวิตตามธรรมเนียมประเพณีตามที่กล่าวแล้ว ซึ่งหลักการนี้ทุกคนสามารถคาดหวังและคาดการณ์ได้ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

ความเป็นอัตวิสัยคือ การเคารพผู้อาวุโส เชื่อว่าผู้อาวุโสคือเป็นผู้ที่มีประสบการณ์การดำเนินชีวิตมานาน มีจริยธรรมและคุณธรรม เสียสละ จึงเป็นที่ไว้วางใจ การลงรอบระหว่างกันจึงไม่สร้างความขัดแย้งของคนในชุมชน ร่วมกันคิดร่วมกันทำ ก่อให้เกิดความสุขของชุมชนนั่นเอง

๔.๓.๒ สรุป หลักการปฏิบัตินำไปสู่ความสุข

ความเชื่อภายใน แสดงออกปรากฏเป็นวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตเป็นฐานกิจกรรมตามกรอบ ๖ ด้านซึ่งเป็นตัวชี้วัดความสุข คือ สุขภาวะ ทางร่างกายและจิตใจ ตามที่กล่าวแล้วในหัวข้อก่อนหน้า ๒) ครอบครั้ว ความเชื่อ วัฒนธรรม เป็นต้น เป็นฐานของสร้างชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็งเป็นฐานและมาจากฐานชุมชน สิ่งแวดล้อม ทรัพยากร พื้นฐานเป็นของชุมชนรักษาและใช้ประโยชน์เป็นฐานของความเชื่อผีปู่ตา สิ่งแวดล้อมจึงเป็นการจัดความสัมพันธ์ของระหว่างคนกับคน คนกับสิ่งแวดล้อมและคน สิ่งแวดล้อมและอำนาจเหนือธรรมชาติ (ผีปู่ตา) การอนุรักษ์จึงมาฐานของจิตใจภายในและเป็นไปโดยธรรมชาติ รายได้ อาชีพ ความเชื่อ วัฒนธรรมที่สร้างอาชีพอีกประการหนึ่งโดยไม่ต้องลงทุนคือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ชุมชนที่ศึกษาได้เปิดให้คนภายนอกเข้าไปท่องเที่ยวโดยเฉพาะสถานที่ที่มีโบราณสถานอยู่ซึ่งเป็นสร้างรายได้ เช่น การขายของที่ระลึก และอาชีพด้านบริการอื่นๆ การบริหารตามระบบธรรมาภิบาล ยึดส่วนร่วมเป็นหลักในการตัดสินใจ และผู้รับประโยชน์ ไม่เกิดความขัดแย้งภายในชุมชน ตัวชี้วัดการบริหารแบบธรรมาภิบาลประการหนึ่ง ชุมชนเป็นสุขแสดงถึงการร่วมกันในการรับผิดชอบชุมชนนั่นเอง

๔.๔ องค์ความรู้จากความสุขของชาวย้อย

องค์ความรู้จากการศึกษามี ๒ ชุด

ชุดแรก ความสุข อันเกิดจากความเชื่อและประเพณีโดยตรง ตัวชี้วัดคือ ๑) ความสุขด้านจิตวิญญาณและ ๒) ความเป็นชุมชน ความเชื่อพิธีกรรมก่อให้เกิดความหวังทั้งชีวิตในโลกนี้และโลกหน้า มีคำอธิบายการกำเนิดตนเองและคนในชุมชน ความเชื่อเป็นการให้ชุมชนมีความผูกพันดำรงอยู่ของไต่ย้อยจนถึงปัจจุบัน ซึ่งความสุขชุดนี้เป็นความสุขภายใน

ชุดที่สอง ความสุขตามองค์ประกอบตัวชี้วัดของรัฐ

องค์ประกอบของความสุขตามค่านิยมของกรมพัฒนาชุมชนและสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

- ๑) มีสุขภาวะที่ดี ทั้งร่างกายและจิตใจ
- ๒) ครอบครั้วที่ดี
- ๓) ชุมชนเข้มแข็ง
- ๔) เศรษฐกิจชุมชน
- ๕) สิ่งแวดล้อมดี
- ๖) มีธรรมาภิบาลและการร่วมคิดร่วมทำ

องค์ประกอบของความสุขของชาวย้อยอยู่บนฐานของความเชื่อ ประเพณีและชาติพันธุ์ กล่าวอีกนัยหนึ่งความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมเป็นองค์รวมสะท้อนออกสู่องค์ประกอบของความสุขนั้น เราสามารถแบ่งองค์ประกอบที่สร้างความสุขอย่างตรงไปตรงมาและทางอ้อม

องค์ประกอบของความสุขที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่ออย่างตรงไปตรงมา คือ ความสุขเกิดจากสุขภาวะที่ดี ชุมชนมีความเชื่อ มีความศรัทธาในจารีตประเพณี

สังคมมีความกลมเกลียวกัน คนอยู่ในสังคมที่อบอุ่น ปลอดภัย มีความมั่นคงทางด้านจิตใจและทรัพย์สิน ทำให้บุคคลมีจิตใจที่ปลอดโปร่งซึ่งเป็นคุณสมบัติที่หาได้ยากในสังคมเมือง

ครอบครัวอบอุ่น เอกลักษณะพิเศษคือมีหน่วยสังคมหนึ่งเกิดขึ้นและมีบทบาทในกระบวนการสร้างครอบครัว การดูแลและป้องกัน แก้ไขปัญหาครอบครัวคือ พ่อสื่อ หรือแม่สื่อ ซึ่งบทบาทตรงนี้แตกต่างกับพ่อสื่อแม่สื่อโดยทั่วไป เพราะพ่อสื่อแม่สื่อของชาวยุโรปเป็นบุคคลที่สังคมเป็นผู้สูงและรับการยอมรับและพ่อสื่อแม่สื่อแสดงบทบาทในการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวที่ตนเองเป็นสื่อให้ ความสัมพันธ์จะเป็นความสัมพันธ์อย่างยาวนานในฐานะเป็นญาติมิตร ครอบครัวชาวยุโรปการย่ำยีค่อนข้างน้อยส่วนหนึ่งเพราะพ่อสื่อแม่สื่อมาเสริมช่องว่างในความสัมพันธ์ระหว่างกัน

องค์ประกอบชุมชนเข้มแข็ง ร่วมกันค้ำจุนกันทำ รักษาจารีต วัฒนธรรมมรดกและภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจุบันค่อนข้างผสมกลมกลืนกับชาวอีสานส่วนใหญ่ แต่อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมประเพณีการสื่อสารระหว่างกันยังผ่านคติความเชื่อของตน เช่น ภาษา อาหาร การแต่งกาย การละเล่น ความเชื่อและเรื่องเล่าแสดงอัตลักษณ์ของตน ความสามัคคีของคนในชุมชน กล่าวอีกนัยหนึ่งองค์ประกอบนี้ยังไม่มีแน่นอน

องค์ประกอบที่นำไปสู่ความสุขเหมือนองค์ประกอบกลุ่มแรก ความไม่เข้มข้นหมายถึงเมื่อเปรียบเทียบกับคนอีสานโดยทั่วไป คือ สิ่งแวดล้อมดี อันเกิดจากองค์ประกอบก่อนหน้าและการเชื่อเรื่องผีปอบตา แม้ความเชื่อผีปอบตาไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อการรักษาป่าและสิ่งแวดล้อม เพราะจุดมุ่งหมายของการคือความเชื่อในบรรพบุรุษและการให้คุณให้โทษของสิ่งที่มีชีวิต แต่ผลพลอยได้คือ ข้อห้ามหรือกติกาส่งผลต่อการไม่เข้าไปทำลาย บุกรุกป่าชุมชน องค์ประกอบเศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจชุมชนที่ยังมีลักษณะคือการทำปลาสามอันขึ้นชื่อของชาวท่าอุเทนและการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ การมีธรรมชาติบาลทุกคนมักเห็นพ้องในการทำกิจกรรมของชุมชนอันมาจากการตัดสินใจของผู้ใหญ่

สรุปว่าความสุขที่เกิดจากภายในจิตใจและเกิดจากความเข้มแข็งของชุมชนมีความสัมพันธ์ตรงไปตรงมากับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ตารางแสดง ชุดความสุขของไทย

ชุดความสุขชุดแรก (จากความเชื่อ)	ชุดความสุขชุดที่สอง (ตามองค์ประกอบตัวชี้ของ สทนง.พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ)
๑) สุขภาพภายในจิตใจ ที่เกิดจากความศรัทธาในอำนาจเหนือธรรมชาติ ทำให้ชีวิตมีหวัง มีแรงบันดาลใจ มีสิ่งที่เหนือกว่าปลอดประโลม ชีวิตมีเป้าหมายและมีคุณค่า ๒) ความเชื่อสร้างสังคมและสร้างการผูกมัดของคนในชุมชน สร้างอัตลักษณ์ร่วม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สังคมเข้มแข็ง	๑) สุขภาวะ ตรงกับสุขภาพภายในจิตใจ (ชุดแรก) ๒) ครอบครัว มีความรัก ความอบอุ่น ๓) สังคมเข้มแข็ง ร่วมมือกัน ๔) มีกติกาเป็นธรรม ร่วมมือกันในกระบวนการตัดสินใจ ๕) มีรายได้ ๖) รักษาสิ่งแวดล้อม ทรัพยากร

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายและเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติเพื่อความสุขของกลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มจังหวัดสนุก” มีวัตถุประสงค์ คือ ๑ เพื่อศึกษาแนวคิดของความสุขชนเผ่าฮ้อในกลุ่มจังหวัดสนุก ๒) เพื่ออธิบายความเชื่อเกี่ยวกับความสุขของชนฮ้อในกลุ่มจังหวัดสนุก ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสุขของชนเผ่าฮ้อในกลุ่มจังหวัดสนุก การที่จะได้มาซึ่งคำตอบในการตอบโจทก์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยในการศึกษา สรุปได้ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการศึกษา

๕.๑.๑ วิธีดำเนินการศึกษา

พื้นที่ในการศึกษา ๓ แห่ง คือ ๑) บ้านดงเย็น จังหวัดมุกดาหาร ๒) อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม และ ๓) อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้เกี่ยวข้องแห่งละ ๕๐ คน
เครื่องมือในการศึกษา พุดคุยและสัมภาษณ์

๕.๑.๒ ผลการศึกษา ปรากฏ ดังนี้

๑) ความเชื่อ ประเพณี

๑ การตั้งถิ่นฐาน ชาวไทยฮ้อชอบตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้แม่น้ำ ซึ่งชื่อเมืองชาวไทยฮ้อมักมีคำว่า “ท่า” ขึ้นก่อน เช่น เมืองท่าซอนยาง เมืองท่าอุเทน ลักษณะบ้านเรือนของชาวไทยฮ้อคล้ายกับบ้านเรือนของชาวไทยลาวทั่วไป การตั้งถิ่นฐานของไทยฮ้อแตกต่างจากชนเผ่าผู้ไท ที่ชนเผ่าผู้ไทตั้งถิ่นฐานริมเขา ส่วนชาวไทยฮ้อตั้งถิ่นฐานริมฝั่งแม่น้ำ การตั้งถิ่นที่แตกต่างกันสร้างบุคลิก การปรับตัวเข้ากับภูมิประเทศแตกต่างกันนั้นด้วย ไทยฮ้อประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการประมง ผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อของชาวท่าอุเทนคือปลาสาม

๒ ความเชื่อเรื่องผี ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ของชาวไทยฮ้อ มีประเพณีเลี้ยงผีปู่ตา โดยชาวบ้านจะสร้างตูปู่ตา หรือ โองผีปู่ตา โดยชาวฮ้อถือว่าผีปู่ตาคือ ผีบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วแต่ยังมีความหวังใยในความเป็นอยู่ของลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ สำหรับที่ตั้งของผีปู่ตาจะอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ สำหรับ ผีบรรพบุรุษของชาวฮ้อที่ถือว่าเป็นผีปู่ตา มีดังนี้ คือ ผีเจ้าพ่อขุนสำราญ ญาพ่อผีลือสองนางพี่น้องเป็นพี่น้องไว้ที่ทำน้ำ เพื่อรักษาเด็กในขณะลงอาบน้ำ เช่นเดียวกับชาวฮ้อ ที่ท่าอุเทนมีความเชื่อ ว่าผีมหะลักซ์ และผีบรรพบุรุษ คอยปกป้องคุ้มครองให้พวกตนอยู่เย็นเป็นสุข มีข้าวปลาอาหารสมบูรณ์ เพื่อตอบแทนคุณผีดังกล่าว

การบวงสรวงเจ้าปู่ ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นที่ยำเกรง ชาวภาคอีสานก็ยังยึดศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนาหมู่บ้านคูเมืองมา ในศาสนานี้มีการเชื่อเกี่ยวกับภูตผีปีศาจ การที่มีการเจ็บ

๓. ความเชื่อเรื่องเสาหลักบ้าน ชุมชนชาวไทยย่อให้ความสำคัญแก่เสาหรือเสาหลักเมือง อาจจะได้รับอิทธิพลจากคติศิวลึงค์ของศาสนาพราหมณ์ ทุกหมู่บ้านหรือชุมชนของไทยย่อมมีเสาหลักบ้านหรือหลักเมืองแทนสัญลักษณ์ของอำนาจของการคุ้มครองชุมชน

๔ ความเชื่อเรื่องพ่อสื่อหรือแม่สื่อ คตินี้คล้ายคติความเชื่อของชาวผู้ไท พ่อสื่อหรือแม่สื่อของชาวไทยย่อจะมีบทบาทอย่างมากในสังคมไทยย่อ ความสัมพันธ์ของพ่อสื่อและแม่สื่อมีความสำคัญในสังคมตั้งแต่การติดต่อเลือกคู่ เลือกความเหมาะสมของคู่แต่งงาน พ่อสื่อหรือแม่สื่ออาจจะเป็นใครก็ได้ที่อยู่ในชุมชนที่ครอบครัวทั้งสองฝ่ายให้การยอมรับ การเลือกคู่ทั้งฝ่ายชายและหญิงจึงผ่านการให้คำแนะนำของพ่อสื่อแม่สื่อว่าบุคคลใดเหมาะสม หรือไม่เหมาะสมในการเป็นคู่ครอง พ่อสื่อหรือแม่สื่อมีบทบาทตลอดชีวิตคู่ครองของคู่หนึ่งๆ ตั้งแต่การการเลือกคู่ การเจรจา การไปสู่ขอ คู่ที่แต่งงานจะให้ความเคารพนับถือพ่อสื่อและแม่สื่อนี้อย่างมาก รongมาจากบิดามารดาของตนเอง เมื่อชีวิตคู่มีปัญหาพ่อสื่อแม่สื่อจะมีบทบาทเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย เพราะถือว่าหากคู่ใดมีการหย่าร้างสะท้อนศักยภาพของพ่อสื่อแม่สื่อนั้นด้วย การจัดความสัมพันธ์ในทางสังคมของไทยย่อจึงมีบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทในการจัดความสัมพันธ์ของคนในสังคมอย่างมาก เพราะชีวิตคู่จะดำเนินต่อไปได้ และหย่าร้างน้อยจากความเกรงใจพ่อสื่อแม่สื่อนี้

๒) ความเชื่อและประเพณีนำไปสู่ความสุข

ด้านสุขภาวะ ได้แก่ ความสุขด้านร่างกาย สังคมและจิตใจ ด้านร่างกายไม่ปรากฏชัด ด้านจิตใจและสังคมปรากฏชัดเจนมาก

ด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณแล้ว ความเชื่อ พิธีกรรมและระเพณีตอบสนองในการทำหน้าที่สร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้เชื่อและผู้ปฏิบัติตาม ความเชื่อและการทำพิธีกรรม การประกอบประเพณีมาจากแรงผลักดันใจจิตใจ แรงบันดาลใจ และความศรัทธา ทำให้จิตใจมีความเชื่อมั่น มีจิตใจเบิกบาน ทำให้จิตใจเบิกบาน ความเชื่อสร้างข้อห้ามและข้ออนุญาตที่บุคคลในการดำเนินชีวิต เพื่อเป้าหมายส่วนบุคคลและเป้าหมายร่วมของกลุ่ม กฎ กติกาที่เป็นความเชื่อฝังแน่นในจิตวิญญาณเป็นตัวกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิตทั้งบุคคลและสังคมการละเมิดหรือการก่ออาชญากรรมของชาวไทยย่อไม่ค่อยปรากฏ กล่าวคือมีน้อยมาก เพราะความเชื่อและพิธีกรรมยังทำหน้าที่ยึดเหนี่ยวคนในสังคมได้อย่างกลมกลืน สร้างดุลยภาพของสังคมดำเนินไปอย่างสันติ

ครอบครัว ตามที่กล่าวแล้ว ปัจจัยที่ช่วยพยุงให้ไทยย่อมีการหย่าร้างน้อยกว่าชาติพันธุ์อื่น คือ ๑) หน่วยงานสังคมมีพ่อสื่อแม่สื่อมีบทบาทในการสร้างชีวิตคู่และมีบทบาทตลอดชีวิต การแต่งงานของคู่หนึ่งไปตลอดชั่วชีวิต พ่อสื่อแม่สื่อถือว่ามีบุญคุณต่อชีวิตครอบครัวของคู่หนึ่งๆ มากกว่าบิดามารดา เมื่อมีปัญหาครอบครัว พ่อสื่อแม่สื่อจะมีบทบาทในการเข้ามาไกล่เกลี่ย หรือครอบครัวมีปัญหาในการดำเนินชีวิตด้านต่างๆจะปรึกษาและพึ่งพาพ่อสื่อแม่สื่อของตนเอง การที่มีพ่อสื่อแม่สื่อเข้ามามีบทบาทในชีวิตครอบครัวของคู่หนึ่งเป็นการลดอัตราการหย่าร้างได้อย่างมาก การที่คู่หนึ่งที่มีพ่อสื่อแม่สื่อชักจูงแนะนำจนเกิดครอบครัว พ่อสื่อแม่สื่อต้องเข้ามาดูแลความเป็นอยู่อย่างสม่ำเสมอโดยเฉพาะเมื่อชีวิตคู่มีปัญหา การทำหน้าที่ได้ดีของพ่อสื่อแม่สื่อเป็นการสร้างความเชื่อมั่นของคนในชุมชนว่าตนเองมีความสามารถและได้รับความเคารพจากคนในชุมชนด้วย

การลี้ยงแวดล้อมและทรัพยากร

การจัดทรัพยากรสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับความเชื่อและประเพณีอย่างแยกกันไม่ออก หมายถึง กิจกรรมด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม มิได้สัมพันธ์โดยตรงแต่ผ่านพิธีกรรมและความเชื่อ ความเชื่อครอบคลุมกิจกรรมชีวิตทุกด้าน สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรจึงสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีปู้ตา ปู้ตา หมายถึง คนสองจำพวกที่เป็นบรรพชนของชาวอีสาน คำว่า ปู้ หมายถึง ปู้และย่า ที่เป็นพ่อแม่ของพ่อ ส่วนคำว่า ตา หมายถึง ตาและยายที่เป็นพ่อแม่ของแม่ เมื่อบรรพบุรุษสองสายนี้ล่วงลับไปหลายชั่วอายุคน จนไม่สามารถที่จะจำชื่อได้ ลูกหลานรุ่นหลัง ๆ จึงเรียนเป็นกลาง ๆ ว่า ปู้ตา ทำไมจึงมีการเลี้ยงปู้ตา การเลี้ยงปู้ตา เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป เพราะเมื่อปู้ตามีชีวิตอยู่นั้น ได้สร้างคุณงามความดีไว้กับลูกหลาน และสังคมมากมายหลายประการ เช่น ให้การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี สะสมสาธารณสมบัติไว้เพื่อลูกหลาน เพื่อแสดงถึงกตัญญู กตเวทิต์ จึงมีการเลี้ยงปู้ตาสืบต่อไปเป็นประเพณี ประเพณีการเลี้ยงปู้ตาจะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน กำหนดเวลาเลี้ยงปู้ตามักจะทำระหว่างเดือน ๖ - ๗ ชาวบ้านจะเลี้ยงปู้ตาก่อนที่จะเลี้ยงตาแฮก สถานที่เลี้ยงปู้ตาก็คือ คอนปู้ตา อันเป็นสถานที่ปู้ตาสังสถิตอยู่ ชาวบ้านแทบทุกหมู่บ้านจะเลือกป่าไม้ใกล้หมู่บ้านเป็นที่ปลูกหอหรือโองให้ปู้ตาดำรงอยู่ในหอปู้ตานั้น จะประกอบด้วยรูปปั้นปู้ตา แทนบุชาย่าทาสชายหญิง รูปปั้นช้าง ม้า วัว ควาย หอก พวงมาลัย ดอกไม้ ธูปเทียน ผู้ที่ดูแลรักษาหอปู้ตาเรียกว่า " เฒ่าจ้ำ " คำว่า จ้ำ มาจากคำว่า ประจํา เฒ่าจ้ำ นอกจากจะมีหน้าที่ดูแลศาลปู้ตาให้เรียบร้อยเป็นประจำอยู่แล้ว ยังมีหน้าที่ เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างปู้ตากับชาวบ้าน เฒ่าจ้ำจึงคล้ายกับทหารคนสนิทของปู้ตา ใครทำอะไรผิดประเพณี ปู้ตาโกรธก็จะบอกผ่านเฒ่าจ้ำไปยังบุคคลที่กระทำผิด ปู้ตาต้องการให้ชาวบ้านปฏิบัติอย่างไร ก็จะบอกผ่านเฒ่าจ้ำไป ชาวบ้านจะติดต่อกับปู้ตาโดยตรงไม่ได้

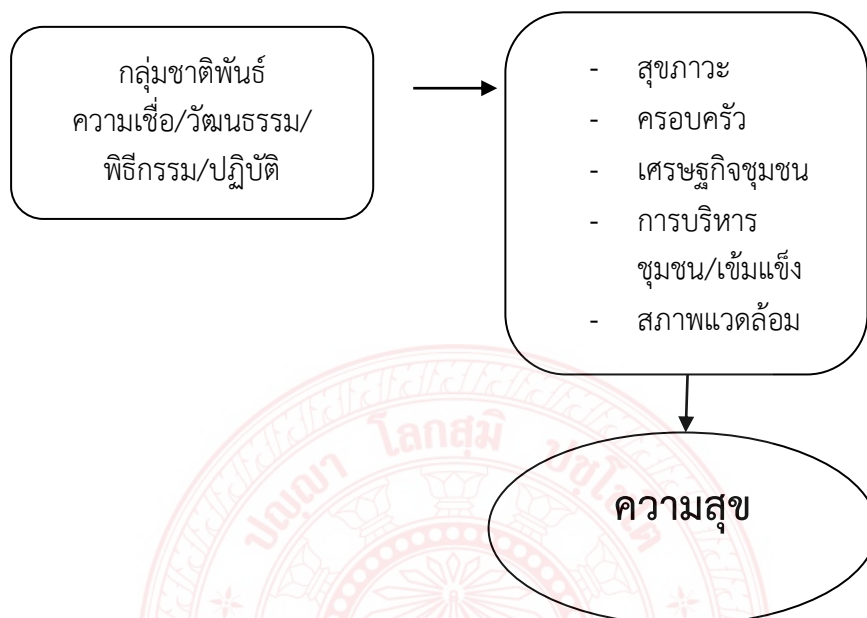
อาชีพ รายได้ ความเข้มแข็งของชุมชน ชาวไทยย้อยที่ศึกษาทั้งสามแห่งตั้งอยู่ในเขตเทศบาล ตามการปกครองถือว่าอยู่ในเขตเมือง หากพิจารณาวิถีชีวิตและชุมชน ชาวย้อยตำบลงเย็นตั้งถิ่นฐานในเขตชนบท ชาวย้อยอำเภอท่าอุเทน กิ่งเมืองและชนบท ส่วนชาวย้อยสกลนครตั้งอยู่ในตัวเมือง การประกอบอาชีพจึงสัมพันธ์การตั้งถิ่นฐาน ชาวย้อยที่ดำรงอยู่ในเมืองมีอาชีพหลากหลายไม่แตกต่างจากชนเผ่าอื่นๆ ส่วนที่พิเศษคือชาวย้อยที่อยู่ชนบทและกิ่งชนบท ซึ่งตั้งถิ่นฐานริมฝั่งแม่น้ำ อาชีพหลักคือการเกษตรและประมง และอีกอาชีพถึงไม่ค่อยสร้างรายได้มากนักคือการย้อมผ้า ซึ่งมีชาวย้อยที่ดำรงเอกลักษณ์ สินค้าโอท็อปที่ขึ้นชื่อของชาวย้อยท่าอุเทนคือ ปลาสาม

อาชีพข้างต้นเป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวย้อย ปัจจุบันอาชีพของชาวย้อยที่เกิดผลผลิตอัตลักษณ์ ก็คือเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ แหล่งศึกษาทั้งสามแห่งมีพระธาตุสำคัญที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลัก มีสินค้าที่ระลึกและผลิตภัณฑ์จากอัตลักษณ์ การละเล่น เป็นต้น

การบริหารชุมชนและธรรมาภิบาล ชาวเป่าย้อยมีโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและการให้ความเคารพผู้อาวุโส และยึดหลักประเพณี หลักการของการอยู่ร่วมกรรมและการทำกิจกรรมของชุมชน ความเป็นภาววิสัยคือมีประเพณีเป็นกรอบการดำเนินชีวิตที่ทุกคนมีแนวทางดำเนินชีวิตตามธรรมเนียมประเพณีตามที่กล่าวแล้ว ซึ่งหลักการนี้ทุกคนสามารถคาดหวังและคาดการณ์ได้ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

๔.๒ อภิปรายผล

ในการอภิปรายผล ผู้วิจัยอภิปรายตามกรอบแนวคิดในบทที่ ๒ เป็นแนวทางอภิปรายดังนี้

องค์ประกอบของความสุขตามค่านิยมของกรมพัฒนาชุมชนและสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีสุขภาวะที่ดี ทั้งร่างกายและจิตใจ ครอบครัวที่ดี ชุมชนเข้มแข็ง เศรษฐกิจชุมชน สิ่งแวดล้อมดี มีธรรมาภิบาลและการร่วมคิดร่วมทำ

องค์ประกอบของความสุขของชาวย้อยู่บนฐานของความเชื่อ ประเพณีและชาติพันธุ์ กล่าวอีกนัยหนึ่งความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมเป็นองค์รวมสะท้อนออกสู่องค์ประกอบของความสุขนั้น เราสามารถแบ่งองค์ประกอบที่สร้างความสุขอย่างตรงไปตรงมาและทางอ้อม

องค์ประกอบของความสุขที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่ออย่างตรงไปตรงมา คือ ความสุขเกิดจากสุขภาวะที่ดี ชุมชนมีความเชื่อ มีความศรัทธาในจารีตประเพณี สังคมมีความกลมเกลียวกัน คนอยู่ในสังคมที่อบอุ่น ปลอดภัย มีความมั่นคงทางด้านจิตใจและทรัพย์สิน ทำให้บุคคลมีจิตใจที่ปลอดโปร่งซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ทำได้ยากในสังคมเมือง งานวิจัยเกี่ยวกับชาวย้อยก่อนหน้า เช่น การนับถือผีของชาวย้อย: ความสัมพันธ์ด้านความเชื่อและนิเวศวิทยาวัฒนธรรม” อธิราชย์ นันชนดี งานวิจัยเรื่อง “การปรับปรนและเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวย้อยจังหวัดมหาสารคาม” ของ สิทธิศักดิ์ จำปาแดง (๒๕๕๑) แสดงถึงการรักษาความเชื่อ อัตลักษณ์และความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างดีแม้ระยะหลังอาจจะมี ความคลี่คลายเบาบางลงเพราะมีการติดต่อกับคนกรุงเทพฯมากขึ้นก็ตาม

ครอบครัวอบอุ่น เอกลักษณะพิเศษคือมีหน่วยสังคมหนึ่งเกิดขึ้นและมีบทบาทในกระบวนการสร้างครอบครัว การดูแลและป้องกัน แก้ไขปัญหาครอบครัวคือ พ่อสื่อ หรือแม่สื่อ ซึ่ง

บทบาทตรงนี้แตกต่างกับพ่อสื่อแม่สื่อโดยทั่วไป เพราะพ่อสื่อแม่สื่อของชาวย้อยเป็นบุคคลที่สังคมเป็นผู้สูงและรับการยอมรับและพ่อสื่อแม่สื่อแสดงบทบาทในการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวที่ตนเองเป็นสื่อให้ ความสัมพันธ์จะเป็นความสัมพันธ์อย่างยาวนานในฐานะเป็นญาติมิตร ครอบครัวชาวย้อยมีการย่องร้างค่อนข้างน้อยส่วนหนึ่งเพราะพ่อสื่อแม่สื่อมาเสริมช่องว่างในความสัมพันธ์ระหว่างกัน

องค์ประกอบชุมชนเข้มแข็ง ร่วมกันคดร่วมกันทำ รักษาจารีต วัฒนธรรมมรดกและภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจุบันค่อนข้างผสมกลมกลืนกับชาวอีสานส่วนใหญ่ แต่อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมประเพณีการสื่อสารระหว่างกันยังผ่านคติความเชื่อของตน เช่น ภาษา อาหาร การแต่งกาย การละเล่น ความเชื่อและเรื่องเล่าแสดงอัตลักษณ์ของตน ความสามัคคีของคนในชุมชน กล่าวอีกนัยหนึ่งองค์ประกอบนี้ยังไม่มีแผนภาพ งานวิจัยของ เรียงชัย ต้นสุชาติและธรรณชนก คำแก้ว ศึกษาดัชนีวัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกชุมชนในมูลนิธิโครงการหลวง เป็นงานเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพตามกรอบตัวชี้วัด ๖ ด้านข้างต้น แสดงให้เห็นปัจจัยที่ก่อนสุขละทุกข์ ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีของคนและครอบครัวเป็นปัจจัยนำมาสู่ความสุขของคนในชุมชนได้อย่างดี

องค์ประกอบที่นำไปสู่ความสุขเหมือนองค์ประกอบกลุ่มแรก ความไม่เข้มขันหมายถึงเมื่อเปรียบเทียบกับคนอีสานโดยทั่วไป คือ สิ่งแวดล้อมดี อันเกิดจากองค์ประกอบก่อนหน้าและการเชื่อเรื่องผีปู่ตา แม้ความเชื่อผีปู่ตาไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อการรักษาป่าและสิ่งแวดล้อม เพราะจุดมุ่งหมายของการคือความเชื่อในบรรพบุรุษและการให้คุณให้โทษของสิ่งที่มีชีวิต แต่ผลพลอยได้คือ ข้อห้ามหรือกติกาส่งผลต่อการไม่เข้าไปทำลาย บุกรุกป่าชุมชน องค์ประกอบเศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจชุมชนที่ยังมีลักษณะคือการทำปลาส้มอันขึ้นชื่อของชาวท่าอุเทนและการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ การมีธรรมบาลีบาลทุกคนมักเห็นพ้องในการทำกิจกรรมของชุมชนอันมาจากการตัดสินใจของผู้ใหญ่

สรุปว่าความสุขที่เกิดจากภายในจิตใจและเกิดจากความเข้มแข็งของชุมชนมีความสัมพันธ์ตรงไปตรงมากับความเป็นย้อยนั่นเอง

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ๓ ด้าน ดังนี้

เชิงนโยบาย

ผลการศึกษาพบว่าบริบทชาวไทยอ้อยตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำและมีวัฒนธรรมอัตลักษณ์เฉพาะตน คือการแต่งกาย เป็นต้น ด้านเชิงนโยบายโดยเฉพาะมิติด้านเศรษฐกิจควรแสวงหาทุนทางสังคมอัตลักษณ์ของชาวย้อยที่ดึงมาเป็นฐานของการพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาวะในปัจจุบัน เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ดึงนำอัตลักษณ์ดังกล่าวมาเสนอเพื่อสร้างความสุขของชาวย้อยต่อไป

เชิงกิจกรรม

ชาวย้อยมีอัตลักษณ์ วัฒนธรรมและมีความร่วมมือระหว่างกันในชุมชน แต่ขาดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนนอกพื้นที่ แนวการสร้างความสุขของของคนชุมชนชาวย้อย น่าจะมีการเรียนรู้ภายนอกชุมชนชาวย้อยด้วยกันเพื่อนำไปสู่การคิดและริเริ่มกิจกรรมร่วมกัน เช่น วันชาวย้อยไท วันชาวย้อยโลก โดยมีไทยเป็นศูนย์กลาง เป็นต้น

ข้อเสนอแนะงานวิจัยต่อไป

โครงสร้างทางสังคมของเผ่าฮ้อ มีหน่วยสังคมหน่วยหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษคือ พ่อสื่อแม่สื่อ ควรศึกษาพ่อสื่อแม่สื่อของชนเผ่าฮ้อในการดำเนินการสร้างคุณภาพทางสังคม และควรวิจัยปัจจัยที่ก่อให้เกิดทุกข์ของชนเผ่าในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- จงจิต เลิศวิบูลย์มงคล. **ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลการได้รับการสร้างเสริมพลังอำนาจในงานแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์กับความสุขในการทำงานของพยาบาลประจำการ**, วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- สมพร รุ่งเรืองกลกิจ และคณะ. **สุขภาพจิตตามการรับรู้ของคนอีสาน**. วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, ๒๕๔๖. 48(4), 239-249.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของคนในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สนง.พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ๒๕๕๐.
- พระพรหมคุณากรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **สภาวะองค์รวมแนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๘.
- พินิจ รัตนกุล. **สวดมนต์ สมาธิ วิปัสสนา รักษาโรคได้**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นนทบุรี : เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๗.
- พุทธทาสภิกขุ. **คู่มือมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐**.
- อภิชัย มงคล และคนอื่นๆ. **รายงานวิจัยการศึกษาดัชนีชี้วัดความสุขของคนไทย**. ขอนแก่น: โรงพิมพ์พระธรรมขันธ์.(2544ข).
- อภิชัย มงคล และคนอื่นๆ. **รายงานวิจัยการพัฒนาและทดสอบดัชนีชี้วัดสุขภาพจิตของคนไทย ฉบับใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๒. ขอนแก่น : โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์, ๒๕๔๗.
- Brooking, A. **Intellectual capital: Current issues and policy implications**. Journal of Intellectual Capital, 1 (4), 1996.
- Capra, Fritjof. **The Web of Life**. New York, Anchor Book, 1996.
- Durkheim. **Suicide: Study of Sociology** . New York. The free press, 1979.
- Foucault, Michel. **Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977**. Edited by Colin Gordon. New York: Pantheon Books, 1980.
- Guthrie, J. **The management, measurement and the reporting of intellectual capital**. Journal of Intellectual capital, 2(1), 27-41., 2001.
- Wilber, Ken. **A Theory of Everything**. Boston; Shambhala, 2001.
- Nonaka, I. & Nishiguchi, T. (Eds.). **Knowledge emergence: Social, technical, and evolutionary dimensions of knowledge creation**. New York: Oxford University Press, 2001.

- Mertens, J. J. and Van Der Meer, L. J. “Intangibles and intellectual capital in the European investment bank project appraisal, in **Intellectual Capital for Communities**. Bounfour, A. and Edvinsson L. (Eds.),Elsevier Butterworth-Heinemann, Oxford, 2005.
- Nonaka, I. & Takeuchi, H. **The knowledge-creating company**. New York: Oxford University Press, 1995.
- Edvinsson, L. & Malone, M,S. **Intellectual Capital**. New York : Harper Collins, 1997.
- Bontis N. **Assessing knowledge assets: a review of the models used to measure intellectual capital** *Journal of Management Reviews*, 2001.
- Daft, R. L., & Weick, K. E. (1984). **Toward a model of organizations as interpretation systems**. *Academy of Management Review*, 9 (2), 284-295
- Drucker, P. F. **Post-Capitalist Society** Harper Business. New York, 1994.
- Fayol, H. **General and Industrial Management (translated by Storrs, C.)**, Sir Isaac Pitman & Sons, London, 1949.
- Kiefer. **Ageing in Eastern Culture**. *Handbook of Humanities and Ageing*. New York: Springer, 1992.
- Gullette. **Aged by Culture**. Chicago: University of Chicago Press, 2004.
- Kaplan, R. & Norton, D. **The balanced scorecard: Translating strategy into action**. Harvard Business School Press: MA.,1996.
- Lemann, Nicholas "Kicking in Groups." *Atlantic Monthly* (April 1996): 22-24.
- Maslow, A. H. **Motivation and Personality**. New York: Harper & Row, 1970.
- Potapchuk, William R., Jarle P. Crocker and William H. Schecter, Jr. "Building Community with Social Capital: Chits and Chums or Chats with Change." *National Civic Review* 86, No. 2 (Summer 1997): 129-140.
- Putnam, Robert. "Bowling Alone: America's Declining Social Capital." (*Journal of Democracy*, January 1995, Volume 6, Number 1).

ภาคผนวก ก
บทความวิจัย

บทความวิจัยเรื่อง
การศึกษาแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติ
เพื่อความสุขของกลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มจังหวัดสนุก

A Study of Concept, Belief and Practice for happiness
Of The Ethnic Groups in the SNM Provinces' Cluster

พระครูศรีปริยัติการ^๑

Phrakhrusripariyatthikarn

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonphanom Buddhist College

Corresponding E-mail : vivo๒๕๐๔๖๒@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความสุข ๒) เพื่ออธิบายความเชื่อเกี่ยวกับความสุขและ ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักการปฏิบัติเพื่อความสุขของชนเผ่าไทยผู้อยู่ในกลุ่มจังหวัดสนุก โดยการวิจัยเชิงคุณภาพวิเคราะห์เอกสารและสัมภาษณ์ผู้รู้ (Key Informant) ข้อมูลในพื้นที่วิจัยจังหวัดละ ๑๕ รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

หลักแนวคิด ความเชื่อและหลักปฏิบัติเพื่อความสุขของชนเผ่าไทยผู้อยู่ในจังหวัดมุกดาหาร สกลนครและนครพนมมีความพันกัน ในแง่ความเชื่อของชนเผ่าไทยผู้อยู่ทั้งสามกลุ่มมีความเป็นลักษณะเฉพาะ ได้แก่ ความเชื่อการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยใกล้แม่น้ำ ความเชื่อและหลักปฏิบัติเพื่อความสุข เช่น การมีพ่อแม่สื่อที่เป็นหน่วยสังคมในการระคับประคองชีวิตครอบครัวของบุคคลที่ตนเองสื่อ ความเชื่อเรื่องหลักบ้านหรือหลักเมือง อัตลักษณ์สำคัญของชนเผ่าไทยผู้อยู่คือภาษาและการแต่งกาย ความเชื่อดังกล่าวนำไปสู่ความสุข ได้แก่ การมีสุขภาวะโดยเฉพาะด้านจิตใจที่ยึดมั่นในจารีตประเพณี ความศรัทธาในประเพณีสร้างแรงบันดาลใจและความเบิกบาน ความเชื่อเรื่องผีหลักเมือง การสร้างสังคมเข้มแข็ง การเชื่อเรื่องผีปู่ตาสร้างการรักษาสิ่งแวดล้อม การเชื่อผู้อาวุโสเป็นการสร้างระบบการให้ความร่วมมือในกิจกรรมของคนในชุมชน และอัตลักษณ์ทางประเพณีในปัจจุบันเป็นฐานเศรษฐกิจชุมชนคือการท่องเที่ยว ดังนั้น ความเชื่อของชนเผ่าไทยผู้อยู่เป็นฐานการสร้างความสุขในชนเผ่าได้

คำหลัก : ยู่อ, ความสุข, ความเชื่อ

ABSTRACT

The objectives of this research were ๑) to study the concept of happiness, ๒) to explain beliefs about happiness, and ๓) to analyze the principles of happiness for Thai Yoh people in Sanook Province group. By qualitative research, document analysis, and ๑๕ key informants interviewed

The results are as follow

Beliefs and Rules of the Yoh people in Mukdahan, Sakon Nakhon and Nakhon Phanom provinces lead to happiness and connection in terms of beliefs of the three groups of the Yoh people. They have unique characteristics; such as the belief of domiciling near the river, having matchmaker in the society. Such beliefs lead to happiness, including well-being, especially the mind that adheres to tradition. Faith in traditions inspires cheerfulness. The crucial characteristics of the Yoh people are language and dress. Obeying the elders creates a system of cooperation in the activities of people in the community. The present characteristics of the tradition are the base of the community economy which is tourism. Therefore, the beliefs of the Yoh people are the base for creating happiness in the tribe.

Key word : Yo, Happiness, Beliefs

บทนำ (Introduction)

ความสุขเป็นเป้าหมายชีวิตของปัจเจกบุคคล การจัดการสิ่งแวดล้อมภายนอกและภายในอันเป็นเงื่อนไขที่ขัดขวางการนำไปสู่ความสุขและการส่งเสริมปัจจัยภายนอกและภายในที่เอื้อต่อการมีความสุขจึงเป็นสิ่งสำคัญ ปัจจัยดังกล่าวมีหลายมิติ ทางพระพุทธศาสนานับมิติทางด้านจิตใจในการจัดการความสุขคือการพัฒนาด้านจิตใจเป็นหลัก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ๒๕๔๓ : ๖๖๓) ในมิติทางด้านสังคม ด้านการเมืองและด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยภายนอกที่ได้รับการจัดการ นอกจากนี้ยังมีมิติเชิงระบบอันเกิดจากความสัมพันธ์ของบุคคลและความสัมพันธ์ระหว่างมิติเหล่านั้นด้วย ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑-๗ เป็นแผนการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติเป็นหลักตามความเชื่อว่าการพัฒนาเศรษฐกิจได้รับการพัฒนา ความสุขของมนุษย์จะเกิดขึ้น ซึ่งผลของการพัฒนาเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวที่ผ่านมามีหลักฐานแล้วว่าไม่ถูกต้อง เพราะมนุษย์มีองค์ประกอบทั้งร่างกาย จิตใจและอารมณ์ การตอบสนองเพียงด้านวัตถุมิได้นำไปสู่ความจริงอย่างยั่งยืน (เกวรุต ไชยเดช, ๒๕๕๖ : ๑) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่อมา โดยเฉพาะฉบับที่ ๘ จึงได้เน้นการพัฒนาคนให้เป็นศูนย์กลางทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและชุมชน โดยใช้ฐานเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อให้เกิดดุลยภาพ (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๖ : ง.) และสำนักงานแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและกรมพัฒนาชุมชนได้กำหนดตัวชี้วัดความสุขของมนุษย์ไว้ ๖ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) มิติด้านจิตใจ อารมณ์ ๒) มิติทางสังคม ชุมชน ๓) มิติครอบครัว ๔) มิติทางเศรษฐกิจ ๕) มิติธรรมาภิบาล และ ๖) มิติทรัพยากร (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๖ : ๙) โดยเฉพาะในกลุ่มจังหวัดสนุกซึ่งประกอบด้วย จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดนครพนมและจังหวัดสกลนคร ประชาชนที่อาศัยอยู่นอกจากกลุ่มชาติพันธุ์ลาว (อีสาน) แล้วยังมีชาติพันธุ์อื่น ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลาย เช่น ผู้ไทยญ้อ ข่า เป็นต้น (คณะผู้จัดทำ, ๒๕๖๐ : ๐๓๙) แต่ละชาติพันธุ์จะมีวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต ภาษากาย ความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อที่ทั้งคล้ายและแตกต่างกัน วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมนี้เป็นฐานการจัดการดำเนินชีวิตที่เห็นประจักษ์รูปธรรม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การทำมาหากิน เป็นต้น ความเป็นชาติพันธุ์จึงเป็นการกำหนดค่านิยม ความเชื่อ วิถีชีวิต และเป็นหลักปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตด้านครอบครัว การจัดการทรัพยากรและความสัมพันธ์ระหว่างกันอันเป็นที่มาของความสุข

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดของความสุขชนเผ่าไทยญ้อในกลุ่มจังหวัดสนุก
๒. เพื่ออธิบายความเชื่อเกี่ยวกับความสุขของชนเผ่าไทยญ้อในกลุ่มจังหวัดสนุก
๓. เพื่อวิเคราะห์หลักการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสุขของชนเผ่าไทยญ้อในกลุ่มจังหวัดสนุก

การสร้างเครื่องมือ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) เพื่อทำความเข้าใจแนวคิดเรื่องความสุข ความเชื่อเกี่ยวกับความสุขของชาติ

พันธฺ์ชนเผ่าไทยญ้อในกลุ่มจังหวัดสนุก และ การลงภาคสนาม (Field Work) เพื่อนำข้อมูลที่ได้รับมาสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์

การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก

การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ได้แก่ ชนเผ่าไทยญ้อ จังหวัดละ ๑๕ รูป/คน ประกอบด้วย

๑.ชนเผ่าไทยญ้อบ้านโพน ตำบลโนนตาล อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครพนม จำนวน ๑๕ รูป/คน
๒.ชนเผ่าไทยญ้อ ชุมชนวัดธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร จำนวน ๑๕ รูป/คน และ

๓.ชนเผ่าไทยญ้อ บ้านดงเย็น ตำบลดงเย็น อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร

โดยจำแนกตามสถานภาพ คือ ผู้ใหญ่บ้านหรือประธานชุมชน จำนวน ๑ คน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหรือสมาชิกเทศบาล จำนวน ๓ คน พระสงฆ์ จำนวน ๓ รูป ชาวบ้าน จำนวน ๘ คน รวมเป็น จำนวน ๔๕ รูป/คน

วิธีการวิจัย

มีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และสนทนาอย่างมีเป้าหมาย ซึ่งเครื่องมือในการศึกษาและแนวคำถามปรับตามสภาพของผู้ให้ข้อมูลหลัก แล้วนำแนวคิดหรือข้อมูลข้างต้นมาสร้างเครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง (structured interview) และไม่มีโครงสร้าง (unstructured interview) และแบบสอบถาม (questionair) ต่อมา

การสังเกต (observation) สังเกตกิจกรรมการแก้ไขปัญหาชุมชนตามกรอบแนวคิด (ซึ่งประกอบด้วย ๖ ด้าน)

ความตรงตามเนื้อหา (content validity) คือ แบบสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างมีความครอบคลุมตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๑-๓ ได้ มีลักษณะเป็นคำถามเชิงอัตนัยจำนวน ๒๒ ข้อ มีเกณฑ์การสร้างดังนี้ ๑) ยึดวัตถุประสงค์ข้อการวิจัยเป็นแนวทาง ๒) กำหนดตัวบ่งชี้วัตถุประสงค์ซึ่งแบบสอบถามมีตัวบ่งชี้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ๓ ตัวบ่งชี้ (๓ ตอน) ๓) นิยามศัพท์ตัวบ่งชี้ ๔) ข้อคำถาม ๒๒ ข้อคำถาม

การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาความ

สรุปผลการศึกษาและอภิปรายผล

๑) ด้านความเชื่อและประเพณี

๑. การตั้งถิ่นฐาน ชนเผ่าไทยญ้อชอบตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้แม่น้ำหรือแหล่งน้ำ ซึ่งชื่อเมืองที่ชนเผ่าไทยญ้ออาศัยมักมีคำว่า “ท่า” ขึ้นก่อน เช่น เมืองท่าขอนยาง เมืองท่าอุเทน เป็นต้น (ลักษณะบ้านเรือนของชาว ไทยญ้อคล้ายกับบ้านเรือนของชาวไทลาวทั่วไป การตั้งถิ่นฐานของไทยญ้อแตกต่างจากชนเผ่าผู้ไทที่มักจะตั้งถิ่นฐานใกล้เชิงเขา ส่วนชนเผ่าไทยญ้อตั้งถิ่นฐานใกล้แม่น้ำ ซึ่งการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกัน มีผลต่อการสร้างบุคลิกภาพและการปรับตัวเข้ากับภูมิประเทศแตกต่างกันด้วย โดยไทยญ้อจะมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการประมง โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อของชนเผ่า

ไทยญ้อทำอุเทนคือปลาส้ม ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของศิริกมล สายสร้อย (๒๕๔๐) ได้มีการสำรวจชุมชนชาวไทยญ้อ ประกอบด้วยหลายหมู่บ้านในเขตตำบลคลองน้ำใส โดยอธิบายว่า บ้านของชาวไทยญ้อเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง ส่วนใหญ่นิยมตั้งบ้านเรือนรวมกันเป็นกลุ่ม ชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเหมือนญาติบ้านเรือน สร้างอยู่ตามพื้นที่ทำกินของตัวเอง พื้นที่ทำเกษตรกรรมจะอยู่ห่างจากที่อยู่อาศัยไม่มากนัก มีการดำรงชีพอย่างง่าย ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์พอเพียงต่อการยังชีพตามลักษณะภูมิประเทศ ในบริเวณพื้นที่ลุ่มจะปลูกข้าวหรือทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวไทยญ้อ ส่วนในพื้นที่ดอนจะปลูกพืชไร่

๒. ความเชื่อและการนับถือผี โดยประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อของชนเผ่าไทยญ้อที่มีประเพณีเลี้ยงผีปู่ตา โดยชาวบ้านจะสร้างตูปู่ตา หรือ โหงผีปู่ตา โดยถือว่าผีปู่ตา คือ ผีบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วแต่ยังมีความห่วงใยในความเป็นอยู่ของลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ สำหรับที่ตั้งของผีปู่ตาจะอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ สำหรับผีบรรพบุรุษของชนเผ่าไทยญ้อที่ถือว่าเป็นผีปู่ตามีดังนี้ คือ ผีเจ้าพ่อขุนสำราญญาพ่อผีสี่สองนางพี่น้องเป็นพี่น้องไว้ที่ทำน้ำเพื่อรักษาเด็กในขณะที่ตั้งอาบน้ำ เช่นเดียวกับชาวญ้อที่อำเภอท่าอุเทนมีความเชื่อว่าผีมหะลักซ์และผีบรรพบุรุษ คอยปกป้องคุ้มครองให้พวกตนอยู่เย็นเป็นสุข มีข้าวปลาอาหารสมบูรณ์ เพื่อตอบแทนคุณผีดังกล่าว (คณะผู้จัดทำ, ๒๕๖๐ : ๐๓๙) การบวงสรวงบูชาเจ้าปู่ ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นที่ย่าเกรง ทั้งนี้ชาวภาคอีสานยังได้ยึดถือศาสนาพราหมณ์อันเป็นศาสนาคู่บ้านคู่เมืองมาตลอด โดยมีการสอนเชื่อถือเกี่ยวกับภูตผีปีศาจที่ทำให้มีการเจ็บป่วยและทำการรักษาตามความเชื่อ

๓. ความเชื่อเรื่องเสาหลักบ้าน โดยชุมชนชนเผ่าไทยญ้อให้ความสำคัญแก่เสาหลักบ้านหรือเสาหลักเมือง ซึ่งอาจจะได้รับอิทธิพลจากคติความเชื่อเรื่องศิวลึงค์ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ โดยทุกหมู่บ้านหรือชุมชนของไทยญ้อจะมีเสาหลักบ้านหรือหลักเมืองแทนสัญลักษณ์ของอำนาจเหนือธรรมชาติในการคุ้มครองชุมชน ซึ่งเสาหลักบ้านจะมีลักษณะกลมหรือบางชุมชนจะมีลักษณะเป็นเหลี่ยม และเสาจะมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณหนึ่งคืบ โดยจะมีสามเสาและเสากลางจะสูงกว่าเสาอื่น ๆ โดยถือว่าเป็นเสาประธานและอีกสองเสาที่อยู่สองข้างเป็นเสาบริวาร ซึ่งมีความสูงน้อยกว่าเสาประธานประมาณหนึ่งศอก (ข้อมูลสัมภาษณ์) และบางชุมชนของไทยญ้อจะปรากฏว่ามีเสาเดียว ซึ่งชนเผ่าไทยญ้อเชื่อว่าเมื่อคนในชุมชนจะเดินทางไกลหรือไปต่างถิ่นก็จะมีกรมาคอบหรือบอกลาเสาหลักบ้านพร้อมทั้งขอพรให้ประสบความสำเร็จอีกส่วนหนึ่งด้วย

๔. ความเชื่อเรื่องพ่อสื่อหรือแม่สื่อ คตินี้คล้ายคติความเชื่อของชาวผู้ไทย โดยพ่อสื่อหรือแม่สื่อของชนเผ่าไทยญ้อจะมีบทบาทอย่างสำคัญในสังคมไทยญ้อ ซึ่งความสัมพันธ์ของพ่อสื่อและแม่สื่อเริ่มมีความสำคัญในสังคมตั้งแต่การติดต่อเลือกคู่ เลือกดูความเหมาะสมของคู่แต่งงาน พ่อสื่อหรือแม่สื่ออาจจะเป็นใครก็ได้ที่อยู่ในชุมชนที่ครอบครัวทั้งสองฝ่ายให้การยอมรับ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนมีอาวุโสกว่าคู่แต่งงาน มีฐานะมั่นคง ไม่มีประวัติต่างพร้อยและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปในชุมชนไทยญ้อ การเลือกคู่ทั้งฝ่ายชายและหญิงจึงผ่านการให้คำแนะนำของพ่อสื่อแม่สื่อว่าบุคคลใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมในการเป็นคู่ครอง พ่อสื่อหรือแม่สื่อมีบทบาทตลอดชีวิตคู่ครองของคู่หนึ่งๆ ตั้งแต่การการเลือกคู่ การเจรจากรไปสู่ขอ ดังนั้นคู่ที่แต่งงานจะให้ความเคารพนับถือและยำเกรงในพ่อสื่อและแม่สื่อเป็นอย่างมากรองมาจากบิดามารดาของตนเอง (วรวิทย์ ก้านจักร, ๒๕๕๘ : ๗๐) เมื่อชีวิตคู่มีปัญหาพ่อสื่อแม่สื่อจะมีบทบาทเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย เพราะถือว่าหากคู่ใดมีการหย่าร้างก็จะ

เป็นการสะท้อนศักยภาพของพ่อสื่อแม่สื่อค่านั้นด้วย ทำให้การจัดการความสัมพันธ์ในทางสังคมของ
ไทยญ้อ จึงมีบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทในการจัดการความสัมพันธ์ของคนในสังคมอย่างมาก เพราะชีวิตคู่จะ
ดำเนินต่อไปได้และหย่าร้างน้อยเนื่องจากความเคารพและเกรงใจในพ่อสื่อและแม่สื่อนี้เป็นตัวตั้ง

๒) ความเชื่อและประเพณีที่นำไปสู่ความสุขของชุมชนไทยญ้อ

ด้านสุขภาวะ ได้แก่ ความสุขด้านร่างกาย สังคมและจิตใจ ด้านร่างกายไม่ปรากฏชัด
ด้านจิตใจและสังคมปรากฏชัดเจน โดยด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณแล้ว ความเชื่อ พิธีกรรมและ
ประเพณีตอบสนองในการทำหน้าที่สร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้เชื่อและผู้ปฏิบัติตาม ความเชื่อและการทำ
พิธีกรรม การประกบกับประเพณีมาจากแรงผลักดันใจจิตใจ แรงบันดาลใจและความศรัทธา ทำให้
จิตใจมีความเชื่อมั่น มีจิตใจเบิกบาน ทำให้จิตใจเบิกบาน ความเชื่อสร้างข้อห้ามและขออนุญาตที่
บุคคลในการดำเนินชีวิตเพื่อเป้าหมายส่วนบุคคลและเป้าหมายร่วมของกลุ่ม กฎ กติกาที่เป็นความเชื่อ
ฝังแน่นในจิตวิญญาณเป็นตัวกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิตทั้งบุคคลและสังคม การละเมิดหรือการก่อ
อาชญากรรมของชนเผ่าไทยญ้อไม่ค่อยปรากฏ กล่าวคือมีจำนวนน้อยมาก เพราะอาศัยความเชื่อและ
พิธีกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งยังทำหน้าที่ยึดเหนี่ยวคนในสังคมได้อย่างกลมกลืน สร้างดุลยภาพของ
ชุมชนไทยญ้อได้ดำเนินไปอย่างสันติ

ด้านครอบครัว ลักษณะครอบครัวไทยญ้อเป็นครอบครัวขยาย โดยมีปัจจัยสำคัญที่ช่วย
พยุงให้ชุมชนไทยญ้อมีปัญหาด้านการหย่าร้างน้อย คือ หน่วยงานสังคมที่มีพ่อสื่อและแม่สื่อเป็นผู้มี
บทบาทในการสร้างชีวิตคู่และมีบทบาทตลอดชีวิตการแต่งงานของคู่หนึ่งไปตลอด (วรวิทย์ ก้าน
จักร, ๒๕๕๘ : ๗๖) พ่อสื่อแม่สื่อถือว่าเป็นผู้มีประสบการณ์การครองเรือนมาจนประสบความสำเร็จ
มีฐานะมั่นคงและมีวุฒิภาวะเหมาะสมจึงจะเป็นที่ยอมรับของสามีภริยาผู้จะสร้างครอบครัวใหม่ และ
ถือว่าเป็นผู้มีบุญคุณต่อชีวิตครอบครัวด้วย อาจกล่าวได้ว่ามากกว่าบิดามารดาของตนด้วยซ้ำ
เมื่อมีปัญหาในครอบครัวที่สร้างขึ้นใหม่พ่อสื่อแม่สื่อจะมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ใหญ่เข้ามาไกล่
เกลี้ย หรือครอบครัวใหม่มีปัญหาในการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ ก็จะปรึกษาและพึ่งพาพ่อสื่อแม่สื่อของ
ตนเอง ที่สำคัญการมีพ่อสื่อแม่สื่อของชุมชนไทยญ้อถือว่าเป็นการแก้ปัญหาแบบไกล่เกลี่ย
ประนีประนอมและทำให้ทั้งสองฝ่ายไม่รู้สึกว่าเสียเปรียบ และพร้อมที่จะเรียนรู้ เพื่อที่จะเป็น
แบบอย่างของครอบครัวอื่นในการทำหน้าที่พ่อสื่อแม่สื่อของตนในรุ่นต่อ ๆ ไปด้วย

การที่มีพ่อสื่อแม่สื่อเข้ามามีบทบาทในชีวิตครอบครัวของคู่หนึ่งเป็นการช่วยลดอัตราการ
หย่าร้างหรือครอบครัวแตกแยกได้อย่างมากในชุมชนไทยญ้อ การที่คนในชุมชนไทยญ้อคู่หนึ่งมีพ่อสื่อ
แม่สื่อชักจูงแนะนำจนเกิดครอบครัว และพ่อสื่อแม่สื่อได้เข้ามาดูแลความเป็นอยู่อย่างสม่ำเสมอ
โดยเฉพาะเมื่อชีวิตคู่มีปัญหา การทำหน้าที่ได้ดีของพ่อสื่อแม่สื่อเป็นการสร้างความเชื่อมั่นของคนใน
ชุมชนว่าตนเองมีความสามารถและได้รับความเคารพจากคนในชุมชนด้วย

ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมมี
ความสัมพันธ์กับความเชื่อและประเพณีอย่างแยกกันไม่ออก หมายถึง กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมและ
ทรัพยากรของชุมชนไทยญ้อ แม้จะมีได้สัมพันธ์โดยตรงแต่ผ่านพิธีกรรมและความเชื่อ โดยในชุมชน
ไทยญ้อจะมีความเชื่อที่ครอบคลุมกิจกรรมชีวิตในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อมและ
ทรัพยากรของชุมชนไทยญ้อ นอกจากนี้ยังมีปรากฏการปลูกต้นดอกจำปาซึ่งใช้เป็นดอกไม้ที่ชาว
ชุมชนไทยญ้อนำไปบูชาพระในบ้านเรือนของตนในวันทุก ๆ พระ โดยทำเป็นขันบูชาด้วยดอกไม้จำปา

๕ คู่และเทียนเหลือง ๕ คู่ ซึ่งเรียกว่าขันห้า และยังมีการนำไปบูชาเสาเรือน บูชาแม่กระได ตามความเชื่อเรื่องของการอยู่ในเรือนชานอย่างมั่นคงและการปกป้องไม่ให้สมาชิกในครอบครัวพลัดตกกระได เวลาขึ้นลงอีกด้วย

นอกจากนี้ชุมชนไทยญ้อยังมีความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีปู้ตา ซึ่งคำว่า ปู้ตา หมายถึง คนสองจำพวกหนึ่งที่เป็นบรรพชนของชาวอีสานในอดีต คำว่า ปู้ หมายถึง ปูและย่า ที่เป็นพ่อแม่ของพ่อ ส่วนคำว่า ตา หมายถึง ตาและยายที่เป็นพ่อแม่ของแม่ เมื่อบรรพบุรุษสองสายนี้ล่วงลับไปหลายชั่วอายุคน จนไม่สามารถที่จะจำชื่อได้ ลูกหลานรุ่นหลัง ๆ จึงเรียนเป็นกลาง ๆ ว่า ปู้ตา และมีการเลี้ยงผีปู้ตาอันเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป (วรวิทย์ ก้านจักร, ๒๕๕๘ : ๓๘) เพราะเมื่อปู้ตามีชีวิตอยู่นั้นได้สร้างคุณงามความดีไว้กับลูกหลานและสังคมหลายประการ เช่น ให้การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี สละสมสาธารณสมบัติไว้เพื่อลูกหลาน เป็นต้น เพื่อเป็นการแสดงถึงความกตัญญูตเวทีต่อบรรพบุรุษ จึงมีการเลี้ยงผีปู้ตาสืบต่อไปจนกลายเป็นประเพณีและจะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน ในระหว่างเดือน ๖ - ๗ ชาวบ้านจะเลี้ยงปู้ตาก่อนที่จะลงมือทำนาและเลี้ยงผีตาแฮก สถานที่เลี้ยงปู้ตาก็คือดอนปู้ตา อันเป็นสถานที่ปู้ตาสังสถิตอยู่ในชุมชนไทยญ้อแทบทุกหมู่บ้านจะเลือกป่าไม้ใกล้หมู่บ้านเป็นที่ปลูกหอหรือโองให้ปู้ตาอยู่ ภายในหอปู้ตานี้จะประกอบด้วยรูปปั้นปู้ตา แทนวางเครื่องสังเวทบูชา รูปปั้นตุ๊กตาข้าทาสชายหญิง รูปปั้นช้าง ม้า วัว ควาย หอก พวงมาลัย ดอกไม้ รูปเทียน โดยผู้ที่ดูแลรักษาหอปู้ตาเรียกว่า "เฒ่าจ้ำ" คำว่า จ้ำ มาจากคำว่า ประจํา โดยเฒ่าจ้ำนอกจากจะมีหน้าที่ดูแลศาลปู้ตาให้เรียบร้อยเป็นประจำอยู่แล้ว ยังมีหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างปู้ตากับชาวบ้าน เฒ่าจ้ำจึงคล้ายกับทหารคนสนิทของปู้ตา ใครทำอะไรผิดประเพณี ปู้ตาโกรธก็จะบอกผ่านเฒ่าจ้ำไปยังบุคคลที่กระทำผิด ปู้ตาต้องการให้ชาวบ้านปฏิบัติอย่างไร ก็บอกผ่านเฒ่าจ้ำไป ชาวบ้านจะติดต่อกับปู้ตาโดยตรงไม่ได้และมีคนในชุมชนไทยญ้อจะไปจากถิ่นหรือคนต่างถิ่นจะเข้ามาเป็นสะใภ้หรือเป็นเขยของไทยญ้อ จะต้องคบหรือบอกปู้ตาให้ทราบผ่านคนกลางก็คือเฒ่าจ้ำของแต่ละชุมชน

ด้านอาชีพ รายได้ และความเข้มแข็งของชุมชน ชนเผ่าไทยญ้อที่ศึกษาทั้งสามแห่งตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลและเทศบาลนครตามการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะชนเผ่าไทยญ้อเมืองสกลนครถือว่าอาศัยอยู่ในเขตเมืองเจริญทำให้วิถีชีวิตที่ต่างออกไปจากชุมชนไทยญ้ออื่น ๆ และหากพิจารณาวิถีชีวิตของชุมชนแล้ว ชนเผ่าไทยญ้อตำบลดงเย็นตั้งถิ่นฐานในเขตเทศบาลตำบลที่อยู่ในเขตชนบทห่างจากความเจริญแบบชุมชนเมืองทำให้ลักษณะวิถีชีวิตแบบไทยญ้อดั้งเดิมปรากฏชัด เช่น ภาษาพูด ความเชื่อและการปฏิบัติตนกับพระสงฆ์ ส่วนชาวญ้ออำเภอท่าอุเทน ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่มีลักษณะกึ่งความเจริญแบบชุมชนเมืองกับชุมชนในชนบท แต่ในภาพรวมไทยญ้อในพื้นที่ศึกษาทั้งสามแห่งมีแกนหลักคือผู้นำศาสนาคือพระสงฆ์และผู้อาวุโสในท้องถิ่นด้วย

ในด้านอาชีพรายได้และความเข้มแข็งของชุมชนไทยญ้อ จากการศึกษาพบว่าในชุมชนไทยญ้อแต่ละแห่งจะมีการประกอบอาชีพที่สัมพันธ์การตั้งถิ่นฐาน เช่น ชาวญ้อที่ดำรงชีวิตในเมืองมีอาชีพหลากหลายไม่แตกต่างจากชนเผ่าอื่น ๆ ในภาคอีสาน ส่วนที่มีลักษณะพิเศษคือชนเผ่าไทยญ้อส่วนใหญ่ที่อยู่ในชนบทและกึ่งชนบทมักจะทำตั้งถิ่นฐานใกล้แม่น้ำเป็นหลัก จึงอาชีพหลักคือการเกษตรและทำการประมงน้ำจืดควบคู่กันไป รวมทั้งการประกอบอาชีพอิสระอื่น ๆ ตามฤดูกาล นอกจากนี้ชุมชนไทยญ้อได้อาศัยสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาสร้างรายได้เสริม เช่น การสร้างผลิตภัณฑ์ที่เป็น

เอกลักษณ์เฉพาะ จนกลายเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนและได้รับความนิยมนกลายเป็นสินค้าโอท็อปขึ้นชื่อของชนเผ่าไทยผู้อยู่ตำบลดงเย็นคือห่อหมกเจ้าะ ซึ่งทำจากปลาน้ำจืดปรุงด้วยเครื่องเทศต่าง ๆ และห่อด้วยใบยอแล้วนำไปนึ่ง ส่วนไทยผู้อยู่ท่าอุเทนคือปลาสาม และไทยผู้อยู่เมืองสกลนครคือผ้าย้อมคราม จนกลายเป็นชื่อตลาดถนนผ้าครามหรือถนนคนเดินบริเวณหน้าวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร และจังหวัดสกลนครได้มีการจัดประกวดธิดาผ้าครามในงานกาชาดของจังหวัดอีกด้วย

อาชีพเพื่อการสร้างรายได้ข้างต้นนับว่าเป็นอาชีพดั้งเดิมของชนเผ่าไทยผู้อยู่ และในปัจจุบันอาชีพของชาวผู้อยู่ที่เกิดผลผลิตในเชิงอัตลักษณ์ ก็คือเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ ประกอบกับแหล่งที่ศึกษาทั้งสามแห่งมีพระธาตุสำคัญที่จึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลัก มีสินค้าที่ระลึกและผลิตภัณฑ์จากอัตลักษณ์และการโชว์การเล่น เป็นต้น

ด้านการบริหารชุมชนและธรรมาภิบาล ชาวเผ่าไทยผู้อยู่มีโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและการให้ความเคารพผู้อาวุโส โดยยึดตามหลักหลักประเพณีดั้งเดิม มีหลักการของการอยู่ร่วมกันโดยทำกิจกรรมของชุมชน ความเป็นภาววิสัยคือมีประเพณีเป็นกรอบการดำเนินชีวิตที่ทุกคนมีแนวทางการดำเนินชีวิตตามธรรมเนียมประเพณีตามที่กล่าวแล้ว ซึ่งหลักการนี้ทุกคนสามารถคาดหวังและคาดการณ์ได้ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

ข้อเสนอแนะ

จากข้อค้นพบของงานศึกษานี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ๒ ประการ ดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

ควรแสวงหาทุนทางสังคม อัตลักษณ์ของชนเผ่าไทยผู้อยู่ที่ดึงมามาเป็นฐานของการพัฒนาเน้นด้านเศรษฐกิจโดยเปรียบเทียบกับชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน

๒. ข้อเสนอแนะงานวิจัยต่อไป

โครงสร้างทางสังคมของเผ่าไทยผู้อยู่ มีหน่วยสังคมหน่วยหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษคือ การมีพ่อสื่อแม่สื่อ ดังนั้น จึงควรทำการศึกษาบทบาทของพ่อสื่อและแม่สื่อในชุมชนเผ่าไทยผู้อยู่ในการดำเนินการสร้างคุณภาพทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

เกวรุต ไชยเดช. (๒๕๕๐). การสำรวจและประเมินระดับความสุขของประชาชนกรณีศึกษา : เทศบาลตำบลอ่าวลึกใต้ อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่. ปริญญาโท รม. (การปกครองท้องถิ่น).

ขอนแก่น : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

คณะผู้จัดทำ. (๒๕๖๐). **ท่องเที่ยววิถีชนเผ่างานศิลป์ถิ่นสนุก สกลนคร นครพนม มุกดาหาร.**

นครพนม: สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครพนม.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๓๙). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย.** กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- ศิริกมล สายสร้อย. (๒๕๔๐). วิถีชีวิตของชาวไทญ้อในอำเภอรัฐประเทศ. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (อัดสำเนา).
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๕๐). รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของคนในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๕๐). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๔. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๔๘). สภาวะองค์รวมแนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- วรวิทย์ ก้านจักร.(๒๕๕๘). วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์. (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก www.tci-thaijo.org/index.php > rup > article > download. (วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑)
- nualnoon๒๐๑๐. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๔. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก https://pomclass๒.blogspot.com/p/blog-page_๑๐.html (วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๑)

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยนำไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ แบ่งออกได้ ๓ กิจกรรมหลัก ดังนี้

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

เนื้อหาของงานวิจัยทั้งทฤษฎีและผลที่ค้นพบจากการศึกษาเป็นเนื้อที่โยงกับเนื้อหา รายวิชาดังนี้ วิชาพระพุทธศาสนากับสังคมสงเคราะห์ วิชาแนวคิดการสงเคราะห์เชิงพุทธ ซึ่งขอบเขตเนื้อหาสองรายวิชาบางส่วนว่าด้วยเรื่อง “แนวคิดสังคมสงเคราะห์และการสงเคราะห์ของ พระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน” ผลของงานวิจัยสามารถนำมาบูรณาการได้ รายวิชาพระพุทธศาสนากับ สังคม แนวคิดในบทที่สองของงานวิจัยสามารถบูรณาการกับหลักพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม ได้เช่นกัน นอกจากนี้ผู้สอนยังสามารถชี้ให้เห็นแนวคิดสังคมสงเคราะห์ในเชิงทฤษฎีกับผลค้นพบการวิจัย การสงเคราะห์ของพระสงฆ์จริง ทำให้เนื้อหาการเรียนการสอนลงลึกมากขึ้น

นำไปใช้บูรณาการกับกิจกรรมเสริมหลักสูตร วิทยาลัยสงฆ์นครพนมจัดกิจกรรมเสริม หลักสูตรทุกวันศุกร์ กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นกิจกรรมที่ทุกสาขาวิชาผลัดกันจัดกิจกรรมในรูปแบบ ปาฐกถา การเชิญบุคคลภายนอกมาถวายเป็นความรู้แก่พระสงฆ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนาสามารถ นิมนต์กลุ่มตัวอย่างที่ทำงานเพื่อสังคมมาเป็นวิทยากรถวายเป็นความรู้แก่นิสิตเกี่ยวกับประสบการณ์การ สงเคราะห์ได้ นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ได้สงเคราะห์ชุมชนยังเป็นแหล่งเรียนรู้ของพระนิสิตใน การศึกษาดูงานด้วย

กิจกรรมของพระนิสิตก่อนออกปฏิบัติศาสนกิจ ตามหลักสูตรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย นิสิตที่ศึกษาจบหลักสูตรปริญญาตรีภาคทฤษฎีครบ ๔ จะปฏิบัติศาสนกิจอีก ๑ ปี ก่อนออกปฏิบัติศาสนกิจของพระนิสิตจะมีการนิเทศ ซึ่งทางสถาบันคือวิทยาลัยสงฆ์นครพนมจะเชิญ วิทยากรที่มีประสบการณ์ในการสงเคราะห์มาถวายเป็นความรู้แก่พระนิสิต พระสงฆ์ที่ได้รับ นิมนต์จะเป็น พระสงฆ์ที่มีประสบการณ์ในการทำงานเพื่อสังคมเพราะจะได้ให้คำแนะนำแนวทางการปฏิบัติศาสนกิจ และมีพลังในการสร้างแรงบันดาลใจให้พระนิสิตนำแบบอย่างมาประยุกต์ใช้กับงานปฏิบัติศาสนกิจของ ตน ผลของงานวิจัยที่แสดงลักษณะและประเภทของงานของพระสงฆ์ที่ทำงานเพื่อสังคม จะสามารถ กำหนดขอบข่ายเนื้อหาที่ผู้จัดจะกำหนดเป็นประเด็นให้วิทยากรนำเสนอได้ตรงกับงานของท่านที่ได้ทำ มาแล้ว

๒. กิจกรรมด้านการพัฒนา

งานวิจัยได้ถูกเสนอแก่เจ้าคณะอำเภอท่าอุเทน และรองเจ้าคณะจังหวัดมุกดาหาร ซึ่ง ผู้เกี่ยวข้องกับพื้นที่วิจัยและสามารถนำไปสู่การกำหนดนโยบายในส่วนงานที่เกี่ยวข้องได้

๓. กิจกรรมทางวิชาการ

ผลการค้นพบจากงานวิจัยเป็นองค์ความรู้ใหม่ จากแนวคิดที่ก่อตัวในบริบทของสังคมที่ต่างนำมาใช้กับพระสงฆ์ที่ทำงานเพื่อสังคมในอีกบริบทหนึ่งทำให้เข้าใจ ความสอดคล้องหรือคู่ขนานระหว่างแนวคิดและตัวบุคคลที่ทำงานเพื่อสังคม และแสดงให้เห็นพลวัตรของแนวคิด งานวิจัยได้ถูกนำเสนออภิปรายในงานสัมมนาของวิทยาลัยสงฆ์นครพนมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (KM) ในกลุ่มย่อยในการประชุมทางวิชาการของวิทยาลัย และบทความงานวิจัยถูกคัดเลือกตีพิมพ์เพื่อประกันคุณภาพการศึกษาของวิทยาลัยด้วย

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรม
ที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	วัตถุประสงค์ ที่บรรลุ	สิ่งที่ได้ทราบ
๑. สำรวจ ความ เป็นไปได้ของประเด็น หัวข้องานวิจัย	สามารถกำหนดประเด็น หัวข้องานงานวิจัยที่มีช่องว่าง ขององค์ความรู้ ที่ยังไม่มีใคร ทำมาก่อนและตั้งโจทย์การ วิจัยได้	ข้อที่ ๑,๒,๓	ทำให้เห็นโจทย์การวิจัย ข้อมูล ภาค ท ฤ ช ฎี สามารถนำมาใช้ศึกษา ภาคสนามได้และข้อมูล ภาค ส น า ม จ ะ สะท้อนแนวคิดได้เช่นกัน
๒. ศึกษาเอกสารชั้น ปฐมภูมิ แนวคิด ทฤษฎี ส ำ ร ว จ แหล่งข้อมูลภาคสนาม เบื้องต้น	ได้เข้าใจแนวคิด ทฤษฎี พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม และแนวคิดการนำตนที่จะใช้ เป็นกรอบในการวิเคราะห์ ข้อมูลภาคสนามได้ชัดเจน และเป็นระบบมากขึ้น และได้ เห็นแนวทางในการเลือก ข้อมูลภาคสนามหลากหลาย นั้นสู่เฉพาะชี้ชัดแหล่งข้อมูล ภาคสนามที่อยู่ในกรอบ แนวคิดทฤษฎีที่จะวิเคราะห์ได้	ข้อที่ ๑,๒	ทำให้เห็นแนวคิด ทฤษฎีการนำตนทาง จิตวิทยาและแนวคิด พระพุทธศาสนาเพื่อ สังคมซึ่งมีความหมาย กว้างและถูกนำไป ตีความและใช้ หลากหลายสาขาวิชา การวิเคราะห์แนวคิดที่ ค่อนข้างจะหยุดนิ่งให้มี ความเป็นพลวัต มี ลักษณะเฉพาะสำหรับ บริบทสังคมไทย ทำให้ เข้าใจแนวคิดได้คมชัด มากขึ้น
๓. ตรวจสอบข้อมูล โดยผู้ทรงวุฒิ	ทางสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัยจัดให้มีการ ประชุมผู้ทรงวุฒิตรวจ ตรวจสอบ ความคืบหน้างานวิจัย ๓ บท แรก	ข้อที่ ๑,๒,๓	ทำให้เข้าใจแนว ทางการวิจัย ประเด็น แนวทางการวิจัย ชัดเจน มีความ สอดคล้องของวิธีวิทยา กับโจทย์การวิจัย

๔. สํารวจข้อมูลและเก็บข้อมูลภาคสนาม	นัดสัมภาษณ์ สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ๑๐ รูป	ข้อที่ ๑,๒,๓	ได้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ประเด็นบริบทที่ก่อให้เกิดพระสงฆ์มีแรงจูงใจในการทำงานเพื่อสังคม ระดับแรงจูงใจ ลักษณะ/ประเภทของงานที่กลุ่มตัวอย่างได้ดำเนินการ ปัญหา แนวทางแก้ไข ปัญหา ขอบประมาณ ผลสะท้อนภายในตนเอง (การกล่อมเกลารองเอง) และผลสะท้อนของชุมชน/สังคมจากการทำงานของพระสงฆ์ กลุ่มตัวอย่าง
๕. ตรวจสอบข้อมูลภาคสนาม	ข้อมูลภาคที่ผู้วิจัยได้เป็นรวบรวมเป็นข้อมูลดิบ ซึ่งมาเรียงเรียง โดยใช้กรอบแนวคิดเป็นฐาน อิงกับวัตถุประสงค์การวิจัย	ข้อที่ ๑,๒,๓	ได้ข้อมูลทั้งสองส่วนคือข้อมูลภาคเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ส่วนของข้อมูลภาคสนามได้ถูกตรวจสอบโดยกรอบแนวคิด ทฤษฎี อิงกับวัตถุประสงค์การวิจัย เลือกสรรเฉพาะข้อมูลที่อยู่ในกรอบแนวคิดและอิงกับวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องก็จะถูกตัดออก
๖. วิเคราะห์ข้อมูล	ข้อมูลภาคเอกสาร คือแนวคิดการนำตนและแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ข้อมูลภาคสนาม คือ กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์	ข้อที่ ๑,๒,๓	ได้ข้อมูลภาคสนามที่เป็นข้อมูลจริงและได้เข้าใจบริบทสภาพแวดล้อมท่ายกายภาพ (ภูมิศาสตร์) สภาพแวดล้อมชุมชน

			<p>ซึ่งเป็นส่วนของข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์เลือกข้อมูลที่ใช้ประโยชน์ ข้อมูลที่ไม่ต่อบัตถุประสงค์ก็จะถูกคัดออก ข้อมูลส่วนไดยังบกพร่อง ข้อมูลภาคเอกสารยังบกพร่องจะได้รับการวิเคราะห์เพิ่มเติม ส่วนข้อมูลภาคสนามที่ยังบกพร่องจะได้รับการเก็บเพิ่มเติมอีกรอบกับกลุ่มตัวอย่างบางรูปเมื่อข้อมูลทั้งสองส่วนเชื่อมโยง สมบูรณ์แล้วรวบรวมฉบับสมบูรณ์ให้ผู้ทรงวุฒิตรวจสอบ</p>
๗. ตรวจสอบผลการศึกษาโดยผู้ทรงวุฒิ	สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประชุมผู้ทรงวุฒิตรวจสอบงานวิจัยฉบับสมบูรณ์	ข้อที่ ๑,๒,๓	ได้ทราบความสัมพันธ์ข้อมูลทั้งหมดอย่างเป็นระบบ และทราบรูปแบบการวิจัยตามแบบของมหาวิทยาลัย
๘. จัดทำรายงานรูปเล่มฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานงานวิจัยฉบับสมบูรณ์	ข้อที่ ๑,๒,๓	ได้องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัย นำมาใช้บูรณาการกับการเรียนการสอน กับกิจกรรมและการปฏิบัติศาสนกิจของพระนิสิตตลอดจนสังคมเข้าใจการทำงานของพระสงฆ์ในแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมตามบริบทของสังคมไทยต่อไป

ภาคผนวก ง

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์พระสงฆ์แบ่งออกเป็น ๒ ตอนหลัก ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคล (กรณีพระสงฆ์)

- ๑ ระยะเวลาที่อุปสมบท
  - ๒ ระดับการศึกษา?
    - ๒.๑ ระดับการศึกษาปริยัติธรรม(แผนกธรรม)
    - ๒.๒ ระดับการศึกษาปริยัติธรรม(แผนกบาลี)
    - ๒.๓ ระดับการศึกษาพระปริยัติ(แผนกสามัญ)
  ๓. อายุ
  - ๔ พรรษา
  ๕. ระยะเวลาที่ทำกิจกรรมแก้ไขปัญหามุมชน
  - ๖ ลักษณะกิจกรรมเน้นการแก้ไขปัญหาด้านจิตใจและ/หรือเน้นสังคมสงเคราะห์
- กรณีฆราวาส
- ๑ อายุ
  - ๓ อาชีพ
  - ๔ สถานภาพสมรส
  - ๕ สถานภาพในชุมชน

ตอนที่ ๒ ข้อมูลความเห็น/ความเชื่อ

แบ่งย่อยออกเป็น ๓ ตอน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

- ๑ ความเป็นมาหมู่บ้าน ชุมชนเป็นมาอย่างไร
- ๒ ความเชื่อที่เป็นลักษณะเฉพาะของชาวย้อ
- ๓ ประเพณีที่เป็นลักษณะเฉพาะ ทำอย่างไร ใครทำ ทำช่วงไหน
- ๔ อาชีพหลักของชุมชน
- ๖ ความเชื่อผีปอบตา เชื่ออย่างไร ทำอะไรบ้างจากที่เชื่อ ทำไมถึงเชื่อ
- ๗ ผลจากความเชื่อเกิดแรงบันดาลใจอะไรบ้าง
- ๘ พ่อสื่อแม่สื่อคืออะไร มีหน้าที่อย่างไร

๙ การหย่าร้างของคนในชุมชนมีมากไหม

๑๐ ความเชื่อเกี่ยวกับจิ้งจอกเกี่ยวกับหลักเมืองเป็นอย่างไร มีกิจกรรมอะไรบ้างที่เกิดขึ้นจากความเชื่อ

๑๑ ภาษา การแต่งกาย อาหาร ที่มีลักษณะเฉพาะอย่างไร มีประโยชน์อะไรบ้าง

ภาคผนวก จ

รูปแบบการจัดทำรายงานวิจัย

“การศึกษาแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติเพื่อความสุขของกลุ่มชาติพันธุ์
ในกลุ่มจังหวัดสนุก”

วัตถุประสงค์ของโครงการ

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดของความสุขชนเผ่าฮ่อในกลุ่มจังหวัดสนุก
๒. เพื่ออธิบายความเชื่อเกี่ยวกับความสุขของชนฮ่อในกลุ่มจังหวัดสนุก
๓. เพื่อวิเคราะห์หลักการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสุขของชนเผ่าฮ่อในกลุ่มจังหวัดสนุก

ขอบเขตในการศึกษา

- ๑ ขอบเขตในเชิงพื้นที่ งานวิจัยนี้เลือกจำเพาะเจาะจง (Purposive sampling) คือพื้นที่ ๓ จังหวัด คือ จังหวัดนครพนม จังหวัดมุกดาหารและจังหวัดสกลนคร
- ๓ ขอบเขตเชิงเนื้อหา คือ ชนเผ่าฮ่อ ความเชื่อ ประเพณีและความสุข
- ๔ ขอบเขตเชิงทฤษฎี ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด ทฤษฎี ๒ ทฤษฎีหน้าของ ความเชื่อ และความสุข

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ เช่น การเผยแพร่ในวารสาร จดลิตธิบัติร ฯลฯ และหน่วยงานที่นำ
ผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ หรือประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ (Outcomes)

- ๑ สถาบันการศึกษา โดยเฉพาะวิทยาลัยสงฆ์นครพนมได้นำผลงานวิจัยไปบูรณาการกับกิจกรรมเรียนการสอน กิจกรรมการบริการวิชาการแก่สังคม (พันธกิจการบริการวิชาการแก่สังคม) กิจกรรมการออกปฏิบัติศาสนกิจของพระนิสิต
- ๒ องค์กรคณะสงฆ์ในพื้นที่ได้นำผลงานวิจัยเผยแพร่ แนะนำงานของพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่าง ก่อให้เกิดแรงจูงใจแก่พระสงฆ์ในพื้นที่

แนวทางการนำไปใช้ประโยชน์

ในระดับนโยบาย

คณะสงฆ์ในพื้นที่ที่เป็นผู้นำคณะสงฆ์นอกจากท่านจะทำงานเพื่อสังคมเป็นแบบอย่าง คณะสงฆ์ยังสามารถกำหนดแนวทางนโยบาย สนับสนุนภารกิจของกิจกรรมของพระสงฆ์สังกัดในพื้นที่ได้

รัฐและหน่วยงานของรัฐ ที่สนับสนุนกิจกรรมการทำงานเพื่อสังคมได้เข้าใจรูปแบบและลักษณะการทำงาน ตลอดจนอุปสรรค ปัญหาที่พระสงฆ์ได้ทำงานเพื่อสังคม การสนับสนุนด้านงบประมาณจะสอดคล้องกับภารกิจและกลุ่มพระสงฆ์ได้กระทำงานจริง หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่สามารถเข้าไปเชื่อมโยงกิจกรรมของคณะสงฆ์ในลักษณะเชิงบูรณาการการทำงานเพื่อชุมชนได้

ในระดับปฏิบัติการ

พระสงฆ์ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างเครือข่าย ตลอดจนได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์จากงานพระสงฆ์ที่ทำงานเพื่อสังคมโดยการเข้าไปสานต่อได้

สังคมที่จะสนับสนุนงบประมาณการทำงานของพระสงฆ์ได้สนับสนุนพระสงฆ์ได้สนับสนุนได้ตรงกับกิจกรรมของพระสงฆ์ได้ทำงานเพื่อสังคม

แนวทาง การทำงานของพระสงฆ์ได้นำมาสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสถาบันการศึกษาของสงฆ์ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติจริง

ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับหรือผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ (Outputs)

๖ เดือนที่ ๑

ได้ทราบแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในระดับเชิงทฤษฎีในภาพกว้างและย่อย ทฤษฎีโยงกับกิจกรรมของพระสงฆ์ทำงานเพื่อสังคมจริง ทำให้เข้าใจเชิงทฤษฎีว่ามีความเป็นพลวัตรเปลี่ยนแปลงตามบริบทของแต่ละสังคม

ได้ทราบถึงการทำงานของพระสงฆ์แต่ละพื้นที่ที่มีแรงจูงใจ ปัญหา อุปสรรค แนวทางการแก้ปัญหา วิธีการการทำงานเพื่อสังคมที่เหมือนและแตกต่างกันอันมาจากปัจจัยภายในของพระสงฆ์ เช่น ประสบการณ์ การมองปัญหาแตกต่างกันทำให้รูปแบบและลักษณะการทำงานของพระสงฆ์มีส่วนที่เหมือนและแตกต่างกัน การเข้าใจประเด็นย่อยของแต่ละบริบทก่อให้เกิดการตีความทฤษฎีสอดคล้องกับความจริงและมีพลังในการเชื่อมต่อกับข้อมูลจริงได้

การวิเคราะห์แนวคิดกับข้อมูลภาคสนามนำมาสู่การวิเคราะห์รายงานวิจัยที่สมบูรณ์ได้

๖ เดือนที่ ๒

ได้ทราบผลของการศึกษาข้อมูลภาคสนามจะสะท้อนทฤษฎี (induction) ทฤษฎีอาจจะมิได้นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามทั้งหมด ภาคสนามจะเป็นตัวให้ทฤษฎีมีชีวิตและมีขอบเขตแคบลงและมีข้อจำกัดแต่มีความชัดเจนยิ่งขึ้น มีพลังในการอธิบายข้อมูลภาคสนามได้

ทำเอกสาร สรุปรงานวิจัย

รายงานฉบับสมบูรณ์

บทความวิจัย

แผนงานของโครงการ

คำถามวิจัย	วิธีวิทยา	กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
รูปแบบการนำตนของพระสงฆ์เข้าไปผูกพันกับชุมชนมีรูปแบบ หมายถึง แรงจูงใจ อะไรเป็นสาเหตุที่ต้องเข้าไป แก่ ชักชวนคนอื่น หรือ ไม่ มีการวางแผนอย่างไร ดำเนินขั้นตอนแก้ไขอย่างไร	ศึกษาคู่มือของกลุ่มตัวอย่างที่พระสงฆ์ได้ดำเนินงาน บางท่านจะมีการรวบรวมผลไว้ ศึกษาจากงานของท่านอื่นที่ศึกษาไว้ นำข้อมูลมาประมวลเป็นข้อสังเกตและสัมภาษณ์	เก็บ ข้อมูลเชิงทฤษฎี สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง (ชุมชนที่ใกล้วัด) สัมภาษณ์พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่าง	ได้ทราบถึงแรงจูงใจ ระดับการวางแผนดำเนินกิจกรรมของพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่าง การนำตนเข้าไปผูกพันและขั้นตอนการแก้ไขปัญหา	๖ เดือนที่ ๑
ลักษณะการผูกพันของพระสงฆ์กับชุมชน หมายถึง องค์ประกอบย่อยของรูปแบบ ท่านเข้าไปผูกพันในช่วงใด ระดับแรงจูงใจอย่างไร	สัมภาษณ์และสังเกต	สัมภาษณ์พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่าง	ได้ทราบองค์ประกอบย่อยของรูปแบบ ท่านเข้าไปผูกพันและเข้าใจความเข้มข้นของระดับแรงจูงใจในการทำงานของแต่ละท่าน	๖ เดือนที่ ๑
รูปแบบของพระสงฆ์ที่เข้าไปผูกพันกับสังคมในการแก้ไขปัญหา สังคมนั้นมีลักษณะอย่างไร	สัมภาษณ์และนำผลข้อมูลทั้งภาคสนามมาวิเคราะห์ ภาคใต้กรอบแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม	สัมภาษณ์สังเคราะห์ข้อมูลภาคสนามด้วยกรอบแนวคิดที่วางไว้	ได้ทราบรูปแบบของพระสงฆ์ที่เข้าไปผูกพันกับสังคมในการแก้ไขปัญหา สังคมนั้น ซึ่งเป็นข้อสรุปของงานวิจัยชิ้นนี้	๖ เดือนที่ ๒

แผนงานและกิจกรรมในรอบ ๑ ปี

แผนงาน/กิจกรรม	รายเดือนที่					
	๒	๔	๖	๘	๑๐	๑๒
๑ ศึกษาความเป็นไปได้ของแนวคิด ทฤษฎี ข้อมูลภาคสนาม การสำรวจข้อมูลทฤษฎีและภาคสนามเบื้องต้น	✓					
๒ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและวิธีวิทยาที่จะใช้ศึกษา (๓ บทแรก) และรับฟังความเห็นจากผู้ทรงวุฒิ (รอบแรก)		✓				
๓. สร้างเครื่องมือ และนำเครื่องเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง			✓			
๔. รวบรวมข้อมูลภาคสนามและนำมาสังเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม				✓		
๕ รับฟังความคิดเห็นผู้ทรงวุฒิมาปรับและปรับเนื้อหาทั้งหมดอีกครั้ง (ทุกบท)					✓	
๖ สังเคราะห์เป็นงานวิจัยที่สมบูรณ์ และบทความวิจัย						✓

ภาคผนวก ฉ

แบบสรุปโครงการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

สัญญาเลขที่
ชื่อโครงการ การศึกษาแนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติเพื่อความสุขของกลุ่มชาติพันธุ์
ในกลุ่มจังหวัดสุง
หัวหน้าโครงการ พระครูศรีปริยัติการ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม
๔๘๑๑๐ โทรศัพท์ ๐๔๒๕๔๐๐๓๘-๙ โทรสาร ๐๔๒๕๒๕๘๒๔

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความสุขเป็นเป้าหมายชีวิตของปัจเจกบุคคล การจัดการสิ่งแวดล้อมภายนอกและภายในอันเป็นเงื่อนไขที่ขัดขวางการนำไปสู่ความสุขและการส่งเสริมปัจจัยภายนอกและภายในที่เอื้อต่อการมีความสุขจึงเป็นสิ่งสำคัญ ปัจจัยดังกล่าวมีหลายมิติ ทางพระพุทธศาสนาเน้นมิติทางด้านจิตใจ การจัดการความสุขคือการพัฒนาจิตเป็นหลัก ในมิติทางด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจเป็นปัจจัยนอกที่ได้รับการจัดการ นอกจากนี้ยังมีมิติเชิงระบบอันเกิดจากความสัมพันธ์ของบุคคลและความสัมพันธ์ระหว่างมิติเหล่านั้นด้วย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับแรก เป็นแผนการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติเป็นหลัก เชื่อว่าเมื่อเศรษฐกิจได้รับการพัฒนา ความสุขของมนุษย์จะเกิดขึ้น ผลของการพัฒนาเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวที่ผ่านมาพิสูจน์แล้วว่าไม่ถูกต้อง เพราะมนุษย์มีองค์ประกอบทั้งร่างกาย จิตใจและอารมณ์ซึ่งการตอบสนองเพียงด้านวัตถุมิได้นำไปสู่ความจริงอย่างยั่งยืน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในฉบับต่อมา โดยเฉพาะฉบับที่ ๘ เน้นการพัฒนามนุษย์เป็นศูนย์กลางทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ชุมชนโดยใช้ฐานเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการพัฒนา เพื่อให้เกิดดุลภาพ ในกลุ่มจังหวัดสุง ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดนครพนมและจังหวัดสกลนคร นอกจากคนลาว (อีสาน) แล้วยังมีชาติพันธุ์ที่หลากหลาย เช่น ผู้ไท ย้อ ข่า เป็นต้น แต่ละชาติพันธุ์จะมีวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต ภาษา การแต่งกาย ความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อที่ทั้งคล้ายและแตกต่างกัน วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมนี้เป็นฐานการจัดการดำเนินชีวิตที่เห็นประจักษ์รูปธรรม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การทำมาหากิน เป็นต้น ความเป็นชาติพันธุ์จึงเป็นการกำหนดค่านิยม ความเชื่อ วิถีชีวิต และเป็นหลักปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตด้านครอบครัว การจัดการทรัพยากรและความสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นที่มาของความสุข

วัตถุประสงค์โครงการ

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดของความสุขชนเผ่าย้อในกลุ่มจังหวัดสุง
- ๒ เพื่ออธิบายความเชื่อเกี่ยวกับความสุขของชนย้อในกลุ่มจังหวัดสุง
- ๓ เพื่อวิเคราะห์หลักการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสุขของชนเผ่าย้อในกลุ่มจังหวัดสุง

ผลการวิจัย

๑) ความเชื่อ ประเพณี

๑ การตั้งถิ่นฐาน ชาวไทยชอบตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้แม่น้ำ ซึ่งชื่อเมืองชาวไทยมักมีคำว่า “ท่า” ขึ้นก่อน เช่น เมืองท่าขอนยาง เมืองท่าอุเทน ลักษณะบ้านเรือนของชาว ไทยอ คล้ายกับบ้านเรือนของชาวไทยลาวทั่วไป การตั้งถิ่นฐานของไทยอแตกต่างจากชนเผ่าผู้ไท ที่ชนเผ่าผู้ไทตั้งถิ่นฐานริมเขา ส่วนชาวไทยอตั้งถิ่นฐานริมฝั่งแม่น้ำ การตั้งถิ่นที่แตกต่างกันสร้างบุคลิก การปรับตัวเข้ากับภูมิประเทศแตกต่างกันนั้นด้วย ไทยอประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการประมง ผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อของชาวท่าอุเทนคือปลาสาม

๒ ความเชื่อเรื่องผี ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ของชาวไทยอ มีประเพณีเลี้ยงผีปู่ตา โดยชาวบ้านจะสร้างตูปู่ตา หรือ โหงผีปู่ตา โดยชาวอถือว่าผีปู่ตาคือ ผีบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วแต่ยังมี ความห่วงใยในความเป็นอยู่ของลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ สำหรับที่ตั้งของผีปู่ตาจะอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ สำหรับ ผีบรรพบุรุษของชาวอที่ถือว่าเป็นผีปู่ตา มีดังนี้ คือ ผีเจ้าพ่อขุนสำราญ ญาพ่อผีลือสองนางที่ นื่องเป็นผีน่องไว้ที่ท่าน้ำ เพื่อรักษาเด็กในขณะลงอาบน้ำ เช่นเดียวกับชาวอ ที่ท่าอุเทนมีความเชื่อ ว่า ผีเมเหล็ก และผีบรรพบุรุษ คอยปกป้องคุ้มครองให้พวกตนอยู่เย็นเป็นสุข มีข้าวปลาอาหารสมบูรณ์ เพื่อตอบแทนคุณผีดังกล่าว

การบวงสรวงเจ้าปู่ ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นที่ย่าเกรง ชาวภาคอีสานก็ยังยึดศาสนา พราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนาหมู่บ้านคูเมืองมา ในศาสนานี้มีการเชื่อเกี่ยวข้องกับภูตผีปิศาจ การที่มีการเจ็บ

๓. ความเชื่อเรื่องเสาหลักบ้าน ชุมชนชาวไทยอให้ความสำคัญแก่เสาหรือเสาหลักเมือง อาจจะได้รับอิทธิพลจากคติศิวลึงค์ของศาสนาพราหมณ์ ทุกหมู่บ้านหรือชุมชนของไทยอมีมีเสาหลัก บ้านหรือหลักเมืองแทนสัญลักษณ์ของอำนาจของการคุ้มครองชุมชน

๔ ความเชื่อเรื่องพ่อสื่อหรือแม่สื่อ คตินี้คล้ายคติความเชื่อของชาวผู้ไท พ่อสื่อหรือแม่สื่อ ของชาวไทยอจะมีบทบาทอย่างมากในสังคมไทยอ ความสัมพันธ์ของพ่อสื่อและแม่สื่อมีความสำคัญ ในสังคมตั้งแต่การติดต่อเลือกคู่ เลือกความเหมาะสมของคู่แต่งงาน พ่อสื่อหรือแม่สื่ออาจจะเป็นใครก็ได้ที่อยู่ในชุมชนที่ครอบครัวทั้งสองฝ่ายให้การยอมรับ การเลือกคู่ทั้งฝ่ายชายและหญิงจึงผ่านการให้ คำแนะนำของพ่อสื่อแม่สื่อว่าบุคคลใดเหมาะสม หรือไม่เหมาะสมในการเป็นคู่ครอง พ่อสื่อหรือแม่สื่อมี บทบาทตลอดชีวิตคู่ครองของคู่หนึ่งๆ ตั้งแต่การการเลือกคู่ การเจรจา การไปสู่ขอ คู่ที่แต่งงานจะให้ความเคารพนับถือพ่อสื่อและแม่สื่อเป็นอย่างมาก รอมมาจากบิดามารดาของตนเอง เมื่อชีวิตคู่มีปัญหา พ่อสื่อแม่สื่อจะมีบทบาทเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย เพราะถือว่าหากคู่ใดมีการหย่าร้างสะทอน ศักยภาพของพ่อสื่อแม่สื่อ นั้นด้วย การจัดความสัมพันธ์ในทางสังคมของไทยอจึงมีบุคคลหนึ่งที่มี บทบาทในการจัดความสัมพันธ์ของคนในสังคมอย่างมาก เพราะชีวิตคู่จะดำเนินต่อไปได้และหย่าร้าง น้อยจากความเกรงใจพ่อสื่อแม่สื่อนี้

๒) ความเชื่อและประเพณีนำไปสู่ความสุข

ด้านสุขภาวะ ได้แก่ ความสุขด้านร่างกาย สังคมและจิตใจ ด้านร่างกายไม่ปรากฏชัด ด้านจิตใจและสังคมปรากฏชัดเจนมาก

ด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณแล้ว ความเชื่อ พิธีกรรมและระเพณีตอบสนองในการทำหน้าที่ สร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้เชื่อและผู้ปฏิบัติตาม ความเชื่อและการทำพิธีกรรม การประกอบประเพณีมาจาก

แรงผลักดันใจจิตใจ แรงบันดาลใจ และความศรัทธา ทำให้จิตใจมีความเชื่อมั่น มีจิตใจเบิกบาน ทำให้จิตใจเบิกบาน ความเชื่อสร้างข้อห้ามและข้ออนุญาตที่บุคคลในการดำเนินชีวิตเพื่อเป้าหมายส่วนบุคคลและเป้าหมายร่วมของกลุ่ม กฎ กติกาที่เป็นความเชื่อฝังแน่นในจิตวิญญาณเป็นตัวกำหนดทิศทาง การดำเนินชีวิตทั้งบุคคลและสังคมการละเมิดหรือการก่ออาชญากรรมของชาวไทยย่อไม่ค่อยปรากฏ กล่าวคือมีน้อยมาก เพราะความเชื่อและพิธีกรรมยังทำหน้าที่ยึดเหนี่ยวคนในสังคมได้อย่างกลมกลืน สร้างดุลยภาพของสังคมดำเนินไปอย่างสันติ

ครอบครัว ตามที่กล่าวแล้ว ปัจจัยที่ช่วยพยุงให้ไทยมีการหย่าร้างน้อยกว่าชาติพันธุ์อื่น คือ

๑) หน่วยทางสังคมมีพ่อแม่สื่อมีบทบาทในการสร้างชีวิตคู่และมีบทบาทตลอดชีวิตการแต่งงานของคู่หนึ่งไปตลอดชั่วชีวิต พ่อสื่อแม่สื่อถือว่ามีบุญคุณต่อชีวิตครอบครัวของคู่หนึ่งๆมากกว่าบิดามารดา เมื่อมีปัญหาครอบครัว พ่อสื่อแม่สื่อจะมีบทบาทในการเข้ามาไกล่เกลี่ย หรือครอบครัวมีปัญหาในการดำเนินชีวิตด้านต่างๆจะปรึกษาและพึ่งพาพ่อแม่สื่อของตนเอง การที่มีพ่อแม่สื่อเข้ามามีบทบาทในชีวิตครอบครัวของคู่หนึ่งเป็นการลดอัตราการหย่าร้างได้อย่างมาก การที่คู่หนึ่งที่พ่อแม่สื่อชักจูงแนะนำจนเกิดครอบครัว พ่อสื่อแม่สื่อต้องเข้ามาดูแลความเป็นอยู่อย่างสม่ำเสมอโดยเฉพาะเมื่อชีวิตคู่มีปัญหา การทำหน้าที่ได้ดีของพ่อแม่สื่อเป็นการสร้างความเชื่อมั่นของคนในชุมชนว่าตนเองมีความสามารถและได้รับความเคารพจากคนในชุมชนด้วย

การสังเวยและทรัพย์สิน

การจัดทรัพย์สินสังเวยมีความสัมพันธ์กับความเชื่อและประเพณีอย่างแยกกันไม่ออก หมายถึง กิจกรรมด้านเศรษฐกิจ สังเวยสังเวย มิได้สัมพันธ์โดยตรงแต่ผ่านพิธีกรรมและความเชื่อ ความเชื่อครอบคลุมกิจกรรมชีวิตทุกด้าน สังเวยสังเวยและทรัพย์สินจึงสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีปูด้า หมายถึง คนสองจำพวกที่เป็นบรรพชนของชาวอีสาน คำว่า ปู่ หมายถึง ปู่และย่า ที่เป็นพ่อแม่ของพ่อ ส่วนคำว่า ตา หมายถึง ตาและยายที่เป็นพ่อแม่ของแม่ เมื่อบรรพบุรุษสองสายนี้ล่วงลับไปหลายชั่วอายุคน จนไม่สามารถที่จะจำชื่อได้ ลูกหลานรุ่นหลัง ๆ จึงเรียนเป็นกลาง ๆ ว่า ปูต๋า ทำไมจึงมีการเลี้ยงปูต๋า การเลี้ยงปูต๋า เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป เพราะเมื่อปูต๋ามีชีวิตอยู่นั้น ได้สร้างคุณงามความดีไว้กับลูกหลาน และสังคมมากมายหลายประการ เช่น ให้การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี สะสมสาธารณสมบัติไว้เพื่อลูกหลาน เพื่อแสดงถึงกตัญญู กตเวทิต์ จึงมีการเลี้ยงปูต๋าสืบต่อไปเป็นประเพณี ประเพณีการเลี้ยงปูต๋าจะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน กำหนดเวลาเลี้ยงปูต๋ามักจะทำระหว่างเดือน ๖ - ๗ ชาวบ้านจะเลี้ยงปูต๋าก่อนที่จะเลี้ยงตาแฮก สถานที่เลี้ยงปูต๋าก็คือ คอนปูต๋า อันเป็นสถานที่ปูต๋าสังสถิตอยู่ ชาวบ้านแทบทุกหมู่บ้านจะเลือกป่าไม้ใกล้หมู่บ้านเป็นที่ปลูกหอหรือโองให้ปูต๋าอยู่ ภายในหอปูต๋านั้น จะประกอบด้วยรูปปั้นปูต๋า แทนบุชชา ข้าทาสชายหญิง รูปปั้นช้าง ม้า วัว ควาย หอก พวงมาลัย ดอกไม้ รูปเทียน ผู้ที่ดูแลรักษาหอปูต๋า เรียกว่า " เฒ่าจ๋า " คำว่า จ๋า มาจากคำว่า ประจ๋า เฒ่าจ๋า นอกจากจะมีหน้าที่ดูแลศาลปูต๋าให้เรียบร้อยเป็นประจำอยู่แล้ว ยังมีหน้าที่ เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างปูต๋ากับชาวบ้าน เฒ่าจ๋าจึงคล้ายกับทหารคนสนิทของปูต๋า ใครทำอะไรผิดประเพณี ปูต๋าโกรธก็จะบอกผ่านเฒ่าจ๋าไปยังบุคคลที่กระทำผิด ปูต๋าต้องการให้ชาวบ้านปฏิบัติอย่างไร ก็จะบอกผ่านเฒ่าจ๋าไป ชาวบ้านจะติดต่อกับปูต๋าโดยตรงไม่ได้

<p>อาชีพ รายได้ ความเข้มแข็งของชุมชน ชาวไทยย้อยที่ศึกษาทั้งสามแห่งตั้งอยู่ในเขตเทศบาล ตามการปกครองถือว่าอยู่ในเขตเมือง หากพิจารณาวิถีชีวิตและชุมชน ชาวย้อยตำบลดงเย็นตั้งถิ่นฐานในเขตชนบท ชาวย้อยอำเภอท่าอุเทน กิ่งเมืองและชนบท ส่วนชาวย้อยสกลนครตั้งอยู่ในตัวเมือง การประกอบอาชีพจึงสัมพันธ์การตั้งถิ่นฐาน ชาวย้อยที่ดำรงอยู่ชีวิตในเมืองมีอาชีพหลากหลายไม่แตกต่างจากชนเผ่าอื่นๆ ส่วนที่พิเศษคือชาวย้อยที่อยู่ชนบทและกิ่งชนบท ซึ่งตั้งถิ่นฐานริมฝั่งแม่น้ำ อาชีพหลักคือการเกษตรและประมง และอีกอาชีพถึงไม่ค่อยสร้างรายได้มากนักคือการย้อมผ้า ซึ่งมีชาวย้อยที่ดำรงเอกลักษณ์ สินค้าโอท็อปที่ขึ้นชื่อของชาวย้อยท่าอุเทนคือ ปลาสาม</p> <p>อาชีพข้างต้นเป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวย้อย ปัจจุบันอาชีพของชาวย้อยที่เกิดผลผลิตอัตลักษณ์ ก็คือเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ แหล่งศึกษาทั้งสามแห่งมีพระธาตุสำคัญที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลัก มีสินค้าที่ระลึกและผลิตภัณฑ์จากอัตลักษณ์ การละเล่น เป็นต้น</p> <p>การบริหารชุมชนและธรรมาภิบาล ชาวเป่าย้อยมีโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและการให้ความเคารพผู้อาวุโส และยึดหลักประเพณี หลักการของการอยู่ร่วมกรรมและการทำกิจกรรมของชุมชน ความเป็นภาววิสัยคือมีประเพณีเป็นกรอบการดำเนินชีวิตที่ทุกคนมีแนวทางการดำเนินชีวิตตามธรรมเนียมประเพณีตามที่กล่าวแล้ว ซึ่งหลักการนี้ทุกคนสามารถคาดหวังและคาดการณ์ได้ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน</p>
<p>การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์</p> <p>ผลการวิจัยได้ถูกนำไปใช้ประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในรายวิชาที่มีเนื้อสอดคล้องกัน ได้แก่ วิชาพระพุทธศาสนากับสังคมสงเคราะห์ แนวคิดการสงเคราะห์เชิงพุทธและวิชาพระพุทธศาสนากับสังคม เป็นต้น ผลการวิจัยถูกนำไปใช้ในกิจกรรมทางวิชาการ คือ กิจกรรมเสริมหลักสูตรในสาขาวิชาพระพุทธศาสนาและผลงานวิจัยถูกนำไปใช้ในการประชุมเชิงวิชาการก่อนนิติต่อออกปฏิบัติศาสนกิจ</p>
<p>การประชาสัมพันธ์</p> <p>บทความย่อของงานวิจัย ได้รับการเผยแพร่ในอินเทอร์เน็ตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม ที่ http://www.mcunkp.ac.th/download/docqa/burakorn1.pdf</p>

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระครูศรีปริยัติการ (อรุณ ฐิตเมโธ)
- เกิด : ๒๐ มกราคม ๒๕๑๔
- สถานที่เกิด : ๙๐ หมู่ ๓ บ้านหนองโอใหญ่ ตำบลหนองสูง อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร
- การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๒๙ นักรธรรมชั้นเอก
พ.ศ. ๒๕๓๗ เปรียญธรรม ๖ ประโยค
พ.ศ. ๒๕๔๒ พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) รุ่นที่ ๔๕ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ส่วนกลาง)
พ.ศ. ๒๕๕๕ จบพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) รุ่นที่ ๒๒ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ส่วนกลาง)

ประสบการณ์การทำงาน

- : อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครพนม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผลงานทางวิชาการ

- : ๑.ตำรา
พระวินัยปิฎก ฉบับปรับปรุง, ๒๕๕๘ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย บทที่ ๓.
การศึกษาศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา, ๒๕๕๙ เรณูนครการพิมพ์ บทที่ ๑
และบทที่ ๒.

๓.บทความวิชาการ

Charactristics of Nagha in Urngkathatu Mythology,

๒๕๖๐, วารสารศรีโคตรบูรณปริทัศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครพนม. หน้า
๑๐๓

๔.บทความวิจัยเรื่อง

แนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติเพื่อความสุขของกลุ่มชาติพันธุ์
ในกลุ่มจังหวัดสนุก การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, หน้า ๑๖.

๕.วิทยานิพนธ์

ศึกษาการแสวงหาอำนาจตามกระบวนการทางการเมืองของพระเจ้า
อชาตศัตรู วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ๒๕๕๕

ประสบการณ์ทำงานด้านการวิจัย เป็นนักวิจัยรหัส...

พ.ศ.๒๕๖๒ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง แนวคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติ
เพื่อความสุขของกลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มจังหวัดสนุก ได้ทุนสนับสนุน
จากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

เป็นเจ้าของาวาสวัดโอกาส

เป็นรองเจ้าคณะอำเภอเมืองนครพนม

